

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

16

UNIVERSITETSBIOTEKET
UMEA

56046

Umeå universitetsbibliotek

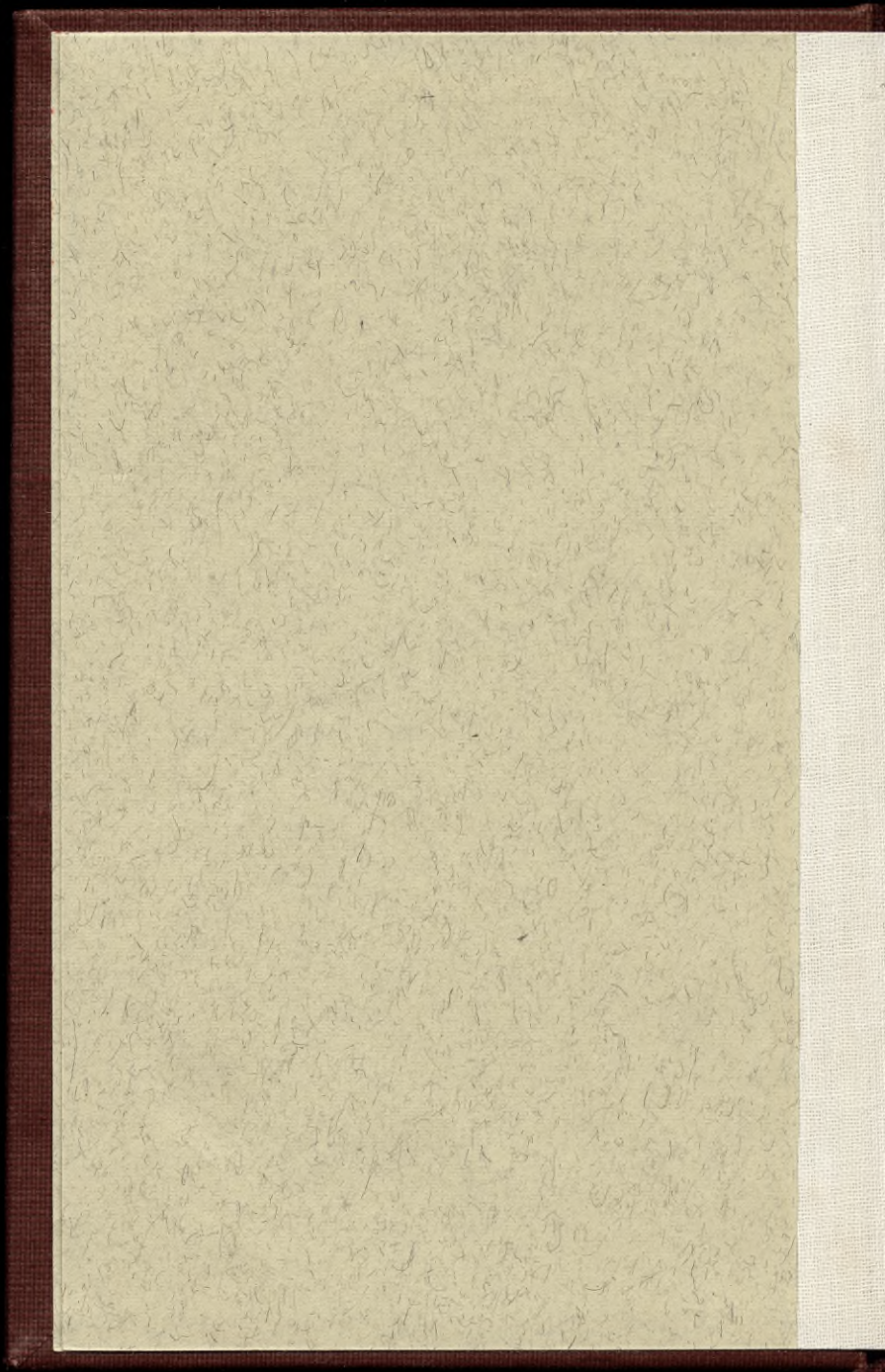
00002513660 56046: 1 Mag

Strin.Tryckt och otryckt. 1 (1)

UNIVERSITETSBIBLIOTERET

- 3 FEB 1975

UMEA

August Strindberg

16658/57

TRYCKT OCH OTRYCKT

I.

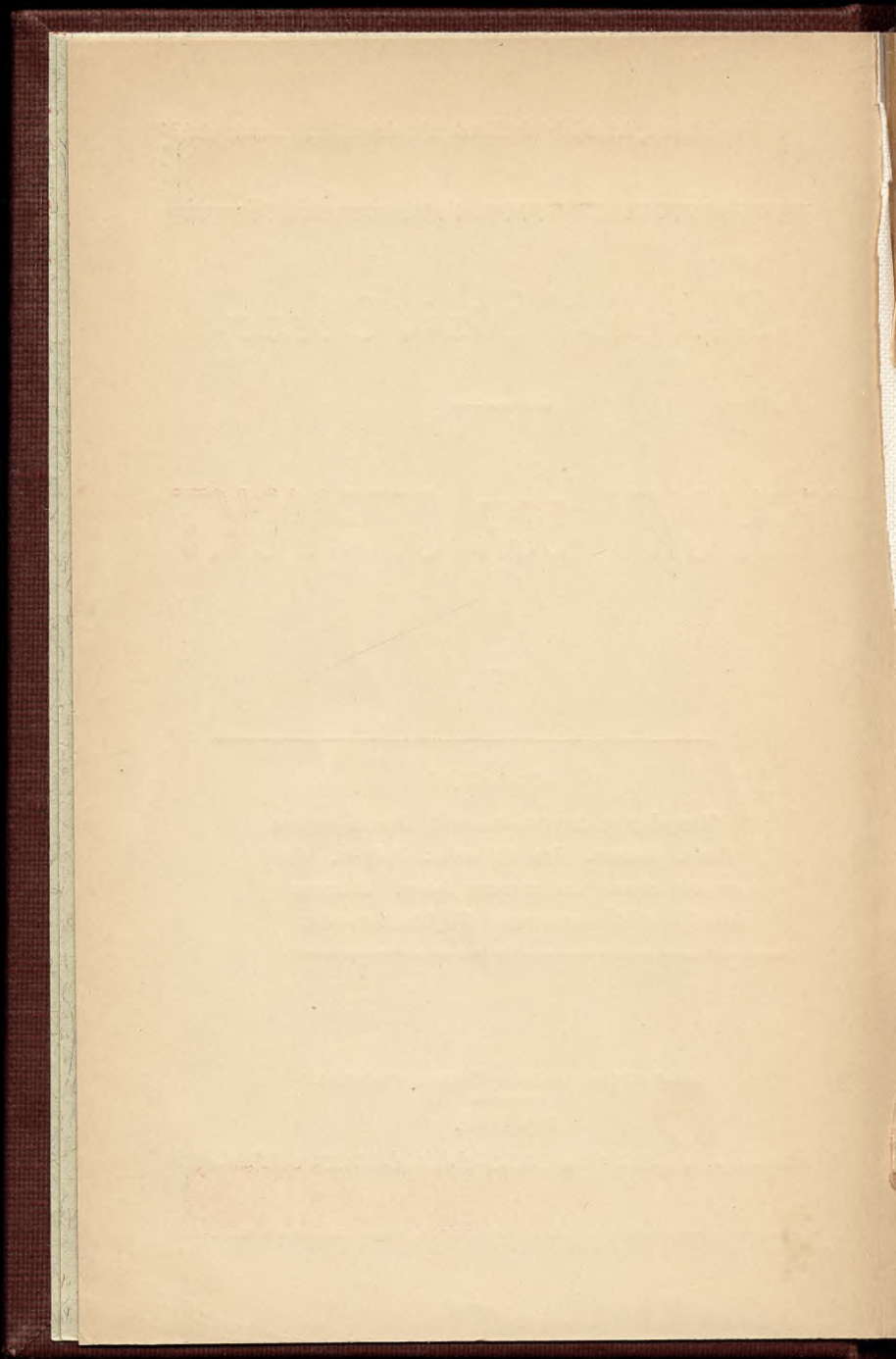
Innehåll:

Sömngångarnätter (Hemkomsten). Fordringsegare. Paria. Samum. Upp till solen. Voltaire. Om modernt drama och modern teater. Kvinnans underlägsenhet under mannen. Min jubelfest — 89.

STOCKHOLM. ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

Pris 3: 25.

TRYCKT OCH OTRYCKT

AF

AUGUST STRINDBERG.

I.

Af samme författare:

<i>Bland Franska bönder</i>	3: 50.
<i>Blomstermålningar och Djurstycken</i>	2: —
<i>Hemsöborna</i>	2: 75.
<i>Skärkarlslif</i>	3: —
<i>Utopier i verkligheten</i>	3: 50.
<i>Sömngångarnätter</i>	1: 50.
<i>Dikter</i>	1: 50.
<i>Kulturhistoriska studier</i>	2: —
<i>Tjenstecinnans son</i>	3: 50.
<i>Jäsningstiden</i>	3: 50.
<i>I röda rummet</i>	2: 25.
<i>Från Fjerdingsn och Scarbäcken</i>	1: 25.
<i>Likt och Oligt</i> , 2 häften	3: —

TRYCKT OCH OTRYCKT

AF

AUGUST STRINDBERG.

I.

STOCKHOLM.
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

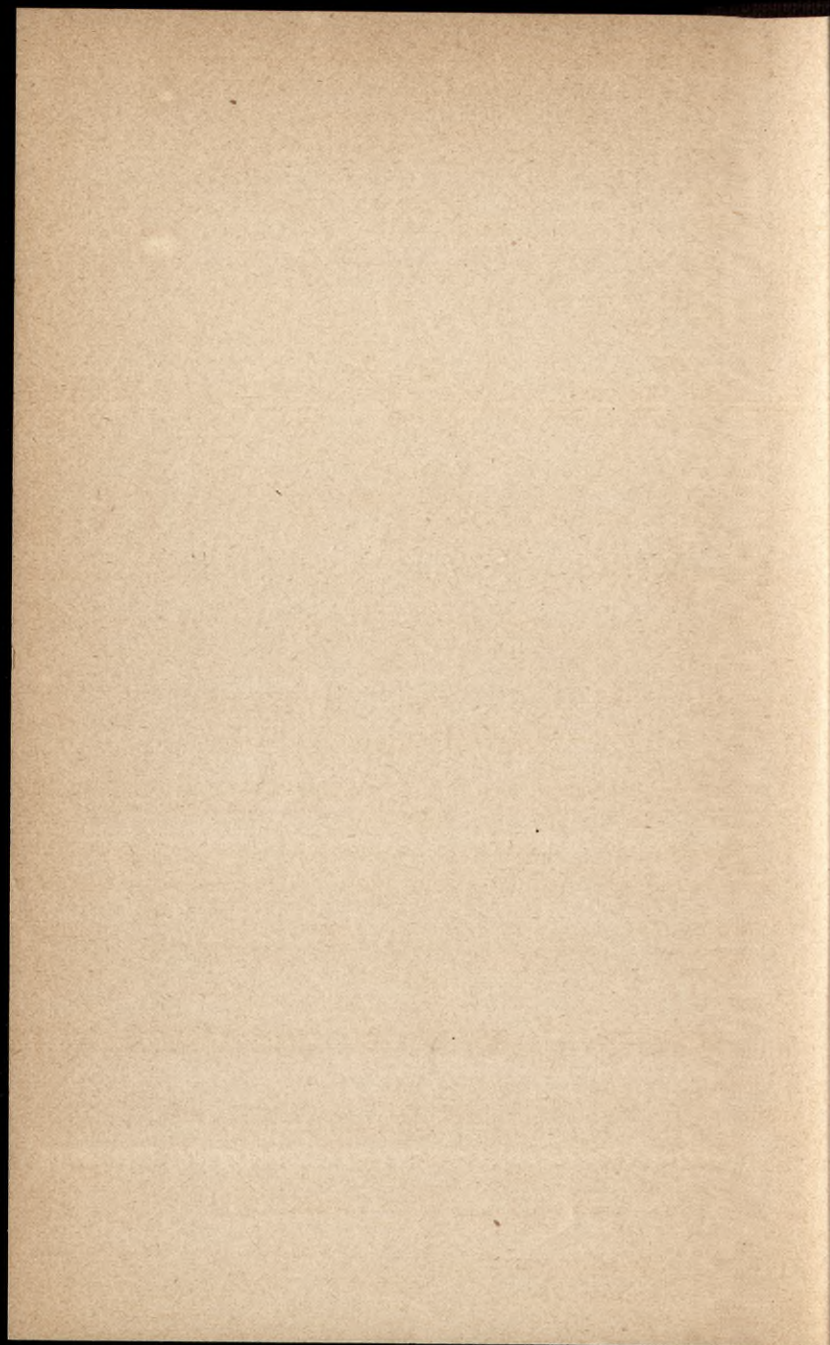
STOCKHOLM.
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1890.

✻

SÖMNGÅNGARNÄTTER.

HEMKOMSTEN.

✻

Andringsåren lupit till ända,
När tröttad ande och sliten kropp
Längta åter mot hemmet få vända
Att söka ställen och minnen opp,
Som för den hemsjuka hägrat så fagra

I nattens drömmar, i diktens rus,
Att se om de tåla vid dagens ljus,
Och icke blifva betänkligt magra,
När gardinen dras upp och nattlampan släcks
Och sömngångarn häftigt ur slummern väcks!
Lastad med intryck från Romas kullar,
Schweizer-hotell och preussiska tullar,
Socialismen och septennatet,
Eviga freden och konkordatet;
Led på sallat och sura viner,
Mätt på wurst och falska sardiner,

Macaroner, Hofbräu och oljor,
Danska torskar och norska koljor,
Tamburiner och castagnetter,
Tingeltangel och chansonetter,
Boulevarder med asfaltplattor,
Brända landskap med flor af dam,
Torra floder med bäddar af slam,
Ängar, röda som kokosmattor,
Allt hvad samladt ligger i minnet
Färgas likblått af sjuka sinnet.
Nu då ändernas fylkade tropp
Visar vägen till fosterjorden;
När som bokarne gå i knopp
Lifsled pilgrim drager till nordnen.

* * *

Och så står han åter på åsen,
Där i drömmen han ofta stått;
Ser därnere strömmen med måsen,
Skepp och hustak, kyrkor och slott.
Allt är likt sig och dock så annat;
Skönare ej en dröm sig besannat,
Smyckad, färgad af fantasin —
Verkligheten går långt förbi'n.
Vårsoln på gotiska spiror skiner

Och på nya palatsers mur;
Telefonernas ståltrådsgardiner
Mjukt drapera stadens kontur;
Esplanadernas gröna gångar,
Jernbanbroarnes svarta spångar,
Elevatorer, hamnar, chausséer,
Panoramas, cirkus, muséer,
Allt är ståtligt, pråktigt och nytt;
Sagan sig i sanning förbytt.
Hänryckt, stolt öfver fädernestaden
Går han ner från sitt utsigtsberg
Att få skåda bakom façaden,
Se om gårdsidan håller färg.
Längs med husens rader han ströfvar,
Väntar fånga en vänlig nick,
Då och då sitt minne han pröfvar,
När han möter en slöjad blick.
Endast främmande nya typer
Långsamt skrida mot bönhus och bank;
Böjd är nacken och steget kryper,
Släckt är ögat och hyn är krank.
Ser han skymta i myllrande skaran
Ungdomsvännen, så får den brådt,
Visar ryggen åt kättarn och faran,
Bleknad kind och håret i grått!
Stackars mannen har blifvit botad,
Kom för nära de svartas garn,

Misste kunder, affären vardt hotad,
Föll i kampen för hustru och barn.
Trött mot gamla kafét han ilar,
Mötesplatsen från längesen.
Vid sitt stambord en stund han hvilar,
Väntar trycka åtminstone en
Af de många händer där kramats
Under skämtets och allvarets stund,
Här, där fälttåg fordom beramats,
Här, där bågarn gjorde sin rund
Efter segern, bland bundsförvandter,
Och där nederlaget vardt glömdt,
När det dryftats på alla kanter,
Glömdt när sista glaset var tömdt!
Klockan knäpper i toma lokalen,
Solen skiner på tobaksskyn,
Mörka landskap begränsa salen;
Svarta fjällar mot himlens bryn
Resa kammar med gråa tallar;
Stilla vatten slumra i hägn
Af de mossiga gråstensknallar;
Slanka björkar i höstligt regn
Gråta öfver den sommar som farit
Alltför fort, som den aldrig varit.
Klockan knäpper i toma lokalen,
Ingen kommer, tiden görs lång.
Ovisst sinne vill lättas från kvalen. --

Ensamheten gör salen trång.
Kallar kyparen för att fråga;
Börjar hålla ett interview.
Hinner ej länge karlen plåga —
Allt han vet i ett enda nu.
Kretsen är skingrad, alla borta!
Ingen vandrar mera hit ner!
Äldste vännen är kommen till korta,
Dog i fjol — han vet icke mer.
Och en annan af sjukdom bruten,
Väntar endast sin sista stund.
Gamle N. N.? Af gikten knuten
Syns ej mer härnere som kund!
En är gift och håller sig hemma,
En har tagit det blåa band,
En har kommit i fängelsets klämma,
En har rest till främmande land.
Och de andra? — Ja, de försvunnit! —
Och »han själf»? — När namnet han gett —
(Visserligen hade det hunnit
Ned till karlen, men ej hans porträtt)
Svarade denne med ton så myndig
Som den nämnde ätit hans bröd
Eller varit en extra syndig:
»Herren vet det, men nog är *han* död.»
Glaset svepte med hast han i sig,
Drack på egen och andras mull,

Strupen snördes, blicken blef disig,
Ögat sjunker i bleknadt hull.
Ut på gatan igen han ströfvar,
Stiger i trappor att söka en vän;
Ringer, knackar, låsen han pröfvar:
Vännen flyttat för längesen.
Kommer slumpvis till kända trakter,
Minnen väckas, vexla alltfört;
Dit han dragits af dunkla makter,
Stannar tankfull vid välkänd port.
Bland palatsen ett gammalt ruckel
Ligger skumt i en enslig gränd
Som bland resar en liten puckel
Gömmer sig att icke bli känd.
Där en gång sitt näste han redde
För att bygga ett eget bo,
Där i egna hemmet han trädde
Utifrån stormen att finna ro.
Genom rutan på nedra botten
Öfver smutsig och rökt gardin
Mellan flaskan och äggkarotten
— Ty där hålls nu ett magasin —
Vill han söka för ögat måla
Forna hemmet i rosenrödt.
Men han ser blott en rökig håla,
Hör blott rusiga röster skråla:
Allt är öde, allt är förödt!

Hvar äro vittnen, hvar de fränder,
En gång, en afton i denna sal
Vexlade blickar, tryckte händer
För att helsa de ungas val?
När i bröllopgården vid gillet
Gnistrade vinet, sprakade snillet
Och om tomtebolycka hölls tal?
Döda: två! Och sårade resten,
Gångna undan ur kättarns väg.
Den som dröjde till sist var presten,
Var det ej sällsamt, eller säg?
Allt är borta och gångna alla,
Hemmet själf det gått på auktion.
Stormen kom och skutan fick falla,
Lasten vräktes utan pardon!
Nå, hvad mer! Besättningen bergad,
Skeppet utfick sin assurans,
Skrofvat är läck, förhydningen ergad,
Intet förlorats och intet vanns.
Intet förlorats! räkningen talar
Och då måste det vara så.
Nå, hvad mera, de granna salar
Lyckan lär ju oftast försmå.
Och när räfvarne hafva kulor
— Sköna kulor i parentes —
Nöt du gatan med slitna sulor,
Lägg ditt hufvud hvar sten det ges;

Ut och leta, gatan har stenar,
Gränderna eljes de ha hotell,
Fågeln bygger sitt näste på grenar,
Vargen sofver i egen fäll!
Är du ledsen, så skjut dig för pannan,
Mången fick vara med mindre nöjd,
Och en ann är så god som en annan,
Bruten blir den ej vill bli böjd.
Än en blick dit inåt han sände
Bak den rutan, där förr han satt
Vid sitt arbet' då hufv'et brände,
Såg när tändaren lyktan tände,
Satt där ännu när det blef natt,
Lyktan släcktes och upp han spratt.
Lyktan står där på trottoaren,
Rutan är där och rummet med,
Och tapeten, fast illa faren,
Är densamma, men hänger ned.
Och han känner böckernas hylla,
Väggens taflo och byråns ur;
Minnet hastar att bilden fylla,
Bordet står där mot fönstrets mur.
Och där sitter en man och skrifver,
Handen skälfver och pennan går.
Nu han hör hur mot papp'ret den rifver,
Sträcker hufv'et att se hvad där står.
Men där ligga de tomma bladen

Långa, hvita som lärft på blek.
Bläcket lemnar ej spår på raden,
Pennan löper synbart på lek.
Nej, han skrifver, han tror sig skrifva,
Se, nu lyfter han handen opp
Liksom ville han tanken gifva
Ordets lefvande, luftiga kropp.
I sitt bläckhorn han ifrigt doppar —
Se, nu vänder han ansiktet till —
Dödmans ögon, stora som koppar,
Stirra mörkt som en enda pupill,
Och mot namnen bekant han nickar,
Pekar tankfull på verket sitt;
Och ur halsens kotor han hickar:
»Ser du, jag börjar att skrifva hvitt!»

* * *

Ensam går han på folkfylld gata,
Irrar hemlös och knuffar tål.
Tycker han hör hur menskorna prata
Främmande tankar på utländskt mål.
Råkar vaktmän i pickelhufvor
Vaktande gathörn som vore det Rhen,
Mörka blickar inunder lufvor
Söka skydd under torgets trän.

Ser palatser som Rhentrakts-borgar,
Milliardhus, berlinerstil,
Torn och spiror och järntrådkorgar,
Gallerfönster, som trotsa fil.
Allt är skyddadt, solidt och präktigt,
Och som bakgrund syns en kasern. —
Fosterlandet är vordet mäktigt,
Kryat upp sig med blod och järn. —
Ser så många nya pagoder,
Unga Bonzer med chic och pli,
Svansa rundt kring afgudastoder,
Öfva svartkonst och trolleri;
Hexprocesser och åtal väcka,
Lysa i bann och sätta i cell!
Hoppas ännu få solen släcka,
Tända brasor för skjutet spjäll.

Slamvulkanen har exploderat,
Askan regnat ur bergets gap.
Sjunkna staden man renoverat
Sen åt persern man blef satrap.
Ja, barbaren har åter segrat,
Baltiskt Hellas har sett sin graf,
Där mot Österns horder sig lägrat
Nordlig gränsvakt vid Arktiskt haf.
Det blef slutet på långa strider,
På fraktioner och på process!

Söndring segrat, och seet omsider
Filip vann på Demosthenes.

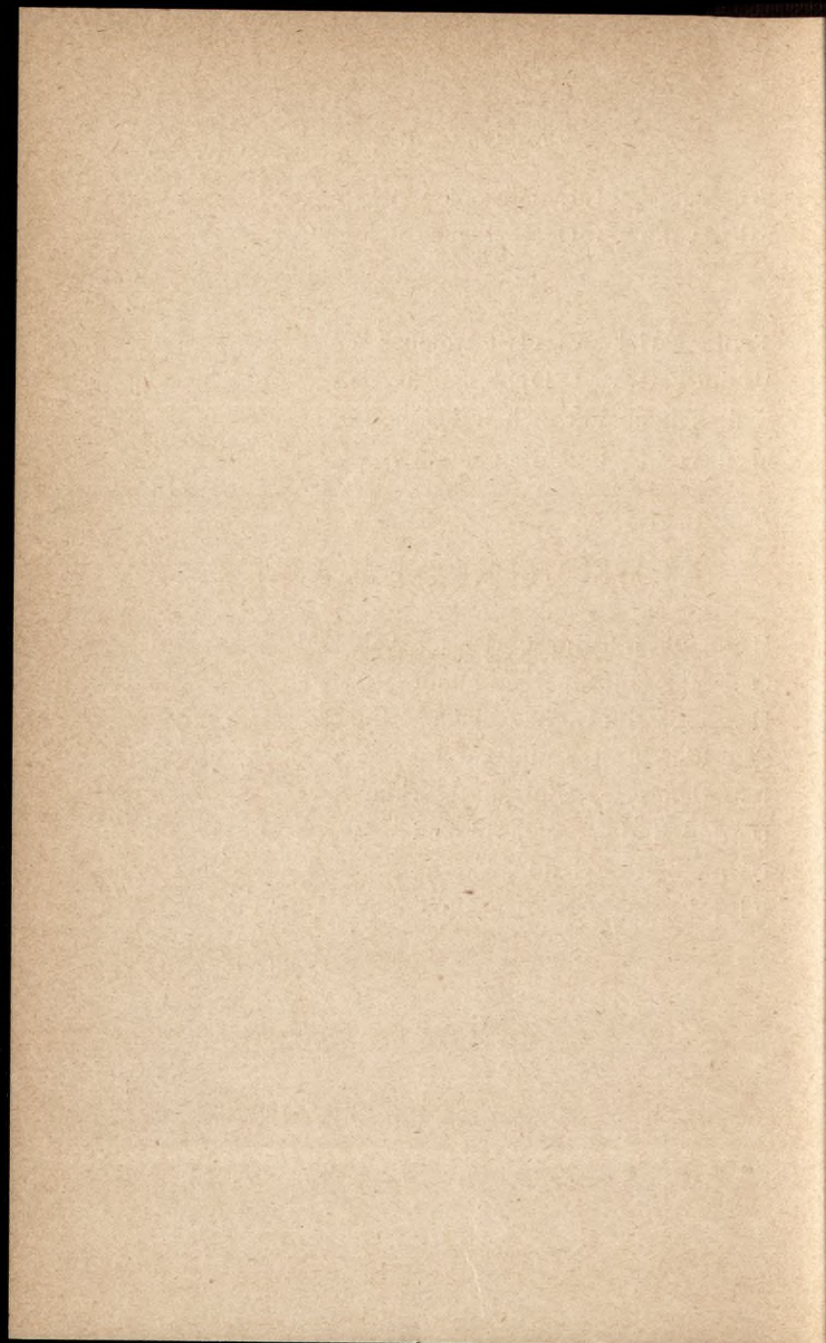
Troja varit! Vi varit trojaner,
Vi ha sett vårt Dybböl och Als,
Kallas svenskar och lutheraner,
Men vi äro ingenting alls!

* * *

Hemsjuk pilgrim börjar att vakna
Och för längtan han funnit bot.
Hvad ej finnes han ej kan sakna,
Skuddar stoftet utaf sin fot.
Lik den vise, som sökte arken
Undan flodens våta blokad
Uppå bergen i ödemarken,
Flyr han ut från den sjunkande stad.

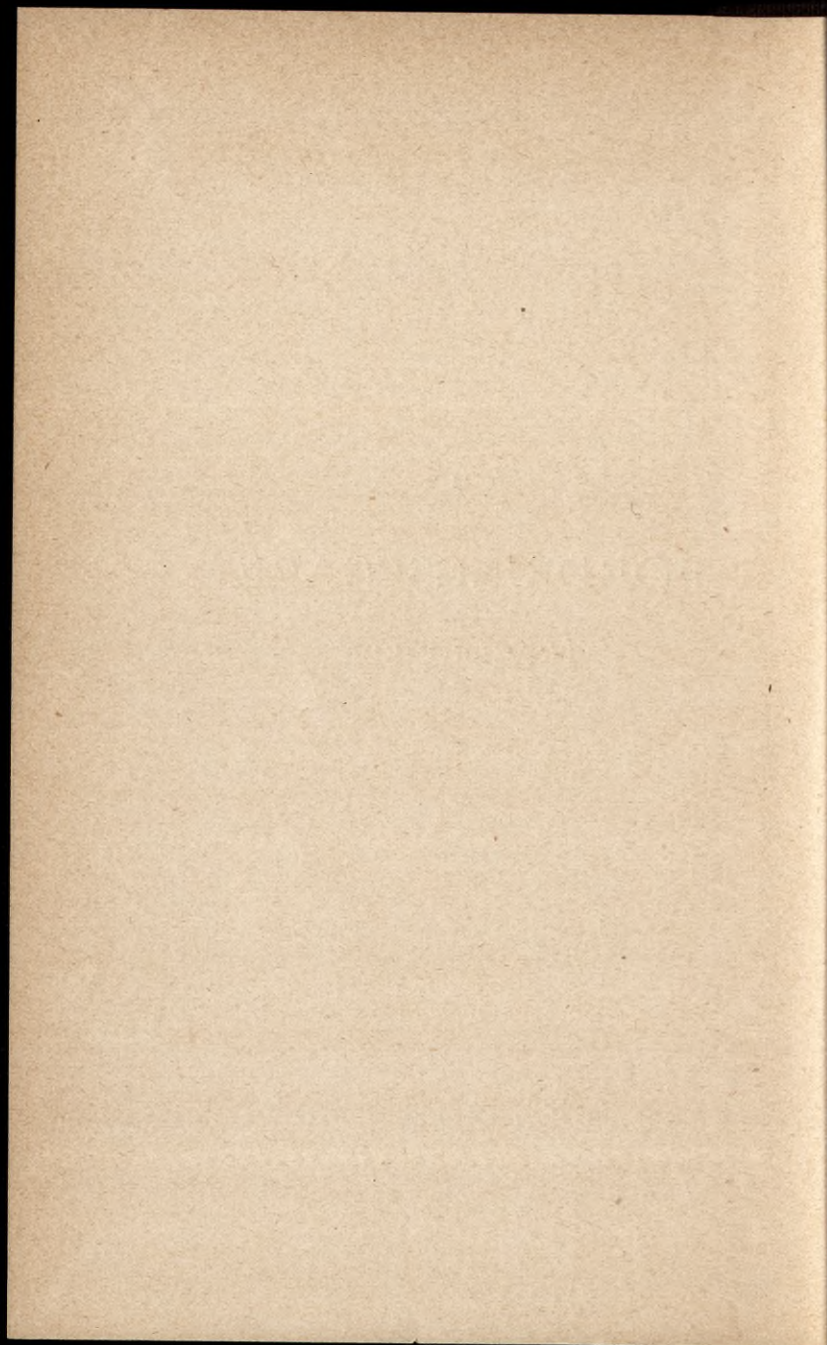

✧

FORDRINGSEGARE.

TRAGI-KOMEDI.

✧

Personer:

TEKLA.

ADOLF, hennes man, målare.

GUSTAF, hennes fränskilda man, lektor. (Reser
under antaget namn.)

Sceneri:

*En salong på en badort. Dörr till veranda i fonden med
vy öfver landskap. Bord något åt höger med tidningar; stol
till venster, chäslong till höger om bordet. Dörr till ett rum
på höger sida.*

ADOLF och GUSTAF vid bordet till höger.

ADOLF (knådar en vaxfigur på
en miniatyr-kavalett; har sina
två kryckkäppar stående bred-
vid sig).

— — — och allt detta har jag dig att tacka för!

GUSTAF (röker cigarr).

Åh prat!

ADOLF.

Alldeles bestämdt! Under de första dagarna min hustru var bortrest låg jag på en soffa maktlös och bara längtade! Det var som om hon gått bort med mina kryckor, så att jag icke kunde flytta mig ur stället. Sedan jag sofvit några dagar, kvicknade jag till och började samla mig; mitt hufvud, som arbetat i feber, tog till att lugna af, gamla tankar, som jag förr haft, slog upp, arbetslusten och driften att skapa kommo igen — och ögat återfick förmågan att se rätt och djärft — och så kom du!

GUSTAF.

Du var usel när jag mötte dig, det medges, och du gick mellan kryckor då, men det är därför icke sagdt, att min närvaro har varit orsaken till ditt vederfående. Du behöfde hvila, och du hade behof af manligt umgänge.

ADOLF.

Ja, det är nog sant, som allt hvad du säger; och jag hade manliga vänner förr, men sedan jag gifte mig, ansåg jag dem öfverflödiga, och jag var nöjd med den enda som jag hade valt. Så kom jag i nya kretsar, fick många bekanta, men min hustru blef svartsjuk på dem — hon ville ha mig för sig själf, men hvad värre var, hon ville äfven ha mina vänner för sig själf — och så blef jag ensam med min svartsjuka.

GUSTAF.

Du har anlag för den sjukan, du!

ADOLF.

Jag fruktade att förlora henne — och sökte förekomma det, var det underligt? Men jag fruktade aldrig hon skulle bli mig otrogen —

GUSTAF.

Nej, det fruktar aldrig en äkta man!

ADOLF.

Nej, är det inte märkvärdigt! Det jag fruktade, var egentligen att vännerna skulle få inflytande hos henne och därigenom indirekt makt öfver mig — och det kunde jag inte tåla.

GUSTAF.

Ni hade olika meningar således, din hustru och du!

ADOLF.

Efter du redan hört så mycket, så ska du få höra allt. — Min hustru har en själfständig natur — hvad ler du åt?

GUSTAF.

Gå på du! — Hon hade en själfständig natur . . .

ADOLF.

. . . Som icke ville ta emot något från mig . . .

GUSTAF.

. . . Men från alla andra!

ADOLF (efter en paus).

Ja! — Och det tycktes som om hon särskildt skulle hata mina meningar, därför att de kommo från mig och icke därför att de voro

orimliga. Ty ofta kunde det hända att hon kom fram med mina idéer från äldre datum och forcerade som sina; ja, det kunde hända, att en af mina vänner ingaf henne mina idéer direkt hemtade från mig, och då smakade det. Allt smakade, utom det som kom från mig.

GUSTAF.

Det vill säga, du är inte riktigt lycklig?

ADOLF.

Jo, jag är lycklig! Jag har fått den jag velat, och jag har aldrig önskat någon annan.

GUSTAF.

Och aldrig önskat vara fri?

ADOLF.

Nej, det kan jag inte säga. Jo, ibland har jag föreställt mig att en hvila skulle inträda om jag vore fri — men bara hon lemnat mig, har jag längtat efter henne, längtat efter henne som efter mina armar och ben! Det är underligt, men det ser ut för mig ibland som om hon icke vore något själf utan en del af mig; en inelfva som bar bort min vilja, min lust att lefva; som om jag deponerat hos henne själfva lifsknuten, anatomin talar om!

GUSTAF.

Det kanske är så, när allting kommer omkring!

ADOLF.

Hvad skulle det vara för slag? Hon är ju ett själfständigt väsen, med en massa egna

tankar; och när jag träffade henne, var jag ingenting, ett artist-barn, som hon uppfostrade!

GUSTAF.

Men sedan utvecklade du hennes tankar och uppfostrade henne, inte sant?

ADOLF.

Nej! Hon stannade i växten och jag dref på!

GUSTAF.

Ja, det är ju eget, att hennes författeri gick tillbaka efter första boken, eller åtminstone icke blef till mer! Men den gången hade hon ett tacksamt ämne — hon lär ju ha ritat af mannen — du har aldrig känt honom? Det lär ju ha varit en idiot!

ADOLF.

Jag kände honom aldrig, för han var bortrest i sex månader, men han lär ha varit en jubel-idiot, att döma af hennes skildring!

(Paus.)

Och att hennes skildring var sannfärdig, därom kan du vara öfvertygad!

GUSTAF.

Det är jag också! — Men hvarför tog hon honom?

ADOLF.

Därför att hon inte kände honom; och man lär ju aldrig känna hvarann förrän efteråt!

GUSTAF.

Därför skulle man inte gifta sig förrän —
efteråt! — Nå, det var en tyrann, förstås!

ADOLF.

Förstås?

GUSTAF.

Det är ju alla äkta män (försöker sig fram)
och du icke minst!

ADOLF.

Jag! Som låter min hustru gå och komma
när hon behagar...

GUSTAF.

Ja, det är väl det minsta! Kanske du
skulle ha henne inlåst! Men tycker du om att
hon är borta om nätterna?

ADOLF.

Nej, det gör jag visst inte!

GUSTAF.

Ser du! (Turnerar) Uppriktigt sagdt, så blir
du bara löjlig på det!

ADOLF.

Löjlig? Kan man bli löjlig för att man
visar sin hustru förtroende?

GUSTAF.

Visst kan man bli det; och du är det re-
dan! Grundligt!

ADOLF (konvulsiviskt).

Jag! Det var det sista jag ville bli, och
här ska bli andra ordningar.

GUSTAF.

Inte så häftigt! Du får ditt anfall igen!

ADOLF.

Men hvarför blir inte hon löjlig om jag är ute om nätterna?

GUSTAF.

Hvarför? Det rör dig inte, men det är så, och medan du funderar hvarför, så är olyckan skedd!

ADOLF.

Hvilken olycka?

GUSTAF.

Emellertid, mannen var en tyrann, och hon hade tagit honom för att bli fri; för det blir en flicka endast genom att skaffa sig ett förklä', den så kallade mannen.

ADOLF.

Naturligtvis!

GUSTAF.

Och nu är du förklä't.

ADOLF.

Jag?

GUSTAF.

Efter som du är hennes man!

ADOLF (frånvarande).

GUSTAF.

Har jag inte rätt?

ADOLF (orolig).

Jag vet intel! — Man lefver tillsammans med en kvinna i årtal, och man tänker aldrig

öfver henne, eller öfver förhållandet, och så... börjar man reflektera — och så är det i gång! — Gustaf, du är min vän! Du är den enda manliga vän jag haft! Du har gifvit mig lefnadsmod igen på dessa åtta dagar; det är som om din magnetism öfverstrålat på mig; du har varit mig en urmakare, som lagat verket i mitt hufvud och dragit upp fjädern. Hör du inte själf hur jag tänker klarare, talar redigare, och jag tycker åtminstone att min röst har fått igen sin klang!

GUSTAF.

Ja, det tycker jag också; hur kan det komma sig till?

ADOLF.

Jag vet inte om det blir en vana att tala lågt med fruntimmer, åtminstone har Tekla alltid förebrått mig att jag skrek!

GUSTAF.

Och så stämde du ner ton och kröp under toffeln!

ADOLF.

Kalla det inte så! (Eftertänker) Det är visst värre än så! Men låt oss inte tala om det nu! — Hvar var jag? — Jo, du kom hit, och du öppnade mina ögon för min konstns hemligheter. Jag hade visserligen länge känt ett aftagande intresse för måleriet, emedan det icke erbjöd mig lämpligt materiel att uttrycka hvad jag ville ha fram, men när du gaf mig motivet till fenomenet och du förklarade hvarför måleriet

icke kunde vara tidens form för konstnärlig drift, då gick det upp ett ljus för mig och jag insåg att hädanefter var det mig omöjligt producera mera i färg.

GUSTAF.

Är du nu alldeles viss på att du icke kan måla mer, så att du icke får något återfall?

ADOLF.

Fullständigt! — Ty jag har pröfvat det! Om aftonen efter vårt samtal när jag lade mig, gick jag igenom ditt räsønnemang punkt för punkt, och jag kände att det var rätt. Men när jag vaknade efter en genomsofven natt och mitt hufvud klarnade, slog det mig som en blixst att du kunnat misstaga dig; och jag sprang upp, tog penslar och färg för att måla, men se nu var det slut! Jag fick ingen illusion mer; det var bara färgkladd, och jag bäfvade öfver att jag kunnat tro själf och inbilla andra tro att denna målade duk var annat än målade duk. Floret hade fallit från mina ögon, och det var mig lika omöjligt att måla igen som att bli barn på nytt!

GUSTAF.

Och så insåg du att tidens reala sträfvan, dess fordran på verklighet, påtaglighet, endast kunde finna sin form i skulpturen, som ger kropp, utsträckning i de tre dimensionerna...

ADOLF (sväfvande).

De tre dimensionerna... ja, med ett ord kropp!

GUSTAF.

Och så blef du skulptör; det vill säga, du var det, men du hade gått vilse, och det behöfdes bara en vägvisare för att få dig på rätta vägen . . . Säg mig: erfar du nu den stora lusten, då du arbetar?

ADOLF.

Nu lefver jag!

GUSTAF.

Får jag se hvad du gör?

ADOLF.

En kvinnofigur!

GUSTAF.

Utan modell? Och så lefvande!

ADOLF (slött).

Ja, men den liknar någon! Det är märkvärdigt att denna kvinna fins i min kropp, liksom jag i hennes!

GUSTAF.

Det senare är inte märkvärdigt — vet du hvad transfusion är?

ADOLF.

Blodtransfusion? Ja!

GUSTAF.

Och du tycks ha åderlåtitt dig för mycket; men när jag ser denna bild, förstår jag ett och annat, som jag bara anat förut. Du har älskat henne ofantligt!

ADOLF.

Ja, så, att jag icke skulle kunna säga om hon är jag eller jag hon; när hon ler, så ler jag; när hon gråter, gråter jag; och när hon — kan du tänka dig det — födde vårt barn — kände jag värkarna i mig!

GUSTAF.

Vet du hvad, min käre vän! Det gör mig ondt att säga det, men du visar redan de första symptomeu till fallandesot!

ADOLF (skakad).

Jag! Hur kan du säga det!

GUSTAF.

Därför att jag sett symptomen på en yngre bror jag hade och som hängifvit sig åt excesser in venere!

ADOLF.

Hur, hur yttrade sig — det?

GUSTAF (lifligt målande).

ADOLF (åhör ytterst uppmärksam och imiterar ofrivilligt Gustafs åtbörder).

GUSTAF.

Det var förfärligt att åse, och om du känner dig svag, vill jag inte plåga dig med en beskrifning.

ADOLF (med ångest).

Gå på du bara, gå på!

GUSTAF.

Jo! Gossen hade råkat att gifta sig med en liten oskyldig flicka med lockar och dufvo-

ögon, ett barnansikte och en engels rena själ. Men icke desto mindre lyckades hon tillvälla sig de manliga prerogativen . . .

ADOLF.

Hvad är det?

GUSTAF.

Initiativet naturligtvis, och med den påföljd att engeln var nära att föra honom till himlen. Men först skulle han på korset och känna spikarna i köttet. Det var rysligt!

ADOLF (andlös).

Nå, hur var det då?

GUSTAF (långsamt).

Vi kunde sitta och tala, han och jag — och när jag talat en stund blef han hvit i ansiktet som kalk; armar och ben stelnade och tummarna vred sig inåt handen, så här! (Gest; imiteras af Adolf.) Därpå blef han blodsprängd i ögonen och började tugga, så här! (Tuggar och imiteras af Adolf.) Saliven rosslade i hans strupe, bröstkorgen skrufvades ihop som i en hyfvelbänk; pupillerna flämtade som en gaslåga, fradgan vispades af tungan och han sjönk — sakta — ner — bakåt — i stolen, som om han drunknade! Därpå . . .

ADOLF (hviskande).

Sluta nu!

GUSTAF.

Därpå . . . Är du sjuk?

ADOLF.

Ja!

GUSTAF (upp efter ett glas vatten).

Så, drick nu, ska vi tala om något annat!

ADOLF (matt).

Tack! Men fortsätt!

GUSTAF.

Ja! När han vaknade, så mindes han ingenting af hvad som händt; han hade helt enkelt varit medvetslös! Har du varit det?

ADOLF.

Ja, jag har haft svindelanfall ibland, men läkaren säger att det är anemi.

GUSTAF.

Ja, det är början det, ser du! Men du må tro mig, det blir fallandesot, om du icke tar vara på dig!

ADOLF.

Hvad ska jag då göra?

GUSTAF.

Du ska iakttaga absolut återhållsamhet till att börja med!

ADOLF.

Hur länge ska det vara?

GUSTAF.

Ett halft år allra minst.

ADOLF.

Det kan jag inte! Det skulle störa vårt samlif!

GUSTAF.

Farväl med dig, då!

ADOLF (lägger duken öfver vax-
bilden).

Jag kan det inte!

GUSTAF.

Kan du inte rädda ditt lif! — Men säg mig, efter som du har gifvit mig så mycket förtroende, fins det inte något annat sår, något hemligt, som plågar dig, ty det är sällsynt att bara finna ett motiv till disharmoni, då lifvet är så brokigt och rikt på anledningar till missförhållanden. Har du intet lik i lasten som du gömmer för dig själf! — Du sa nyss till exempel, att ni hade ett barn, som ni satt bort. Hvarför har ni inte det hos er?

ADOLF.

Det var min hustru som ville det!

GUSTAF.

Motivet? — Säg ut du!

ADOLF.

Därför, att när det blef tre år, började det likna honom, den förre mannen!

GUSTAF.

Nåå! Har du sett den förre mannen?

ADOLF.

Nej, aldrig! Jag har bara kastat en flyktig blick på ett dåligt porträtt, men jag kunde inte se någon likhet.

GUSTAF.

Nå, porträtt likna aldrig, och han kunde ha ändrat sin typ sedan! — Emellertid, det har väl icke väckt några misstankar hos dig?

ADOLF.

Inte alls! Barnet föddes ett år efter vårt giftermål och mannen var ju ute och reste när jag råkade Tekla här — det var just här på badorten — i det här huset till och med, och därför komma vi hit hvar sommar.

GUSTAF.

Du kunde således inte ha några misstankar. Och det behöfver du inte ha heller, för en omgift enkas barn likna ofta den döde mannens! Det är förargligt, förstås, men därför brändes enkorna i Indien, som du vet! — Nå, säg! Har du aldrig varit svartsjuk på honom, på hans minne? Skulle det inte äckla dig att möta honom på en promenad och han med ögonen på din Tekla skulle säga dig: Vi i stället för jag? — *Vi?*

ADOLF.

Jag kan inte neka att den tanken har följt mig!

GUSTAF.

Se der! — Och det kan du aldrig bli fri från! Ser du, det ges disharmonier i lifvet, som aldrig kunna lösas! Därför skall du stoppa vax i öronen och arbeta! Arbeta, åldras, och lägga massor af nya intryck på däcksluckan, så blir liket stilla.

ADOLF.

Förlåt jag afbryter dig! — Men — det är märkvärdigt hvad du liknar Tekla ibland när du talar! Du har ett sätt att klippa med högra ögat, som om du sköt, och dina blickar ha samma makt öfver mig, som hennes ibland.

GUSTAF.

Nej, verkligen!

ADOLF.

Och nu sa du det där »nej verkligen» med aldeles samma indifferent tonfall som hon. Hon brukar också säga: nej verkligen, mycket ofta!

GUSTAF.

Vi kanske äro släkt på långt håll, eftersom alla människor äro släkt! Det är eget i alla fall, och det ska bli intressant att göra din hustrus bekantskap för att se det där!

ADOLF.

Men kan du tänka dig att hon tar aldrig ett uttryck från mig, hon snarare undviker min ordlista, och aldrig har jag sett henne begagna en gest af mina. Eljes brukar folk få äkten-skapstycke, man kallar!

GUSTAF.

Ja! Men vet du hvad? — Den kvinnan har aldrig älskat dig!

ADOLF.

Hvad för slag!

GUSTAF.

Jaha, ursäkta! Men ser du, kvinnans kärlek består i att ta, ta emot, och den hon inte tar något af, den älskar hon inte! Hon har aldrig älskat dig!

ADOLF.

Tror du inte hon kan älska mer än en gång?

GUSTAF.

Nej, man låter bara lura sig en gång; sen har man ögonen uppe! Du har aldrig varit lurad; därför ska du akta dig för dem som ha varit det! De ä' farliga, de!

ADOLF.

Dina ord gå som knifvar i mig, och jag känner att det är någonting som skärs sönder, men jag kan inte hindra det; och det gör godt när det skär, för det är bölder som brista och som aldrig kunde mogna! — Hon har aldrig älskat mig! — Hvarför tog hon mig, då?

GUSTAF.

Tala först om hur hon kom att ta dig, och om det var du som tog henne, eller hon dig!

ADOLF.

Gud vet om jag kan svara på det! — Och hur det gick till! — Det gick inte på en dag!

GUSTAF.

Ska jag försöka gissa hur det gick till?

ADOLF.

Det kan du inte!

GUSTAF.

Åh, med den kännedom du gifvit mig om dig och din hustru, kan jag konstruera ut det där förloppet! Hör på, får du höra. (Opassionerad, nästan skämtsamt.) Mannen var ute i en studieresa och hon var ensam. Först kände hon ett behag att vara fri; så kom tomheten, för jag antar att hon var tämligen tom när hon lefvat ensam fjorton dagar. Så kommer han, och tomrummet fylles så småningom. Vid jämförelsen börjar den frånvarande att blekna, af det enkla skäl, att han var på långt håll; — du vet, kvadraten på afståndet. — Men när de känna passionen vakna, bli de oroliga för sig själfva, sina samveten och för honom. De söka skydd och krypa bakom fikonlöfven, leka bror och syster, och ju köttsligare känslorna bli, ju andligare dikta de förhållandet!

ADOLF.

Bror och syster? Hur vet du det?

GUSTAF.

Jag gissade det! Barn bruka leka pappa och mamma, men när de bli äldre leka de bror och syster — för att dölja det som ska döljas! — Och så aflägga de kyskhetslöftet — och så leka de kurragömma — tills de finna hvarann i en mörk vrå, där de äro säkra att ingen ser dem! (Med spelad stränghet.) Men de känna på sig att *en* ser dem genom mörkret — och de bli skrämnda — och i skrämselfn börjar den frånvarandes figur att spöka — antaga dimensioner

— förvandlas, och han blir en mara, som stör deras älskogssömn, en fordringsegare, som knackar på dörrarne, och de se hans svarta hand mellan sina, när de doppa i fatet, de höra hans obehagliga stämma i nattens tystnad, som endast skulle störas af bultande pulsar. Han hindrar icke att de få hvarann, men han stör deras lycka. Och när de känna hans osynliga makt att störa deras lycka, när de slutligen fly — men fly förgäfves från minnet, som förföljer dem, från gälden de lemnat efter sig, och opinionen som skrämmer dem, och de icke ha kraft att bära skulden, så måste en syndabock hemtas ur marken och slaktas! De voro fritänkare, men de vågade icke gå fram och tala fritt inför honom och säga: vi älska hvarann! — Nå, de voro fega, och därför skulle tyrannen mördas! Är det rätt?

ADOLF.

Ja! Men du glömde, att hon uppfostrade mig, gaf mig nya tankar...

GUSTAF.

Jag har inte glömt det! Men säg, hur kom det sig, att hon inte kunde uppfostra den andre också — till fritänkare?

ADOLF.

Han var ju en idiot!

GUSTAF.

Det är sant, han var idiot! Men det är ett mycket sväfvande begrepp, och i hennes ro-

man skildras hans idioti såsom hufvudsakligen bestående däri, att han icke förstod henne. Förlåt, men är din hustru verkligen så djup-sinnig? Jag har icke funnit något djupt i hennes skrifter!

ADOLF.

Inte jag heller! — Men jag måste erkänna, att också jag har lite svårt att förstå henne. Det är som om mekanismen i våra hjärnor icke kunde kugga i hvarann, som om det gick något sönder i mitt hufvud när jag skall söka fatta henne!

GUSTAF.

Du kanske är idiot, du också?

ADOLF.

Nej, det *tror* jag inte! Och jag tycker nästan alltid, att hon har orätt. — Vill du läsa det här brevet, till exempel, som jag fick i dag. (Tar upp ett bref ur plånboken.)

GUSTAF (läser flyktigt).

Hm! Den där stilen förefaller mig så bekant!

ADOLF.

Manlig, nästan?

GUSTAF.

Ja, jag har åtminstone sett *en* man, som haft en liknande! — Hon titulerar dig »bror». Spela ni komedi ännu för er själfva! — Fikonlöfven sitta kvar, fastän vissna! — Kallar du inte henne du?

ADOLF.

Nej, jag tycker respekten går bort då!

GUSTAF.

Jaså, det är för att inge dig respekt, hon kallar sig syster?

ADOLF.

Jag vill respektera henne högre än mig själf, vill att hon skall vara mitt bättre jag!

GUSTAF.

Nej, men var ditt bättre jag själf; det kanske är obekvämare det än att låta någon annan vara det! Vill du stå under din hustru då?

ADOLF.

Ja, det vill jag! Jag njuter af att alltid vara lite sämre än hon! Så till exempel har jag lärt henne simma, och nu tycker jag det är roligt att hon skryter med att hon är skickligare och djärfvare. Först låtsades jag vara underlägsen och feg för att ge henne mod, men hur det gick, så, en vacker dag var jag den underlägsne och den fegare. Det föreföll mig som om hon tagit mitt mod ifrån mig på allvar!

GUSTAF.

Har du lärt henne något annat också?

ADOLF.

Ja — men det är oss emellan — jag har lärt henne stafva, för det kunde hon inte. Men nu ska du få höra. När hon så tog an husets korrespondens, så upphörde jag att skrifva; och

kan du tänka dig — nu har jag af brist på öfning under årens lopp glömt bort grammatikan här och där. Men tror du hon mins att det var jag som lärde henne från början? Nej, nu är jag idioten naturligtvis!

GUSTAF.

Jaså, du är idioten, redan!

ADOLF.

På skämt naturligtvis!

GUSTAF.

Det förstås! Men detta är ju kannibalism! Vet du hvad det är? Jo, vildarna äter sina fiender för att få deras framstående egenskaper i sig! — Hon har ätit din själ, denna kvinna; ditt mod, ditt vetande . . .

ADOLF.

Och min tro! Det var jag som uppmanade henne att skriva sin första bok . . .

GUSTAF (min).

Såå?

ADOLF.

Det var jag som berömde upp henne, äfven när jag tyckte det var tarfligt. — Det var jag som förde henne ut i litterära kretsar, där hon fick suga honung ur praktväxterna; det var jag som genom personlig bemedling höll kritiken på afstånd från henne; det var jag som blåste på hennes tro; blåste så länge att jag tappade andan själf! Jag gaf, jag gaf, jag gaf — tills jag icke hade något kvar själf! Vet du — nu

ska jag säga allt — vet du, det förefaller mig nu — och själen är så underbar — när mina artistiska framgångar höllo på att fördunkla henne — och hennes namn — sökte jag intala henne mod genom att göra mig liten och min konst underordnad hennes. Jag talade så länge om målarkonstens obetydliga rol i det hela, talade så länge och uppfann så många motiv, att jag en vacker dag var öfvertygad själf om dess intighet; så att det bara var ett korthus du behöfde blåsa omkull!

GUSTAF.

Förlåt om jag erinrar dig, att du i början af vårt samtal påstod, att hon aldrig tar något från dig.

ADOLF.

Numera, ja! För att det fins inte mer att ta.

GUSTAF.

Ormen är mätt och nu spyr han!

ADOLF.

Kanske hon har tagit mer från mig, som jag ej visste!

GUSTAF.

Ja, det kan du lita på. Hon tog utan att du såg det, och det kallas att stjäla.

ADOLF.

Kanske hon aldrig har uppfostrat mig?

GUSTAF.

Utan du henne! Ganska visst. Men det var hennes konst att få dig tycka motsatsen!

Får jag fråga hur bar hon sig åt att uppfostra dig?

ADOLF.

Jo! För det första ... hm!

GUSTAF.

Nåå?

ADOLF.

Jo, jag ...

GUSTAF.

Nej, hon var det ju!

ADOLF.

Ja, det kan jag inte säga nu!

GUSTAF.

Ser du!

ADOLF.

Emellertid ... Hon hade ätit min tro också, och så gick jag ner, tills du kom och gaf mig en ny tro.

GUSTAF (ler).

På skulpturen?

ADOLF (tvehågsen).

Ja!

GUSTAF.

Och du tror på den? På denna abstrakta, förlögade konst från folkens barndom, du tror att du kan verka med ren form, — med de tre dimensionerna, hva? — på nutidens reala sinnen — att du kan ge illusion utan färg, utan färg, hör du! Tror du det?

ADOLF (krossad).

Nej!

GUSTAF.

Ja, inte jag heller!

ADOLF.

Hvarför sa du det då?

GUSTAF.

Det var synd om dig!

ADOLF.

Ja, det är synd om mig! För nu är jag bankrutt! Slut! — Och det värsta: jag har inte henne kvar!

GUSTAF.

Hvad skulle du med henne!

ADOLF.

Jo, hon skulle vara det som den där Gud var innan jag blef ateist; föremålet för vördnads-sinnets verksamhet...

GUSTAF.

Lägg igen vördnadssinnet och låt det växa annat ofvanpå! Litet sundt förakt, till exempel!

ADOLF.

Jag kan inte lefva utan att akta...

GUSTAF.

Slaf!

ADOLF.

Och en kvinna att akta, att dyrka!

GUSTAF.

Fy fan, ta då hellre tillbaka Gud! — efter du nödvändigt ska ha något att korsa dig framför! En

så'n ateist, som har kvinnovidskepelsen kvar! En så'n fritänkare, som inte kan tänka fritt om fruntimmerna! Vet du hvad det ofattliga, det sphinxartade, det djupa hos din hustru är för slag? Det är bara dumhet! — Se här! Hon kan ju inte skilja på dt och t! Och ser du, det är fel i mekaniken! Boetten är ankargångsurets, men verket är cylinder.

Kjolarna, bara; alltihop! Sätt byxor på henne och rita mustascher med ett sotkol under näsan; ställ dig sen på nykter kaluf och hör på henne, så ska du få höra hur det låter annorlunda.

En fonograf, bara, som ger igen dina — och andras — ord, liten smula förtunnade!

Har du sett en naken kvinna? — Ja, naturligtvis! En yngling med spenar på bröstet, en ofullgången man, ett barn, som rännt upp och stannat i växten, en kronisk anemisk, som har regelbunden blodstörtning tretton gånger hvar år! Hvad ska det kunna bli af den?

ADOLF.

Låt allt detta vara så som du säger, men hur kan jag då tycka att vi nu äro lika?

GUSTAF.

Hallucination, kjolarnas fascineringsförmåga! Eller — också därför att ni blifvit lika. Niveleringen är gjord; hennes kapillaritetskraft har sugit upp vattenståndet i nivå! — Säg en sak — (tar upp klockan) nu ha vi talat i sex timmar och

din hustru bör vara här snart! Ska vi sluta nu, så att du får hvila dig?

ADOLF.

Nej, gå inte ifrån mig! Jag törs inte vara ensam!

GUSTAF.

Åh, en liten stund bara, så kommer ju frun!

ADOLF.

Ja, hon kommer! — Så underligt! Jag längtar efter henne, men jag är rädd för henne! Hon smeker mig, hon är öm, men det ligger något kväfvande i hennes kyssar, något sugande, döfvande. Och det är som om jag vore barnet på cirkus, som clownen nyper bakom kulissen för att det ska se rödblommigt ut inför publiken.

GUSTAF.

Min vän, det gör mig ondt om dig! Utan att vara läkare kan jag säga dig ändå, att du är en döende! Det behöfver man bara se dina sista taflor för att kunna få klart!

ADOLF.

Säger du det? Hur så då?

GUSTAF.

Din färg är ju vattenblå, bleksiktig, tunn, så att duken lyser likgul igenom; det är som om jag såg dina infallna, kittfärgade kinder titta igenom...

ADOLF.

Sluta, sluta!

GUSTAF.

Ja, det är inte bara min enskilda mening.
Har du inte läst dagens tidning?

ADOLF (far samman).

Nej!

GUSTAF.

Den liggen här på bordet!

ADOLF (griper efter tidningen utan
att våga ta den).

Står det här?

GUSTAF.

Läs! Eller ska jag läsa?

ADOLF.

Nej!

GUSTAF.

Jag ska gå om du vill!

ADOLF.

Nej! nej! nej! — Jag vet inte — jag tycker
att jag börjar hata dig och ändå kan jag inte
låta dig gå! — Du halar upp mig ur vaken där
jag ligger, men när jag väl kommer upp slår
du mig på hufvet och doppar ner mig igen! Så
länge jag egde mina hemligheter för mig själf,
hade jag ännu inelfvor, men nu är jag tom. Det
fins en tafla af en italiensk mästare, som före-
ställer en tortyr; det är ett helgon som man
vindar tarmarna ur på ett gångspel; martyren
ligger och ser hur han blir allt tunnare och
tunnare och hur rullen på spelet blir allt tjockare!
— Nu tycker jag du har vuxit sedan du gräfde

ur mig, och när du går, går du bort med mitt innanmäte och lemnar ett skal kvar.

GUSTAF.

Oh, så du fantiserar! — Din hustru kommer ju för öfrigt hem med ditt hjärta?

ADOLF.

Nej, inte numer, sedan du brände upp henne för mig! Du har lagt allting i aska bakom dig: min konst, min kärlek, mitt hopp, min tro!

GUSTAF.

Det var ju så bra gjordt förut!

ADOLF.

Ja, men det hade kunnat räddas! Nu är det för sent, mordbrännare!

GUSTAF.

Vi ha svedjat lite bara! Nu ska vi så i askan!

ADOLF.

Jag hatar dig; jag förbannar dig!

GUSTAF.

Goda tecken! Du har kraft ännu! Och nu ska jag dra upp dig igen! Hör på, du! Vill du höra på mig; och vill du lyda mig?

ADOLF.

Gör med mig hvad du vill! Jag lyder!

GUSTAF (reser sig).

Se på mig!

ADOLF (ser på Gustaf).

Nu ser du på mig igen med de där andra ögonen, som dra mig till dig!

GUSTAF.

Och hör nu på mig!

ADOLF.

Ja, men tala om dig! Tala inte om mig mer; jag är som ett sår och tål inte att röras vid!

GUSTAF.

Nej, det är ingenting att tala om mig! Jag är en lektor i döda språk och enkling, det är alltsammans! — Tag nu min hand!

ADOLF.

Hvilken förfärlig kraft du måtte ha! Det är som att ta i en elektricitetsmaskin.

GUSTAF.

Och tänk då, jag har varit lika svag som du! — Res dig!

ADOLF (reser sig; faller Gustaf om halsen).

Jag är som ett benlöst barn och min hjärna ligger öppen!

GUSTAF.

Gå ett slag öfver golfvet!

ADOLF.

Jag kan inte!

GUSTAF.

Du ska, annars slår jag dig!

ADOLF (rätar på sig).

Hvad säger du?

GUSTAF.

Jag slår dig! sa' jag!

ADOLF (gör ett språng tillbaka,
ursinnig).

Du!

GUSTAF.

Så der! Nu fick du bloden åt hufvet och själfkänslan vaknade! Nu ska jag ge dig elektricitet. — Hvar är din hustru?

ADOLF.

Hvar hon är?

GUSTAF.

Ja!

ADOLF.

Hon är — på — ett möte!

GUSTAF.

Säkert?

ADOLF.

Alldeles bestämdt!

GUSTAF.

Hvad för ett slags möte?

ADOLF.

Ett barnhemsmöte!

GUSTAF.

Skildes ni som vänner?

ADOLF (dröjande)

Inte som vänner!

GUSTAF.

Alltså fiender! — Hvad sa du som retade henne?

ADOLF.

Du är förfärlig! Jag är rädd för dig! Hur kan du veta?

GUSTAF.

Jag har tre bekanta, helt enkelt, och så räknar jag ut den obekanta! — Hvad sa du åt henne?

ADOLF.

Jag sa — det var bara två ord, men de voro förfärliga, och jag ångrar dem, ångrar dem!

GUSTAF.

Det ska du inte göra! — Säg nu!

ADOLF.

Jag sa: gamla kokett!

GUSTAF.

Och sedan?

ADOLF.

Jag sa inte något mer!

GUSTAF.

Jo, det sa du, men du har glömt det, kanske, därför att du inte vågar minnas det; du har stoppat det i lönnlådan, men den ska du öppna bara!

ADOLF.

Jag mins det inte!

GUSTAF.

Men jag vet det! Du sa så här: Du skulle skämmas att kokettera, när du är så gammal, att du ingen älskare kan få mer!

ADOLF.

Sa jag det! Jag måtte ha sagt det! — Men hur kan du veta det?

GUSTAF.

Jag hörde henne berätta historien på en ångbåt, när jag reste hit!

ADOLF.

För hvem?

GUSTAF.

För fyra ynglingar hon hade i sällskap! Hon svärmar för rena ynglingar redan, alldeles som . . .

ADOLF.

Det är alldeles oskyldigt!

GUSTAF.

Som att leka bror och syster, när man är pappa och mamma!

ADOLF.

Du har sett henne således?

GUSTAF.

Ja, det har jag! Men du har aldrig sett henne, när *du* inte sett henne! Jag menar, när du inte var närvarande! Och, ser du, det är orsaken hvarför en man aldrig *kan* känna sin hustru! Har du ett porträtt af henne?

ADOLF (tar upp ett porträtt ur plånboken; nyfiken).

GUSTAF.

Du var inte med när det togs?

ADOLF.

Nej!

GUSTAF.

Se på det! — Är det likt det porträtt du målade af henne? — Nej! Dragen äro desamma, men uttrycket är ett annat. Men det kan du inte se, för du skjuter inunder din egen bild! — Se på det här nu, som målare, utan att tänka på originalet! — Hvad föreställer det här? Jag kan inte se annat än en tillgjord kokett, som lockar till spel! Ser du det där cyniska draget kring mun, som du aldrig får se; ser du att blickarna söka en man, som inte är du; ser du att klädningen är nerskuren, att håret är omkammadt, att ärmen har skufvat sig upp! Ser du det?

ADOLF.

Ja, — nu ser jag det.

GUSTAF.

Akta dig, gosse!

ADOLF.

För hvad?

GUSTAF.

Hennes hämd! Kom ihåg att du har sårat henne i det som utgör hennes enda och högsta, då du sagt, att hon inte kan ådraga sig en man!

Om du sagt att det var smörja det hon skref, så skulle hon skrattat åt din dåliga smak, men nu — tro mig, har hon inte redan tagit hämd, så är det inte hennes fel!

ADOLF.

Detta måste jag veta!

GUSTAF.

Tag reda på det!

ADOLF.

Tag reda på det!

GUSTAF.

Se efter; jag ska hjälpa dig om du vill!

ADOLF.

Ja, efter som jag ändå skall dö — låt gå, så godt först som sist! — Hvad skall göras?

GUSTAF.

Först en upplysning! Har din hustru icke en enda sårbar punkt?

ADOLF.

Knappast! Hon har visst nio lif som katten.

GUSTAF.

Så — nu blåser ångbåten i sundet — nu är hon här strax!

ADOLF.

Då måste jag ner och ta emot henne!

GUSTAF.

Nej! Du ska stanna här! Du ska vara oartig! Har hon nu rent samvete, så får du en

skur så det haglar om öronen; är hon skyldig, så kommer hon och smeker dig!

ADOLF.

Är du riktigt säker på det?

GUSTAF.

Inte riktigt, för haren kastar ibland och gör lyckor, men dem ska jag ta reda på! Jag har mitt rum här bredvid — (pekar på högra dörren bakom stolen); den posten besätter jag och observerar medan du spelar här inne. Och när du spelat ut, byta vi roler; jag går in i buren och arbetar med ormen medan du står vid nyckelhålet. Sedan träffas vi i parken och kollationera. Men stå på dig! Och blir du svag, så stöter jag två slag i golfvet med en stol!

ADOLF.

Afgjordt! — Men gå icke bort! Jag måste veta att du är i rummet bredvid!

GUSTAF.

Det kan du lita på att jag skall vara. — Men blif inte rädd, när du sedan får se hur jag skär upp en menskosjäl och lägger innanmätet här på bordet; det lär vara hemskt för nybörjare, men har man sett det en gång, så ångrar man det inte! — Kom ihåg en sak bara! Inte ett ord om att du träffat mig eller att du gjort någon bekantskap under hennes frånvaro! Inte ett ord! Hennes svaga punkt skall jag leta upp själf! Tyst, nu är hon redan uppe och

inne i sitt rum! — Hon småsjunger! — Då är hon ursinnig! — Så, rak i ryggen; och sätt dig där på din stol, så måste hon sätta sig på min, och då kan jag se er båda på en gång!

ADOLF.

Vi ha en timme kvar till middan — inga gäster ha kommit, för klockan har inte ringt — vi bli alltså ensamma — tyvärr!

GUSTAF.

Är du svag?

ADOLF.

Jag är ingenting! — Jo, jag är rädd för det som nu kommer! Men jag kan inte hindra att det kommer! Stenen rullar, men det var inte den sista vattendroppen som satte den i gång, inte den första heller — det var alla tillsammans!

GUSTAF.

Så må han rulla då — efter det inte blir ro förr! — Farväl så länge!

(Går.)

ADOLF

(nickar farväl; har stått med fotografien, rifver sönder den och kastar bitarna under bordet; därpå sätter han sig på en stol, tummar nervöst på halsduken, lägger upp håret, fingrar på rockuppslaget o. s. v.).

TEKLA (in; går rakt fram och kysser honom, vänligt, öppet, glädt och intagande).

God dag, lilla bror! Hur har han det?

ADOLF (halft besegrad; motsträfvigt, skämtsamt).

Hvad har du nu gjort för ondt, efter som du kysser mig?

TEKLA.

Jo, nu ska du få veta det! — Jag har förstört fasligt med pengar!

ADOLF.

Har du haft roligt då?

TEKLA.

Mycket! Men inte var det på det där krubbmötet åtminstone! — Det var skidt, som det heter på danska! — Men hvad har lilla bror roat sig med, medan Kurre var borta!

(Ser sig omkring i rummet liksom om hon sökte någon eller vädrade efter något.)

ADOLF.

Jag har bara haft tråkigt!

TEKLA.

Och inget sällskap?

ADOLF.

Alldeles ensam!

TEKLA (observerar honom; sätter sig i chäslongen).

Hvem har suttit här?

ADOLF.

Där? Ingen!

TEKLA.

Det var eget; soffan är varm ännu och här är en grop efter armbågen i resåren! Har han haft fruntimmersfrämmande?

ADOLF.

Jag? Det tror du inte!

TEKLA.

Men han rodnar! Jag tror lille bror narras?
— Kom och tala om för Kurre nu hvad han
har på samvetet!

(Drar honom till sig; han sjunker ner med hufvudet i
hennes knä.)

ADOLF (leende).

Du är en djeflett, vet du det?

TEKLA.

Nej, jag är så okunnig om mig själf.

ADOLF.

Du tänker aldrig öfver dig själf!

TEKLA (vädrar och observerar).

Jag tänker bara på mig själf — jag är en
ryslig egoist! — Men, hvad du har blifvit
filosofisk!

ADOLF.

Lägg din hand på min panna!

TEKLA (jollrar).

Är det myror i hufvet igen? Ska jag jaga
bort dem, hva! (Kysser hans panna.) Så där!
Är det bra nu?

ADOLF.

Nu är det bra!

(Paus.)

TEKLA.

Nå, tala om nu hvad han roat sig med?
Har han målat något?

ADOLF.

Nej! Jag har slutat måla!

TEKLA.

Hva? Har han slutat måla?

ADOLF.

Ja, men gräla inte på mig. Jag rår inte för det, att jag inte kan måla mer!

TEKLA.

Hvad ska du då göra?

ADOLF.

Jag ska bli skulptör!

TEKLA.

Så mycket nya idéer igen!

ADOLF.

Ja, men gräla inte bara! — Titta på den där figuren!

TEKLA (afhöljer vaxfiguren).

Nej, se bara! — Hvem ska det vara?

ADOLF.

Gissa!

TEKLA (blidt).

Ska det vara Kurre? Att han inte skäms!

ADOLF.

Är det inte likt?

TEKLA.

Hur ska jag kunna veta det, när det inte är något ansikte?

ADOLF.

Ja, men det är så mycket annat — vackert!

TEKLA (slår honom smeksamt på kinden).

Vill han hålla sin mun, annars kysser jag honom!

ADOLF (värjer sig).

Så, så! — Det kan komma någon!

TEKLA.

Hvad bryr jag mig om det! Får jag inte kyssa min man kanske? Jo, det är min lagliga rättighet.

ADOLF.

Ja, men vet du hvad? De tro inte här på hotellet att vi äro gifta, därför att vi kyssas så mycket! Och att vi gräla ibland rubbar inte deras tro, för det lär de älskande också göra!

TEKLA.

Nå, men hvarför ska man gräla då? Kan han inte alltid vara snäll som nu! Säg? Vill han inte det? Vill han inte att vi ska vara lyckliga?

ADOLF.

Jo, om jag vill! Men...

TEKLA.

Hvad är det för slag nu igen? Hvem har satt honom i hufvet att han inte ska måla mer?

ADOLF.

Hvem? Du vädrar alltid någon bakom mig och mina tankar! Du är svartsjuk!

TEKLA.

Ja, det är jag! Jag är rädd att någon kommer och tar honom från mig!

ADOLF.

Du är rädd för det, du som vet att ingen kvinna kan uttränga dig, och att utan dig kan jag inte lefva!

TEKLA.

Ja, det är inte kvinnorna jag fruktar, det är vännerna, som ge dig inbillningar!

ADOLF (forskande).

Du fruktar alltså — hvad fruktar du?

TEKLA (upp).

Det har varit någon här! Hvem har varit här?

ADOLF.

Tål du inte att jag ser på dig?

TEKLA.

Inte på det sättet; så brukar du inte se på mig!

ADOLF.

Hur ser jag då?

TEKLA.

Du tittar under ögonlocken . . .

ADOLF.

På dig! Ja! Jag vill se hur det ser ut bakom!

TEKLA.

Var så god och se! Det finns ingenting som ska döljas. — Men — du talar också på

ett annat sätt — du har uttryck — (forskande)
 du filosoferar — hva? (Går emot honom hotande.)
 Hvem har varit här?

ADOLF.

Ingen annan än min läkare!

TEKLA.

Din läkare! Hvem är det?

ADOLF.

Doktorn från Strömstad!

TEKLA.

Hvad heter han?

ADOLF.

Sjöberg!

TEKLA.

Hvad sa han?

ADOLF.

Han sa — ja — han sa bland annat — att
 jag var nära att få fallandesot —

TEKLA.

Bland annat? Hvad sa han mer?

ADOLF.

Ja det var något mycket ledsamt!

TEKLA.

Tala om!

ADOLF.

Han förbjöd oss att lefva gifta på en tid!

TEKLA.

Se där! Kunde jag inte tro det! Man
 vill skilja oss åt; jag har nog märkt det länge!

ADOLF.

Det har du inte kunnat märka, när det aldrig inträffat.

TEKLA.

Har jag inte?

ADOLF.

Hur skulle du kunna se det som inte finns, om icke fruktan uppjagade din inbillning så att du såg det som aldrig existerat. Hvad fruktar du? Att jag skulle låna en annans ögon för att se dig som du är, och icke sådan du förefaller mig vara!

TEKLA.

Håll reda på din fantasi, Adolf! Det är den som är djuret i människans själ.

ADOLF.

Hvar har du fått lära dig det? Af de rena ynglingarne på ångbåten? Hvasa?

TEKLA (utan att tappa fattningen).

Jaha; man kan få lära något af ungdomen också!

ADOLF.

Jag tror du börjar älska ungdomen redan!

TEKLA.

Det har jag alltid gjort; och det är därför jag älskat dig! Har du något emot det?

ADOLF.

Nej; men jag såg helst att jag fick vara ensam!

TEKLA (skämtsamt jollrande).

Mitt hjärta är så stort, ser han, lilla bror, att det räcker för många flera än honom.

ADOLF.

Men lilla bror vill inte ha flera bröder!

TEKLA.

Kom till Kurre nu, så ska han få lugg, för att han är svartsjuk, nej, afundsjuk är ordet!

(Två stötar af stolen i Gustafs rum höras.)

ADOLF.

Nej, jag vill inte leka! Jag vill tala allvarsamt!

TEKLA (jollrar).

Herre Jesus, vill han tala allvarsamt! Det var fasligt hvad han har blifvit allvarsam.

(Tar hans hufvud och kysser honom.)

Skratta lite nu! — Så där ja!

ADOLF (ler motvilligt).

Din förbannade menniska; jag tror rakt att du kan trolla!

TEKLA.

Ja, ser han det; därför ska han inte bråka, för då trollar jag bort honom!

ADOLF (upp).

Tekla! Sitt ett ögonblick för mig i profil, så ska jag sätta ansiktet på din figur.

TEKLA.

Det kan jag väl göra!

(Vänder profilen till.)

ADOLF. (fixerar henne; låtsas modellera).

Tänk inte på mig nu! Tänk på någon annan!

TEKLA.

Jag ska tänka på min sista eröfring!

ADOLF.

Den rena ynglingen?

TEKLA.

Just han! — Han hade så små, små söta mustascher, och såg ut som en persika på kindbenet; det var så mjukt och skärt, så man ville bita i det!

ADOLF (mörknar).

Behåll det där draget vid mun!

TEKLA.

Hvilket drag?

ADOLF.

Det där cyniska, fräcka, som jag aldrig har sett förr!

TEKLA (gör en grimas).

Det här?

ADOLF.

Just det där! (Stiger upp.) Vet du hur Bret Harte skildrar äktenskapsbryterskan?

TEKLA (ler).

Nej! Jag har aldrig läst Bret Chose!

ADOLF.

Jo, det är en blek som aldrig rodnar!

TEKLA.

Aldrig? Men när hon träffar älskaren, lär hon väl rodna, fastän inte mannen eller herr Bret får se det!

ADOLF.

Är du viss på det?

TEKLA (som förut).

Ja, efter som mannen inte kan få blodet åt hufvet på henne, så får han väl aldrig se det vackra skådespelet!

ADOLF (rasande).

Tekla!

TEKLA.

Lilla tosing!

ADOLF.

Tekla!

TEKLA.

Han ska säga Kurre, så ska jag rodna vackert för honom! Ska jag det, säg?

ADOLF (afväpnad).

Jag är så ond på dig, ditt odjur, så att jag skulle vilja bita dig —

TEKLA (lekande).

Kom och bit mig då! — Kom!

(Sträcker armarne mot honom.)

ADOLF (tar henne om halsen och
kysser henne).

Ja, jag ska bita dig så att du dör!

TEKLA (skämtsamt).

Akta; det kan komma någon.

ADOLF.

Ja, hvad bryr jag mig om det! Jag bryr mig om ingenting i hela världen, bara jag har dig!

TEKLA.

Och när du inte har mig längre?

ADOLF.

Då dör jag!

TEKLA.

Ja, men det fruktar du ju inte, efter som jag är så gammal att ingen vill ta mig!

ADOLF.

Tekla, du har inte glömt mina ord! Jag tar tillbaka dem nu!

TEKLA.

Kan du förklara mig hvarför du är svartsjuk och på samma gång så tvärsäker?

ADOLF.

Nej, jag kan inte förklara någonting. Men det är möjligt att tanken, det en annan egt dig, möjligen ligger och gror i mig. Ibland förefaller det mig som vore hela vår kärlek en dikt, ett nödvärn, en till hederssak blifven passion, och jag vet ingenting som skulle plåga mig som det att *han* visste jag var olycklig! Ah! Jag har aldrig sett honom, men bara den tanken att det finns en menska som sitter och väntar på min olycka, en som dagligen ber ned förbannelser, och som ska gapskratta när jag störtar,

bara den föreställningen rider mig, drifver mig till dig, fascinerar mig, förlamar mig!

TEKLA.

Tror du jag ville unna honom den glädjen?
Tror du jag ville göra honom sannspådd?

ADOLF.

Nej, jag ville inte tro det!

TEKLA.

Kan du inte vara lugn, då?

ADOLF.

Nej, du oroar mig beständigt med ditt koketteri! Hvarför drifver du detta spel.

TEKLA.

Det är inte något spel. Jag vill vara omtyckt, det är alltsammans!

ADOLF.

Ja, men bara af herrar!

TEKLA.

Naturligtvis! För, vet du, fruntimmerna kan aldrig ett fruntimmer bli omtyckt af?

ADOLF.

Säg du! — Har du hört något af — honom, nyligen?

TEKLA.

Inte på ett halft år!

ADOLF.

Tänker du aldrig på honom?

TEKLA.

Nej! — Sedan barnet dog ha vi icke haft några förbindelser.

ADOLF.

Och du har inte sett honom, ute?

TEKLA.

Nej, han lär ju lefva på vestkusten någonstädes. Men hvarför grubblar du på det nu?

ADOLF.

Jag vet inte. Men sista dagarna, när jag varit ensam, har jag tänkt på honom hur han måtte ha känt det, när han blef ensam, den gången!

TEKLA.

Jag tror du har samvetsskrupler!

ADOLF.

Ja!

TEKLA.

Du känner dig som en tjuf, inte sant?

ADOLF.

Nära på!

TEKLA.

Det är vackert! Man stjal kvinnor som man stjal barn och höns! — Du betraktar mig således som hans lösöre eller fastighet! Tack ska du ha!

ADOLF.

Nej, jag betraktar dig som hans hustru! Och det är mer än egendom! Det kan inte ersättas!

TEKLA.

Jo bevars! Fick du bara höra att han var omgift, skulle grillerna gå! — Du har ju ersatt honom åt mig!

ADOLF.

Har jag det? — Och älskade du honom nånsin?

TEKLA.

Det gjorde jag visst, det?

ADOLF.

Och så...

TEKLA.

Ledsnade jag på honom!

ADOLF.

Tänk om du ledsnade på mig med?

TEKLA.

Det gör jag inte!

ADOLF.

Om det kom en annan, som hade de egenskaper du *nu* söker hos en man, antag det bara! Så öfvergaf du mig!

TEKLA.

Nej!

ADOLF.

Om han fångslade dig? Så att du icke kunde öfverge honom, så öfvergaf du mig, naturligtvis!

TEKLA.

Nej, det är inte sagdt!

ADOLF.

Du kunde väl inte älska två på en gång?

TEKLA.

Jo! Hvarför inte?

ADOLF.

Det förstår jag inte.

TEKLA.

Men det kan finnas saker till, fastän du inte förstår dem! Alla menskor äro ju icke lika skapta!

ADOLF.

Nu börjar jag fatta!

TEKLA.

Nej, verkligen!

ADOLF.

Nej, verkligen! (Paus, hvarunder Adolt synes med svårighet erinra sig något han ej kan komma på.) Tekla! Vet du att din uppriktighet börjar bli plågsam.

TEKLA.

Och det var ändock den högsta dygd du visste, och som du lärde mig.

ADOLF.

Ja, men det förefaller mig som om du dolde dig bakom denna öppenhet!

TEKLA.

Det är den nya taktiken, ser du!

ADOLF.

Jag vet inte, men jag tycker det börjar bli otrefligt här. Vill du, så resa vi hem — i afton!

TEKLA.

Hvad är det nu för påhitt! Jag har nyss kommit och har inte lust att resa igen!

ADOLF.

Ja, men nu vill jag det!

TEKLA.

Hvad bryr jag om hvad du vill! — Res du!

ADOLF.

Nu befaller jag dig att följa med nästa båt!

TEKLA.

Befaller? Hvad är det för prat?

ADOLF.

Vet du af att du är min hustru?

TEKLA.

Vet du af att du är min man?

ADOLF.

Ja, det är skilnad på det ena och det andra!

TEKLA.

Jaså, du talar ur den ton! — Du har aldrig älskat mig!

ADOLF.

Inte det?

TEKLA.

Nej, ty att älska, det är att ge!

ADOLF.

Att älska som man, är att ge; att älska som kvinna, är att ta! — Och jag har gifvit dig, gifvit, gifvit!

TEKLA.

Äh! Hvad har du gifvit?

ADOLF.

Allt!

TEKLA.

Det var mycket, det! Och om så vore, så har jag tagit emot. Ska du komma med räkningen på dina presenter? Och har jag tagit emot, så har jag ju därmed visat att jag älskat dig! Ett fruntimmer tar endast presenter af sin älskare!

ADOLF.

Älskare, ja! Där sa du ett sant ord! Jag har varit din älskare, men aldrig din man!

TEKLA.

Det var väl så mycket behagligare, det, att slippa vara förklä! — Men är du inte nöjd med den platsen, så får du afsked, ty en man vill jag inte ha!

ADOLF.

Nej, jag har märkt det! Ty, på sistone, när jag såg att du ville smyga dig ifrån mig som en tjuf och du sökte egna kretsar, där du kunde lysa med mina fjädrar, briljera med mina juveler, då ville jag erinra dig om din skuld. Och då förvandlades jag till den obehagliga fordringsegarn, som man helst ville ha långt borta; då ville du korsa öfver reversen, och för att inte öka gälden hos mig, upphörde du att ta ur mitt skrin, utan gick omkring till andra.

Jag blef din man utan att vilja det, och då kom ditt hat! Men nu ska jag bli din man antingen du vill eller inte, efter som jag inte får vara din älskare!

TEKLA (lekande).

Prata inte nonsens, lilla idiot!

ADOLF.

Hör du, det är farligt att gå och tro att alla andra äro idioter utom en själf.

TEKLA.

Ja, men så tycker väl lite hvar!

ADOLF.

Och jag börjar misstänka att han — din förre man — möjligen inte var idiot.

TEKLA.

Åh Gud, jag tror du börjar på att få sympatier för — honom!

ADOLF.

Ja, nära på!

TEKLA.

Se där! — Du skulle vilja göra hans bekantskap, kanske utgjuta ditt fulla hjärta! Hvilken vacker tafel! — Men äfven jag börjar få en viss dragning till honom sen jag tröttnat på att vara barnsköterska, ty han var åtminstone en man, fastän han hade det felet att vara *min*!

ADOLF.

Ser du! — Men du ska inte tala så högt, för man kan höra oss!

TEKLA.

Hvad gjorde det, om man toge oss för gift folk?

ADOLF.

Jaså, du börjar svärma för manliga män också, och för rena ynglingar på samma gång:

TEKLA.

Mitt svärmeri har inga gränser som du ser, och mitt hjärta är öppet för alla, för allt, för stort och smått, skönt och fult, nytt och gammalt, jag älskar hela världen!

ADOLF.

Vet du hvad det betyder?

TEKLA.

Nej jag vet ingenting! Jag bara känner!

ADOLF.

Det betyder att åldern är inne!

TEKLA.

Är du där igen nu! Akta dig!

ADOLF.

Akta dig själf!

TEKLA.

För hvad!

ADOLF.

För knifven!

TEKLA (jollrar).

Lilla bror ska inte leka med så farliga saker!

ADOLF

Jag leker inte längre!

TEKLA.

Jaså, det är allvar! Fullt allvar! Då ska jag visa dig — att du har tagit fel! Det vill säga — du ska aldrig få se det, aldrig veta det, men hela världen ska ha reda på det, utom du! Men du ska misstänka det, du ska ana det, och du ska aldrig ha en lugn timme mer! Du ska känna på dig, att du är löjlig, att du är bedragen, men du ska aldrig få bevisen i händerna, för det får aldrig en äkta man! Det ska du få känna på!

ADOLF.

Du hatar mig?

TEKLA.

Nej! Det gör jag inte; och jag tror inte jag kan komma att göra det heller! Men det är troligen därför, att du är ett barn!

ADOLF.

Nu, ja! Men mins du den gången, när stormen gick öfver oss? Då låg du som ett dibarn och skrek; då fick du sitta i mitt knä, och jag måste kyssa dina ögon till sömn. Då var jag din sköterska; fick se efter att du inte gick ut okammad, skicka dina kängor till skomakarn, laga att det fans mat på spisen. Jag fick sitta vid din sida och hålla din hand i timmar, ty du var rädd, rädd för hela världen, emedan du icke egde en enda vän och allmänna meningen krossade dig. Jag fick intala dig mod, - tills min tunga torkade och mitt hufvud

värkte, jag fick sitta och dikta mig själf stark, tvang mig att tro på framtiden, och lyckades slutligen få lif i dig, då du låg som död. Då beundrade du mig; då var jag mannen, inte den där atleten, som du lemnat, utan den själsstarke, magnetisören, som strök sin nervkraft öfver i dina slappa muskler, laddade din toma hjärna med ny elektricitet. Och så upprättade jag dig; försåg dig med vänner, skaffade dig ett litet hof, som jag narrade med vänskapens hjälp att beundra dig, satte dig öfver mig och mitt hus. Så målade jag dig i mina vackraste taflor, i rosa och azurblått på guldgrund, och det fanns inte en utställning där inte du satt på bästa platsen. Ibland hette du heliga Cecilia, ibland var du Maria Stuart, Karin Månsdotter, Ebba Brahe, och jag fick intresse omkring dig och betvang den skriande hopen att se dig med mina bedårade ögon, jag pinade din personlighet på dem, trugade dig i dem, tills du hade vunnit den alltbetvingande sympatien — och du kunde gå fram för dig själf!

När du så var färdig, då var min kraft slut och jag föll ihop af öfveransträngning — jag hade lyftat dig och förlyft mig själf. Jag blef sjuk, och min sjukdom generade dig, nu då lifvet ändtligen började le — och jag tyckte ibland att du drefs af en hemlig längtan att få aflägsna fordringsegaren och vittnet! Din kärlek börjar antaga den öfverlägsna systemens karaktär, och i brist på bättre vänjer jag mig in i den

nya rolen af lille bror. Din ömhet är kvar, ökas till och med, men den är fodrad med ett grand medlidande, som håller en god del ringaktning, hvilken ökas till förakt när min talang går ner, och din sol går upp.

Men hur det är, så synes din källa också sina, när jag inte längre kan förse den, eller rättare, när du vill visa att du icke vill ösa ur den. Och så sjunka vi bägge två! Och nu ska du ha någon att skylla på! Någon ny! För du är svag, och du kan aldrig bära en skuld själf, och så blef jag syndaoffret, som skulle slaktas lefvande! Och när du skar senorna af mig, så beräknade du icke, att du lemlästade dig själf, ty åren hade grott ihop oss till tvillingar. Du var en afläggare från min buske, men du ville lösgöra ditt skott innan det tagit rot, och därför kunde du inte växa på egen hand; busken kunde inte afvara sin hufvudgren — därför dogo de bägge två!

TEKLA.

Du vill med allt detta säga, att du skrivit mina böcker?

ADOLF.

Nej, det vill *du* säga för att få mig på lögn! — Jag uttryckte mig inte så rått som du, och jag har talat i fem minuter för att ge alla nyanserna, alla halftonerna, alla öfvergångarna, men i ditt positiv fins bara en ton!

TEKLA.

Jaja, men resumén af det hela blef att du skrifvit mina böcker.

ADOLF.

Nej, det fins ingen resumé; du kan inte upplösa ett ackord i *en* ton; du kan inte öfversätta ett brokigt lif i ett ensiffrikt tal. Jag har inte sagt något så trubbigt, som att jag skrifvit dina böcker.

TEKLA.

Men du har menat det?

ADOLF (ursinnig).

Jag har inte menat det!

TEKLA.

Men summan —

ADOLF (vild).

Det fins ingen summa när man inte adderar, det blir en kvot, ett långt, ändlöst decimalbråk till kvot när man dividerar och det inte går jämt upp. Jag har inte adderat!

TEKLA.

Nej, men jag kan addera!

ADOLF.

Det tror jag dig om, men jag har icke gjort det!

TEKLA.

Men du har velat göra det!

ADOLF (maktlös, sluter ögonen).

Nej, nej, nej — tala inte vid mig mer! Jag får konvulsioner! — Tyst! Gå bort ifrån

mig! Du förstör min hjärna med dina grofva nyptänger — du sätter klorna i mina tankar och rifver sönder dem!

(Blir medvetlös; stirrar framför sig och rullar med tummarna.)

TEKLA (ömt).

Hur är det med dig? Är du sjuk? —
Adolf!

ADOLF (slår ifrån sig).

TEKLA.

Adolf!

ADOLF (skakar på hufvudet).

TEKLA.

Adolf!

ADOLF.

Ja!

TEKLA.

Erkänner du att du var orättvis nyss?

ADOLF.

Ja, ja, ja, ja, jag erkänner!

TEKLA.

Och ber du mig om förlåtelse?

ADOLF.

Ja, ja, ja, jag ber om förlåtelse! Bara du inte talar vid mig!

TEKLA.

Kyss min hand nu!

ADOLF (kysser handen).

Jag kysser din hand! Bara du inte talar vid mig!

TEKLA.

Och nu går du ut och tar frisk luft innan middan!

ADOLF.

Ja, det kan behövas! Och se'n packa vi och resa!

TEKLA.

Nej!

ADOLF (upp).

Hvarför? Det måste finnas ett skäl!

TEKLA.

Af det skäl, att jag lofvat deltaga i soarén denna afton!

ADOLF.

Jaså, det låg där!

TEKLA.

Där låg det! Och jag har lofvat att vara med —

ADOLF.

Lofvat! Du har kanske sagt, att du tänkte vara med, och det hindrar inte att du nu säger att du inte tänker vara med.

TEKLA.

Nej, jag gör inte som du, utan jag står vid mina ord!

ADOLF.

Sina löften kan man ju stå vid, men inte behöfver man stå vid allt hvad man pratar. Är det kanske någon som tagit löfte af dig att du ska komma?

TEKLA.

Ja!

ADOLF.

Så kan du be att bli löst från ditt löfte, emedan din man är sjuk!

TEKLA.

Nej, det vill jag inte, och du är inte sjukare än att du kan komma med!

ADOLF.

Hvarför vill du alltid ha mig med? Känner du dig lugnare då?

TEKLA.

Jag förstår inte hvad du menar.

ADOLF.

Så säger du alltid, när du vet jag menar något — som du inte tycker om.

TEKLA.

Såå! Hvad är det jag inte tycker om nu?

ADOLF.

Tyst, tyst, börja inte igen! — Farväl, så länge! Och tänk på hvad du gör!

(Går ut genom fionddörren och sedan åt höger.)

TEKLA *ensam*; *strax därpå* GUSTAF *in*.

GUSTAF (går rakt fram till bordet för att ta en tidning, utan att låtsas se Tekla).

TEKLA (rörelse; beherskar sig).

Är det du?

GUSTAF.

Det är jag! — Förlåt! . . .

TEKLA.

Hvad kommer du för väg?

GUSTAF.

Jag kom landvägen; men — jag ska inte stanna här, efter som . . .

TEKLA.

Stanna du! — Nå, det var längese'n!

GUSTAF.

Det var längese'n!

TEKLA.

Du har blifvit mycket förändrad!

GUSTAF.

Och du är lika charmant som förr! Nästan ungdomligare! — Förlåt emellertid; men jag ska inte förbittra din lycka med min närvaro! Och hade jag vetat, att du befann dig här, skulle jag aldrig . . .

TEKLA.

Jag ber dig, om du inte finner det ogrannlaga, att stanna!

GUSTAF.

Från min sida fins inga hinder, men jag tänker — ja, hvad jag än säger, kommer jag att såra!

TEKLA.

Sitt en stund, du sårar mig inte, ty du har den ovanliga förmågan — som du alltid hade — att vara taktfull och fin!

GUSTAF.

Du är alltför artig! Men det är inte sagdt att — din man skulle se mina egenskaper med samma öfverseende som du!

TEKLA.

Tvärtom, han har nyss uttalat sig med mycken sympati för din person!

GUSTAF.

Åh! — Ja, allting växer bort, som när man skär sina namn i trä — och inte en gång oviljan kan få en varaktig plats i våra sinnen.

TEKLA.

Han har aldrig hyst någon ovilja mot dig, eftersom han aldrig sett dig! — Hvad mig beträffar, så har jag alltid burit på en dröm — den att få se Er ett ögonblick som vänner — eller åtminstone att Ni råkades en gång i min närvaro — räckte hvarandra handen — och skildes!

GUSTAF.

Det har också varit min hemliga längtan att se den, som jag älskat högre än mitt lif — vara i riktigt goda händer! Och jag har visserligen hört mycket godt om honom, känner alla hans arbeten, men skulle ändå, innan jag blef gammal, ha velat trycka hans hand, se honom i ögonen och be honom vårda den skatt som försynen lemnat i hans ego. Jag ville därmed på samma gång släcka detta ofrivilliga hat, som måste finnas härinne, och jag önskade få

frid och ödmjukhet i sinnet, att jag kunde lefva ut mina sorgliga dagar!

TEKLA.

* Du har uttalat mina tankar, och du har förstätt mig! — Tack för det!

GUSTAF.

Ack, jag är en ringa man och jag var för obetydlig för att kunna sätta dig i skuggan! Mitt enformiga lif, mitt trälarbete, min snäfvare krets var icke för din frihetsträngande själ. Jag erkänner det! Men du förstår — du som forskat i menskosjälen — hvad det kostat på mig, att tillstå detta för mig själf!

TEKLA.

Det är ädelt, det är stort att kunna vidgå sina svagheter — och det är inte alla som kunna det! (Suckar.) — Men du var alltid en redlig, trofast och pålitlig natur — som jag värderade — men . . .

GUSTAF.

Jag var det icke — jag var det icke då, men lidandet renar oss, sorgen förädlar oss, och — jag har lidit!

TEKLA.

Stackars Gustaf! — Kan du förlåta mig? Kan du, säg?

GUSTAF.

Förlåta? Hvad? Det är ju jag som ber dig om förlåtelse!

TEKLA (turnerar).

Jag tror att vi gråta båda två — gamla
menskorna!

GUSTAF (turnerar varligt).

Gamla! Ja! jag är gammal! Men du, du
blir yngre och yngre!

(Sätter sig oförmärkt på stolen till venster, hvarpå Tekla
intager chäslongen.)

TEKLA.

Tycker du?

GUSTAF.

Och så förstår du att klä' dig!

TEKLA.

Det har ju du lärt mig! Mins du inte att
du upptäckte mina färger?

GUSTAF.

Nej!

TEKLA.

Jo! Kommer du inte ihåg -- hm -- jag
mins, att du till och med blef ond på mig
de dagar jag inte hade något ponceau-färgadt
på mig!

GUSTAF.

Inte blef jag ond! Jag var aldrig ond
på dig!

TEKLA.

Jo du, när du skulle lära mig tänka -- mins
du det? För det kunde jag inte alls!

GUSTAF.

Visst kunde du tänka! Det kan ju alla människor! Och nu är du riktigt skarp, när du skrifver åtminstone!

TEKLA (obehagligt berörd, raskar på med dialogen).

Ja, kära Gustaf, det var emellertid roligt att se dig igen, och under så lugna omständigheter.

GUSTAF.

Nå, jag var väl ingen egentlig bråkmakare, och du hade det ju ganska lugnt hos mig!

TEKLA.

Ja, något väl lugnt!

GUSTAF.

Såå! Men ser du, jag trodde du ville ha mig sådan! Så lät det åtminstone på dig då du var förlofvad.

TEKLA.

Inte visste man hvad man ville då! Och så hade man lärt af mamma, att man skulle göra sig till!

GUSTAF.

Nå, nu har du fått rutsch! Artistlifvet är ju sprakande, och din man tyckes inte vara någon sjuosofvare!

TEKLA.

Det kan bli för mycket af det goda också!

GUSTAF (turnerar).

Hva! Jag tror du bär mina örhängen ännu!

TEKLA (generad).

Ja, hvarför skulle jag inte det? — Vi ha ju aldrig varit fiender — och så tyckte jag, att jag ville bära dem som ett tecken — och en erinran — att vi inte voro ovänner — för öfrigt, vet du hvad, så får man inte köpa sådana mer!
(Tar lös ett örhänge.)

GUSTAF.

Ja, det är godt och väl, men hvad säger mannen om det?

TEKLA.

Hvad bryr jag mig om hvad han säger!

GUSTAF.

Bryr du dig inte om! — Men du gör honom förfång med det! — Det kan göra honom löjlig!

TEKLA (kort, liksom för sig själf).

Det är han så bra förut!

GUSTAF (som sett att hon har svårt fästa i örhänget, reser sig).

Får jag lof att hjälpa, kanske?

TEKLA.

Åh, tack så mycket!

GUSTAF (nyper henne i örat).

Det lilla örat! — Tänk om mannen såg oss nu!

TEKLA.

Jo, då blef det en gråt!

GUSTAF.

Är han svartsjuk då?

TEKLA.

Om den är svartsjuk! Jo, det vill jag lofva!

(Buller i rummet till höger.)

GUSTAF.

Hvem bor där inne?

TEKLA.

Jag vet inte! — Nå, tala om hur du har det nu, och hvad du gör!

GUSTAF.

Tala om hur du har det!

TEKLA (brydd; lyfter i tankarne af duken från bilden).

GUSTAF.

Nej! Hvem är det! — Hval! — Det är du!

TEKLA.

Det tror jag inte.

GUSTAF.

Men det är likt dig!

TEKLA (cyniskt).

Tycker du!

GUSTAF.

Det erinrar om anekdoten: Hur kunde Hennes Majestät se det!

TEKLA (gapskrattar).

Du är för galen! — Kan du några nya historier?

GUSTAF.

Nej, men du bör väl kunna.

TEKLA.

Jag får aldrig höra något roligt mer!

GUSTAF.

Är han blyg?

TEKLA.

Åh-ja!

GUSTAF.

Inte annars?

TEKLA.

Han är så sjuk nu!

GUSTAF.

Ja, hvad skulle lilla bror gå och nosa på andras getingbon!

TEKLA (skrattar).

Du är för galen!

GUSTAF.

Stackars liten! — Mins du en gång när vi voro nygifta — att vi bodde i det här rummet! Hva! Det var annorlunda möbleradt då! Där stod till exempel en byrå där på pelarn, och där stod sängen.

TEKLA.

Tyst!

GUSTAF.

Se på mig!

TEKLA.

Det kan jag väl göra!

(De se på hvarandra.)

GUSTAF.

Tror du att man kan glömma det som gjort starka intryck!

TEKLA.

Nej! Och minnenas makt är stor! Ungdomsminnenas isynnerhet.

GUSTAF.

Mins du när jag träffade dig först? Du var ett litet, älskligt barn; en liten griffeltafla, på hvilken föräldrarna och guvernanten klottrat några kråkfötter, som jag fick stryka ut. Och så skref jag nya texter efter mitt sinne, tills du tyckte att det var fullskrifvet. Det är därför, ser du, som jag inte skulle vilja vara i din mans ställe — nå, det är hans sak! — men det är också därför det har sitt behag att råka dig! Våra tankar träffas så väl; och när jag nu sitter och talar vid dig är det som om jag slog upp buteljer med gammalt vin af min tappning! Jag får igen mitt vin, men det har legat till sig! Och nu, när jag står i begrepp att gifta om mig, har jag med afsikt valt en ung flicka, som jag kan uppfostra efter mitt sinne, för, ser du, kvinnan är mannens barn, och blir hon icke det så blir han hennes, och då är det upp- och nervända världen!

TEKLA.

Ska du gifta om dig?

GUSTAF.

Ja! Jag ska fresta lyckan en gång till, men denna gång ska jag spanna för bättre, så att det inte blir skena af!

TEKLA.

Är hon vacker?

GUSTAF.

Ja, för mig! Men det kan hända jag är för gammal! Och underligt är det — nu när slumpen har fört mig i din närhet, — nu börjar jag tvifla på det, att det är möjligt göra om den leken.

TEKLA.

Hur så!

GUSTAF.

Jag har mina rötter kvar, känner jag, i din mark, och de gamla såren gå opp! Du är en farlig kvinna, Tekla!

TEKLA.

Så-å! Och min unga man säger, att jag inte kan göra några eröfringar mer!

GUSTAF.

Det vill säga: han har upphört att älska dig.

TEKLA.

Hvad han menar med att älska, det förstår jag inte!

GUSTAF.

Ni har lekt kurra gömma så länge, att ni inte får fatt i hvarann! Sådant händer! Du

har måst spela oskuld för dig själf, så att han inte vågar! Ja, ser du, det har sina olägenheter att skifta. Det har sina olägenheter!

TEKLA.

Du förebrår . . .

GUSTAF.

Inte alls! Hvad som sker, sker med en viss nödvändighet, ty om inte det skett, skulle något annat ha inträffat, men nu skedde det, och så skedde det!

TEKLA.

Du är en upplyst man, du! Och jag har icke träffat någon som jag byter idéer med så gärna! Du är så fri från moraler och predikningar, ställer så låga fordringar på menskorna, att man känner sig fri i din närvaro. Vet du att jag är svartsjuk på din blifvande hustru!

GUSTAF.

Och vet du att jag är svartsjuk på din man!

TEKLA (reser sig).

Och nu ska vi skiljas! För alltid!

GUSTAF.

Ja vi ska skiljas! — Men icke utan afsked! Inte sant?

TEKLA (orolig).

Nej!

GUSTAF (följer henne på golvet).

Jo! — Vi ska ta afsked! Vi ska dränka minnena i ett rus, som ska bli så tungt, att när

vi vakna, ha vi förlorat minnet — det fins sådana rus ser du! (Lägger armen om hennes lif.)

Du är nerdragen af en sjuk ande, som smittar dig med tvinsot! Jag skall blåsa nytt lif i dig, jag ska få din talang att blomma i hösten, som en remontantros, jag ska . . .

(Två RESANDE DAMER synas i verandadörren; se öfverraskade ut; peka fingret, skratta, och gå sin väg.)

TEKLA (gör sig lös).

Hvem var där?

GUSTAF (likgiltigt).

Det var några resande!

TEKLA.

Gå ifrån mig! Jag är rädd för dig!

GUSTAF.

Hvarför?

TEKLA.

Du tar min själ.

GUSTAF.

Och ger dig min i stället! Du har ingen själ för resten, det är bara en synvilla!

TEKLA.

Du har ett sätt att säga oartigheter, så att man inte blir ond på dig!

GUSTAF.

Det är därför att du känner det jag har första inteckningen! — Säg nu. När — och — hvar?

TEKLA.

Nej! Det är synd om honom! Han älskar mig visst ännu, och jag vill inte göra mera ondt!

GUSTAF.

Han älskar dig inte! Vill du ha bevis?

TEKLA.

Hur ska du kunna skaffa det?

GUSTAF (tar upp bitarne af fotografien från golfvet).

Här! Se själf!

TEKLA.

Åh! Det är skamligt!

GUSTAF.

Där ser du själf! — Alltså: när? och hvar?

TEKLA.

Hvilken falsk usling!

GUSTAF.

När?

TEKLA.

Han reser i kväll med åttabåten!

GUSTAF.

Alltså . . .

TEKLA.

Klockan nio!

(Buller i rummet till höger.)

Hvem bor där inne, som för ett sådant väsen?

GUSTAF (går till nyckelhålet).

Vi ska se efter! — Där ligger ett kullslaget divansbord och en krossad vattenkaraffin! Ingenting annat! Kanske de har låst in en hund! — Alltså klockan nio!

TEKLA.

Det är sagdt! Må han skylla sig själf! — Tänk en sådan falskhet, och af honom som predikat sannfärdighet, och som har lärt mig att tala sanning! — Men vänta nu . . . hur var det! — Han tog emot mig nästan ovänligt — kom inte ner till bryggan — och så — och så sa han något om ynglingarne på ångbåten, som jag inte låtsades fatta — men hur kunde han veta det? — Vänta nu — och så filosoferade han om kvinnan — och så spökade du för honom — och så talade han om att han skulle bli skulptör, för det var nutidens konst — alldeles som du spekulerade ut det förr i världen!

GUSTAF.

Nej, verkligen!

TEKLA.

Nej, verkligen! — Ah! nu förstår jag! Nu börjar jag inse hvilken förfärlig niding du är! Du har varit här och rifvit ihjäl honom! Det var du som hade suttit där på chäslongen; inbillat honom att han hade fallandesot; att han skulle lefva i celibat; att han skulle visa sig som man och göra revolt mot sin hustru! Ja, det var du! — Hur länge har du varit här?

GUSTAF.

Jag har varit här i åtta dagar!

TEKLA.

Och det var alltså dig, som jag såg på ångbåten!

GUSTAF.

Det var jag!

TEKLA.

Och nu trodde du att du skulle fånga mig.

GUSTAF.

Det har jag redan gjort!

TEKLA.

Inte än!

GUSTAF.

Jo!

TEKLA.

Du smög dig på mitt får, som en varg!
Du kom in med en skurkaktig plan att förstöra
min lycka, och du satte den i verket tills jag
fick opp ögonen och korsade den!

GUSTAF.

Inte fullt exakt hvad du säger? — Så här
var det i själfva verket! — Att det skulle gå
er illa, var naturligtvis en hemlig önskan hos
mig! Men jag var nästan säker att jag icke
skulle behöfva ingripa! Och jag har för öfrigt
haft så mycket annat att bestyra, så att någon
tid till intriger inte var mig öfrigt! Men när
jag så händelsevis var ute och flanerade, och jag

händelsevis såg dig med ungherrarna på ångbåten, så tyckte jag tiden var inne att titta på Er!

Jag kom hit, och ditt får kastade sig genast i armarna på ulfven. Jag väckte hans sympati genom någon reflexverkan, som jag inte ville vara så oartig att söka förklara; jag fick först medlidande med honom, eftersom han befann sig i samma predikament som jag en gång. Men så kom han att peta på mitt gamla sår — boken, du vet, och idioten — och så fick jag lust att plocka sönder honom — röra om bitarna så att han inte kunde lagas mer — och jag lyckades, tack vare dina samvetsgranna förarbeten! Så hade jag dig kvar. Du var tjädern i verket och skulle skrufvas sönder. Så fick vi höra på surr!

När jag kom in till dig, visste jag egentligen inte hvad jag skulle säga! Jag hade nog en mängd planer som schackspelaren, men det berodde på dina drag hur jag skulle sköta spelet! Det ena gaf det andra, slumpen hjälpte till och så hade jag dig i sumpen. — Nu är du fast!

TEKLA.

Nej!

GUSTAF.

Jo, det är du! — Det du minst gärna önskade har händt! Världen — representerad af två resande damer — som jag inte skickat bud på — ty jag är ingen intrigmakare — världen

har sett hur du försonat dig med din förra man och — ångerfull krupit tillbaka i hans trogna famn! Är det nog?

TEKLA.

Det skulle kunna vara nog för din hämd! — Men säg mig du, du som är så upplyst, och så rättänkande; hur kan det komma sig att du, som anser att allt som sker, sker med nödvändighet, och att alla våra handlingar äro ofria —

GUSTAF (rättar).

I viss mån ofria.

TEKLA.

Det är detsamma!

GUSTAF.

Nej!

TEKLA.

— hur kan det komma sig att du, som anser mig oskyldig, efter som min natur och omständigheterna drefvo mig att handla så som jag gjorde, hur kunde du anse dig i din rätt att hämnas?

GUSTAF.

Jo, på samma grund, och på den grunden, att min natur och omständigheterna drefvo mig att hämnas!

Är det inte jämt spel! — Men vet du hvarför ni två råkade dra kortaste strået i den här kampen?

TEKLA (föraktlig min).

GUSTAF.

— hvarför ni läto lura Er? — Jo, därför att jag var starkare än ni, och klokare! Det var du som var idioten! — och han! Där ser du, att man inte behöfver vara idiot därför att man inte skrifver romaner eller målar taflor! Lägg det på minnet!

TEKLA.

Du är fullständigt renons på känslor?

GUSTAF.

Fullständigt! — Men, ser du, därför kan jag tänka, som du har litet erfarenhet af, och handla, som du nyss fått litet erfarenhet af!

TEKLA.

Och allt detta bara för att jag sårat din egenkärlek!

GUSTAF.

Det är inte bara det! Låt bli att gå och såra andras egenkärlek! Det är det sårbaraste man har!

TEKLA.

En hämdgirig usling! Fy!

GUSTAF.

En lättfärdig usling! Fy!

TEKLA.

Det är min natur, hva?

GUSTAF.

Det är min natur, hva? — Man ska ta reda på den menckliga naturen hos andra, innan man

låter sin natur spela fritt! Det kan skära sig annars, och då blir det gråt och tandagnisslan!

TEKLA.

Du kan aldrig förlåta . . .

GUSTAF.

Jo! Jag har förlåtit dig!

TEKLA.

Du?

GUSTAF.

Ja visst! Har jag lyft min hand mot Er på alla dessa år? Nej! Och nu kom jag bara hit och titta på Er, och så remnade ni! Har jag haft en förebråelse, har jag moraliserat, predikat? Nej! Jag har skämtat lite med din gemål, och det var nog till att få honom att krevera.

Men här står jag nu som kärande och svarar! Tekla! Har du ingenting att förebrå dig?

TEKLA.

Ingenting alls! — De kristne säga, att det är försynen som regerar våra handlingar, andra kalla det ödet, äro vi icke oskyldiga?

GUSTAF.

Jo, i viss mån, men det finns en liten sömsmån och där sticker skulden in lika fullt; och fordringsegarne inställa sig förr eller senare! Oskyldig, men ansvarig! Oskyldig inför Honom, som icke finns mer; ansvarig inför sig själf och inför sina medmänniskor.

TEKLA.

Du kommer och kräfver alltså!

GUSTAF.

Jag kom för att ta igen det du stulit, inte hvad du fått till skänks! Du hade stulit min ära, och den kunde jag endast få igen genom att ta din! Hade jag rätt?

TEKLA.

Ära! Hm! Och nu är du nöjd!

GUSTAF.

Nu är jag nöjd!

(Ringer på kypare)

TEKLA.

Och nu reser du till din fästmö!

GUSTAF.

Det har jag ingen! — Och vill aldrig ha någon! Reser inte hem, för jag har intet hem, och vill inte ha något!

(Kyparen in.)

Ge mig min räkning; jag skall med åtta-båten!

(Kyparen bugar och går.)

TEKLA.

Utan försoning?

GUSTAF.

Försoning! Du har så många ord, som förlorat betydelsen! Försonas? Skulle vi kanske lefva på tre man hand? Det vore du, som skulle försona genom att godtgöra, men det kan

du inte! Du har bara tagit, men det du tagit, har du förtärt, så att du inte kan lemna igen det! — Är du nöjd om jag säger så: förlåt mig för att du klöste sönder mitt hjärta; förlåt mig för att du vanärade mig; förlåt mig för att jag blef i sju års hvardagar ett löje för mina lärjungar; förlåt mig för att jag gaf dig friheten från föräldratvånget, för att jag löste dig från okunnighetens och vidskepelsens tyranni, för att jag satte dig öfver mitt hus, skänkte dig ställning och vänner, gjorde dig till kvinna ifrån att ha varit ett barn! Förlåt mig, såsom jag förlåter dig! — Nu korsar jag min revers! Gå nu och gör upp ditt konto med den andra!

TEKLA.

Hvar har du gjort af honom? Jag börjar misstänka — något — förfärligt!

GUSTAF.

Af honom! — Älskar du honom än?

TEKLA.

Ja!

GUSTAF.

Och nyss mig! Var det sant?

TEKLA.

Det var sant!

GUSTAF.

Vet du hvad du är då?

TEKLA.

Du föraktar mig?

GUSTAF.

Jag beklagar dig! Det är en egenskap, jag säger inte ett fel, men en egenskap, som är ofördelaktig genom sina följder. Stackars Tekla! — Jag vet inte — men jag tycker nästan jag ångrar mig, fastän jag är oskyldig — som du! Men kanske du kan ha nytta af att känna hvad jag kände den gången! — Vet du hvar din man är?

TEKLA.

Nu tror jag, att jag vet det! — Han är i ditt rum här bredvid! Och han har hört allt! Och sett allt! Och den som sett sin fylgia, han dör!

(ADOLF synes i verandadörren; likblek och med en blodskråma på ena kinden, stillastående, uttryckslösa ögon och hvit fradga omkring munnen.)

GUSTAF (ryggar).

Nej, där är han! — Gör nu upp med honom, får du se om han blir så generös som jag! — Farväl!

(Går till venster, men stannar.)

TEKLA (går emot Adolf med utsträckta armar).

Adolf!

ADOLF (segnar ned vid dörrpanelen).

TEKLA (kastar sig öfver Adolfs kropp och smeker honom).

Adolf! Mitt älskade barn! Lefver du! Säg, säg! — Förlåt sin elaka Tekla! Förlåt! Förlåt!

Förlåt. Lilla bror ska svara, hör han! — Nej, Gud, han hör inte. Han är död! O Gud i himmelen, o min Gud, hjälp oss, hjälp oss!

GUSTAF.

Sannerligen, hon älskar honom också! —
Stackars människa!

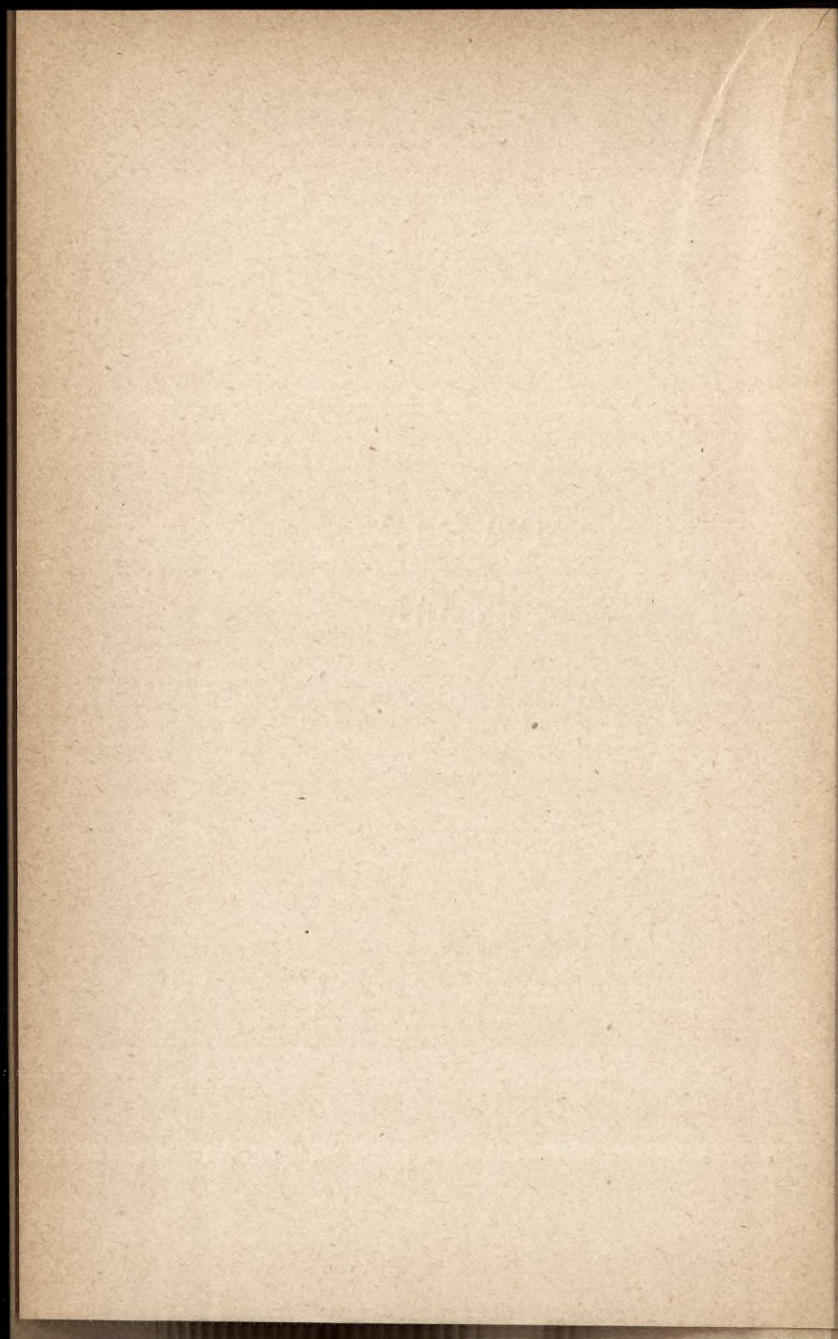

PARIA.

EN AKT.

FRITT EFTER EN NOVELL AF OLA HANSSON.

Personer:

HERR X., arkeolog.
HERR Y., resande från Amerika. } Medelålders män.

Sceneri:

Simpelt rum på landet; dörr och fönster i fonden utåt ett landskap. Midt på golvet ett stort matbord med böcker, skriftdon, fornsaker på ena sidan; mikroskop, insektslådor, spritburkar på den andra.

Till venster en bokhylla. Eljes möbleringen som hos en förmögen bonde.

HERR Y.

(Kommer in med insekthåf och portör, klädd i skjortärmarne; går direkt fram till bokhyllan och tar ner en bok, hvilken han ställer sig att läsa i.

Det ringer ut efter gudstjensten i landskyrkan; landskapet och stugan äro starkt solbelysta.

Man hör då och då hönsens skrockande utanför.)

HERR X. (in i skjortärmarne).

HERR Y. (far häftigt tillsammans, ställer tillbaka boken upp och ner; låtsas söka en annan bok på hyllan).

HERR X.

Hvilken tryckande värme! Jag tror bestämdt vi få åska!

HERR Y.

Så-å! Hvarför tror du det?

HERR X.

Klockorna pingla så torrt, flugorna stickas och hönsen skrocka. Jag skulle ut och fiska, men kunde inte hitta en mask. Känner du inte dig nervös?

HERR Y. (eftertänksamt).

Jag? — Åhjo!

HERR X.

Du ser då alltid ut, som om du väntade åskväder, för resten!

HERR Y. (rycker till).

Gör jag?

HERR X.

Nå, nu ska du resa i morgon också, så det är inte underligt om du har kappsäcksfebern! Hvad nytt? — Där är posten!

(Tar upp bref från bordet.)

Åh! Jag får hjärtklappning hvar gång jag öppnar ett bref — bara skuld, skuld!

Har du haft skuld nån'sin?

HERR Y. (funderar).

N-eej!

HERR X.

Ja, då förstår du inte hur det kan kännas när obetalda räkningar komma.

(Läser i ett bref.)

Hyran obetald — värden bråkar — hustrun förtviflad! Och jag, som sitter till armbågarna i guld!

(Öppnar ett järnbeslaget skrin, som står på bordet, vid hvilket de sätta sig en på hvar sida.)

Ser du, här har jag för sex tusen kronors guldvärde, som jag grävt upp på fjorton dagar! Jag behöfde bara den här armringen för att få de trehundra femtio kronor jag behöfver! Och med alltsammans skulle jag göra mig en lysande bana. Jag skulle naturligtvis strax låta rita och skära figurerna till min athandling och så skulle jag trycka — och resa. Hvarför gör jag inte det, tror du?

HERR Y.

Du är väl rädd att bli upptäckt!

HERR X.

Kanske det också! Men tror du inte att en intelligent person, som jag, skulle kunna ställa om att det inte blef upptäckt?

Jag går ju ensam — utan vittnen — och rotar där ute i backarna. Hvad vore det för märkvärdigt att stoppa litet i fickorna?

HERR Y.

Ja, men afyttringen lär vara det farligaste!

HERR X.

Äh! Jag skulle naturligtvis smälta ner alltsammans och så skulle jag gjuta dukater — fullviktiga naturligtvis —

HERR Y.

Naturligtvis!

HERR X.

Det kan du väl begripa! Ty ville jag göra falskt mynt redan, så — inte behöfde jag gräfvat guld först!

(Paus.)

Det är märkvärdigt i alla fall; att om en annan skulle göra det jag nu inte kan förmå mig till, så skulle jag frikänna honom, men mig själf skulle jag inte kunna frikänna. Jag skulle kunna hålla ett lysande försvarstal för tjuften, bevisa att detta guld var *res nullius* eller ingens, då det kom i jorden på en tid, då ingen eganderätt fanns, att det icke nu heller egdes af annan än den förstkommande, då jordegaren icke haft det beräknadt i egendomsvärdet och så vidare!

HERR Y.

Och du skulle detta sannolikt desto lättare om, hm! tjuften icke stulit af nöd, utan till exempel af samlarmani, af vetenskapligt intresse, af äregirighet att få ega en upptäckt. Inte sant?

HERR X.

Du menar, att jag icke skulle kunna frikänna honom, om han stulit af nöd? Nej, ty det är just det enda fallet, som lagen icke ursäktar! Det är simpel stöld det!

HERR Y.

Och det skulle du inte ursäkta?

HERR X.

Hm! ursäkta! Det kunde jag väl inte, när lagen icke ursäktar det. Och jag må bekänna, att det blef mig svårt anklaga en samlare för stöld, om han tog upp en i andras jord hittad fornsak, som icke fanns i hans samling!

HERR Y.

Alltså fåfängan, äregirigheten skulle ursäkta hvad nöden icke ursäktade?

HERR X.

Och likafullt skulle nöden vara den starkare, den enda ursakten. Ja, det är så! Det kan jag lika litet ändra, som jag kan ändra min vilja att icke stjäla i något fall som helst!

HERR Y.

Det räknar du då som en stor dygd, att du inte kan, hm! stjäla!

HERR X.

Det är hos mig lika omotståndligt, som lusten att stjäla är omotståndlig hos andra, och alltså ingen dygd. Jag kan inte, och han kan inte låta bli! — Du begriper väl, att be-

gäret att ega detta guld icke saknas hos mig!
Hvarför tar jag det inte då? Jag kan inte!
Det är en oförmåga, och en brist är ju icke en
dygd. Så! (Slår ihop skrinet.)

(Det har dragit strömoln öfver landskapet och stundtals
förmörkat stugan. Nu mörknar det såsom vid annalkande
åskväder.)

HERR X.

Så kvaft det är! Jag tror vi få åska!

HERR Y. (reser sig och stänger
dörrar och fönster).

HERR X.

Är du rädd för åskan?

HERR Y.

Man ska vara försiktig!

(De sätta sig igen vid bordet.)

HERR X.

Du är en kuriös kurre! Här slår du ner
som en bomb för fjorton dagar sedan, presenterar dig som en svensk amerikanare, som reser
i flugor för ett litet museum —

HERR Y.

Bry dig inte om mig nu!

HERR X.

Så säger du alltid, när jag tröttnar att tala
om mig själf och vill egna dig någon upp-
märksamhet. Det är kanske därför du blef
mig så sympatisk, för att du lät mig tala så
mycket om mig själf! Vi blefvo strax gamla

bekanta, du hade inga hörn, som jag kunde stöta mig på, inga nålar som stuckos. Det var något så mjukt i hela din person, du var så full af hänsyn, som endast den mest bildade kan ådagalägga; du bullrade aldrig, när du kom sent hem, gjorde intet väsen när du steg upp om morgnarne, förbisåg småsaker, böjde undan när det drog sig till konflikt — med ett ord, du var den fullkomlige umgängesvännen! Men du var alldeles för undfallande, alldeles för negativ, för tyst, att jag i längden icke skulle reflektera öfver det — och du är full af fruktan och räddhåga — det ser ut, som om du vore en dubbelgångare. Vet du af, att när jag sitter här framför spegeln och ser din rygg — så är det, som om jag såg en annan menniska!

HERR Y. (vänder sig om och tittar i spegeln).

HERR X.

Ja, du kan inte se dig själf på ryggen! Framifrån ser du ut som en frimodig man, som med öppet bröst går emot sitt öde, men på ryggen — ja, jag vill inte vara oartig — men det ser ut, som om du bar en börda, som om du böjde dig undan för ett käpprapp, och när jag ser dina röda hängslen korsas på den hvita skjortan . . . så ser du ut, som ett stort märke, ett varumärke på en packlår . . .

HERR Y. (reser sig).

Jag tror jag kväfs — om inte åskvädret bryter ut snart!

HERR X.

Det kommer strax, var lugn bara! — Och din nacke sen! Det ser ut, som om det satt ett annat ansikte där, men ett ansikte af en annan typ än ditt! Du är så förfärligt smal mellan öronen, så att jag undrar ibland, hvad du tillhör för ras!

(Det blixtrar.)

Den där såg ut, som om han slog ner hos länsmans!

HERR Y. (orolig).

Hos l-länsman!

HERR X.

Ja, det såg ut så bara! Men det där åskvädret få vi ingenting med af! Sitt ner nu och låt oss språka, efter som du reser i morgon. —

Det är märkvärdigt, att du, som jag dock strax blef intim med, tillhör de personer, hvilkas bild jag icke kan framkalla, när de äro frånvarande. När du är ute på marken och jag erinrar dig, så får jag alltid fram en annan bekant, som egentligen inte liknar dig, men med hvilken du eger vissa likheter.

HERR Y.

Hvem är det?

HERR X.

Namnet vill jag inte säga! Emellertid, jag åt middag på samma ställe i flera års tid och träffade där vid smörgåsbordet en liten blond

man med blonda, utpinade ögon. Han hade en otrolig förmåga, att uppträda i den värsta trängsel, utan att knuffas eller bli knuffad; han kunde, fastän han stod vid dörrn, ta en brödskifva på tre alnars afstånd; han såg alltid lycklig ut, att vara bland folk, och när han fick se en bekant, föll han i gapskratt af förtjusning, omfamnade och kringklappade honom, som om han inte råkat en människa på åratat. Om någon trampade honom på foten, log han, såsom om han bad om ursäkt, att han gått i vägen.

I två år såg jag honom och roade mig med att gissa hans yrke och karakter, men jag frågade aldrig någon hvem han var, ty det ville jag inte veta, emedan mitt nöje i samma stund skulle upphöra.

Denna man hade samma egenskap som du — att vara obestämbär. Ibland gjorde jag honom till ograduerad lärare, underofficer, pharmaceut, landskanslist eller hemlig polis, och han tycktes som du vara hopslagen af två olika stycken, ty framsidan passade icke till baksidan.

En dag råkade jag läsa i tidningen om en stor vexelförfalskning af en bekant civil embetsman. — Jag fick därpå veta, att min obestämbare varit kompanjon till förfalskarens bror och att han hette Stråman; och så upplystes jag, att merbemälte Stråman förr idkat rörelse med lånbibliotek; men att han nu var polisreferent i

en stor tidning. Hur kunde jag nu få något sammanhang mellan förfalskning, polis och den obestämbares ovanliga sätt att uppträda? Det vet jag inte, men när jag frågade en vän om Stråman var straffad, svarade han hvarken ja eller nej — han visste det inte!

(Paus.)

HERR Y.

Nåå? Var han — straffad?

HERR X.

Nej. Han var ostraffad!

(Paus.)

HERR Y.

Det var därför, menar du, som han hade en sådan dragning till polisens närhet, och var så rädd att stöta sig med människor?

HERR X.

Ja!

HERR Y.

Blef du bekant med honom sen?

HERR X.

Nej, jag ville inte.

(Paus.)

HERR Y.

Skulle du ha gjort bekantskap med honom om han varit — straffad?

HERR X.

Ja, gärna!

HERR Y. (reser sig och går några slag på golfvet).

HERR X.

Sitt stilla! — Hvarför kan du inte sitta stilla!

HERR Y.

Hvar har du fått denna fria syn på mänskliga förhållanden? Är du kristen?

HERR X.

Nej, det kan du väl höra!

HERR Y. (min).

HERR X.

Den kristne fordrar förlåtelse, men jag fordrar straff för jämviktens återställande eller hvad du vill kalla det för! Och du, som har *suttit inne*, borde väl känna det.

HERR Y. (stannar orörlig, betraktande herr X., först med vilda, hatfulla blickar, sedan med häpnad och beundran).

Hur — kan — du — veta — det?

HERR X.

Jag kan ju se det!

HERR Y.

Hur? Hur kan du se det?

HERR X.

Jag har lärt mig! Det är en konst det med, som så många andra! Men nu ska vi inte tala om den saken!

(Ser på sitt ur, lägger fram ett papper för underskrifning, doppar pennan och räcker åt herr Y.)

Jag måste tänka på mina trassliga affärer. Var nu snäll och bevittna min namnteckning på det där reversalet, som jag skall lemna in i Malmö bank i morgon när jag följer dig.

HERR Y.

Jag ämnar inte resa öfver Malmö!

HERR X.

Inte?

HERR Y.

Nej!

HERR X.

Men du kan ju bevittna namnteckningen i alla fall.

HERR Y.

N-nej! — Jag skrifver aldrig mitt namn på några papper —

HERR X.

— mer! Det är femte gången du vägrar, att skrifva ditt namn! Första gången var på ett postkvitto — det var då jag började observera dig; och nu har jag bemärkt, att du har en fasa för att ta i penna med bläck. Du har inte afsänt ett bref, sedan du kom hit; men ett brefkort, och det skref du med blåpenna. Förstår du nu, att jag räknat ut ditt felsteg!

Vidare! Det är väl sjunde gången du nekar att följa med till Malmö, dit du icke varit

under denna tid. Och ändå har du kommit hit från Amerika bara för att få se Malmö. Och du går hvarje morgon en half mil söderut till kvarnbacken för att få se taken i Malmö! Och när du står där vid högra fönstret och tittar ut genom tredje rutan till venster nerifrån räknadt, så ser du spirorna på slottet och skorstenarne på länets cellfångelse.

Ser du nu att det inte är jag som är så kvick, utan du som är så dum!

HERR Y.

Nu föraktar du mig!

HERR X.

Nej!

HERR Y.

Jo, det gör du, det måste du göra!

HERR X.

Nej! — Se här har du min hand!

HERR Y. (kysser den räckta handen).

HERR X. (rycker tillbaks handen).

Hvad är det för hundfasoner!

HERR Y.

Förlåt mig; men ni var den första, som räckte mig handen efter att ha fått veta —

HERR X.

Och nu vill du inte dua mig längre! — Detta skrämmer mig, att du inte efter utståndet straff känner dig upprättad, i nivå, rentvådd,

lika god som en ann! Vill du tala om för mig hur det gick till! Vill du det?

HERR Y. (skrufvar sig).

Ja, men du ska inte tro hvad jag säger; jag ska tala om det, och du ska se, att jag inte är någon *vanlig* förbrytare, du ska bli öfvertygad om, att det finns felsteg, som äro så att säga, ofrivilliga — (skrufvar) som liksom kommer af sig själf — spontant — utan fri vilja, och som man inte rår för! — Får jag öppna dörren lite, jag tror att åskvädret har gått öfver!

HERR X.

Var så god!

HERR Y. (öppnar dörren; därpå sätter han sig vid bordet och berättar följande med torr entusiasm, teatraliska åtbörder och falska accenter).

Jo! Ser du! Jag var student i Lund och skulle en gång ha ett banklån. Jag hade inga farliga skulder och min far egde något litet — visserligen inte mycket! Emellertid hade jag sändt bort reversalet till andra borgensmannen att få det underskrifvet och mot all förväntan erhöll jag det tillbaka med vägran. — Jag satt en stund bedöfvad af slaget, ty det var en obehaglig öfverraskning, mycket obehaglig! — Pappret låg framför mig på bordet och brevet låg

bredvid. Mina ögon irrade först tröstlöst öfver de fatala raderna, som innehöllo min dom — det var visserligen inte någon dödsdom, ty jag kunde mycket lätt få andra borgensmän, så många jag ville för öfrigt — men, som sagdt, det var mycket obehagligt som det var; och hur jag sitter där i min oskuld, stanna blickarne så småningom på denna namnteckning under brevet, hvilken på sin rätta plats kanske skulle ha gjort min framtid. Det var en ovanligt kalligrafisk namnteckning — du vet, att man i tankarna kan sitta och kluttra fullt ett läskapper med de mest betydelselösa ord. Jag hade pennan i hand — (fattar pennan) så här, och hur det är, börjar den gå — jag vill nu inte påstå, att det låg något mystiskt — spiritistiskt bakom det — ty sådant tror jag inte på! — det var en ren tanklös mekanisk process — när jag satt och kopierade den vackra autografen gång på gång — naturligtvis utan någon afsikt att vinna någon fördel. När brevet var fullklottradt hade jag vunnit en fullkomlig skicklighet att teckna namnet — (kastar häftigt bort pennan) och så glömde jag bort alltsammans. Om natten sof jag djupt och tungt — och när jag vaknade, kände jag på mig, att jag drömt, men kunde ej erinra mig drömmen; ibland var det dock som det gläntade på en dörr och jag såg skrifbordet med reversalet såsom ett minne — och när jag steg upp drefs jag fram mot bordet, alldeles såsom om jag efter mogen öfverläggning fattat

det oryggliga beslutet att skriva detta namn under det ödesdigra papperet. Alla tankar på följderna, på risken hade försvunnit — ingen tvekan fanns — det var nästan som om jag uppfyllt en dyr plikt — och jag skref! (Springer upp.) Hvad kan detta vara? Är det en ingivelse, en suggestion det kallas? Men från hvem? Jag sof ju ensam i rummet! Kunde det vara mitt ociviliserade jag, vilden som icke erkänner fördrag, hvilken under det mitt medvetande sof, trädde fram med sin brottsliga vilja och sin oförmåga att beräkna en handlings följder? Säg, hvad tror du om den saken?

HERR X. (pinar fram följande).

Uppriktigt sagdt, din historia tillfredsställer mig icke fullt — där fanns luckor, men det kan bero på, att du icke nu mins alla detaljer — och om brottsliga ingivelser har jag läst ett och annat — vill jag erinra mig — hm! — Men det är detsamma det — du har fått din korrigerering — och du har haft panna att vidgå din förseelse. Nu tala vi inte mer om det!

HERR Y.

Jo, jo, jo, vi ska tala mera om det; vi ska tala så, att jag får fullt medvetande om min obrottslighet.

HERR X.

Har du inte det då?

HERR Y.

Nej, det har jag inte.

HERR X.

Ja, ser du, det är det som oroar mig! Det är det som oroar mig! — Tror du icke, att hvarje menniska har ett lik i lasten. Ha vi inte stulit och ljugit som barn allesamman? Jo, säkert. Nå, nu finns det menniskor, som förbli barn hela sitt lif, så att de icke kunna styra sina lagstridiga begär. Kommer nu bara tillfället, så är brottslingen färdig! — Men jag kan inte förstå, att du inte känner dig oskyldig! När barnet anses otillräkneligt, så skulle väl brottslingen också anses så.

Det är märkvärdigt — ja, det är detsamma, jag får kanske ångra det sen —

(Paus.)

Jag har dödat en menniska, jag, och jag har aldrig haft några skrupler!

HERR Y. (ytterligt intresserad).

Har — du?

HERR X.

Ja, just jag! — Kanske du inte vill ta en mördare i hand?

HERR Y. (nytert).

Ah, så du talar!

HERR X.

Ja, men jag är ostraffad!

HERR Y. (intimt, öfverlägset).

Desto bättre för dig! — Hur smet du ifrån det då?

HERR X.

Det fanns ingen åklagare, inga misstankar, inga vittnen. Saken gick nämligen till så här. — En kamrat hade en jul bjudit mig ut på jagt utanför Upsala. Mot mig sänder han en gammal försupen statkarl, som somnar på kuskbocken, kör fast i grindhål och välter i diken. Jag vill inte skylla på någon lifsfara, utan i ett anfall af otålighet slår jag honom till slut en halskaka, för att väcka honom, men med den påföljd, att han aldrig vaknade mer, utan var död på fläcken!

HERR Y. (listigt).

Nåå, och du angaf dig inte?

HERR X.

Nej, på följande grunder. Mannen hade inga anhöriga eller andra, för hvilka hans lif var nödvändigt, han hade lefvat ut sin vegetationsperiod, hans plats kunde strax intagas af en som bättre behöfde den; under det å andra sidan jag var outhärlig för mina föräldrars lycka, för min egen och kanske för vetenskapens. Genom sakens utgång var jag redan korrigerad från lusten att utdela halskakor, och för att tillfredsställa en abstrakt rättvisa, hade jag icke lust att förderfva mina föräldrars och mitt lif!

HERR Y.

Jaså, det är så du bedömer människovärde?

HERR X.

I föreliggande fall, ja!

HERR Y.

Men skuldkänslan, jämvigten då?

HERR X.

Jag hade ingen skuldkänsla, ty jag hade icke begått något brott. Halskakor hade jag fått och gifvit som pojke, och det var endast min okunnighet om dylikas verkan på äldre folk, som vållade den dödliga utgången.

HERR Y.

Ja, men det är ända till två års straffarbete för vådadråp — lika mycket som för — namnskrifning.

HERR X.

Jag har nog tänkt på det också, må du trol! Och mången natt har jag drömt, att jag var i fängelse! Häu! du, är det så svårt som det sägs att sitta inom lås och bom?

HERR Y.

Jo, du, det är svårt. — Först vanställer man ditt yttre, genom att klippa af dig håret, så att om du inte såg ut som en förbrytare förut, så gör du det efteråt, och när du tittar dig i en spegel, så blir du öfvertygad om, att du är en bandit!

HERR X.

Det är masken, som rycks af, kanske! Det är inte så illa uträknadt!

HERR Y.

Skämta du! — Och så sätter man ner din kost, så att du hvarje dag och timma känner en bestämd skilnad mellan lif och död! Alla lifsfunktioner nertryckas, du känner hur du krymper, och din själ, som skulle botas här, förbättras, sättes på svältkur, pressas tillbaka till tusen år i förfluten tid; du får bara läsa skrifter, som äro författade för folkvandringstidens vildar, du får bara höra om, hvad som aldrig skall komma att passera i himlen; men hvad som händer på jorden förblir en hemlighet; du ryckes lös ur din omgifning, flyttas ner ur din klass, kommer under dem, som äro under dig, får visioner af att lefva i bronsåldern, känner dig, som om du ginge i djurhud, bodde i håla och åt ur en ho! Oh!

HERR X.

Ja, men det är ju förnuft i det; ty den som uppför sig, såsom han vore från bronsåldern, skall väl lefva i sin historiska kostym.

HERR Y. (ilsket).

Du hånar, du! Du som farit fram som en stenåldersmänniska! och ändå får lefva i guldåldern.

HERR X. (forskande, skarpt).

Hvad menar du med det sista ordet —
guldåldern?

HERR Y. (lömskt).

Ingenting alls!

HERR X.

Det ljuger du, ty du är för feg att säga
din hela mening!

HERR Y.

Är jag feg? Tror du det? Jag var inte
feg, när jag vågade uppträda på denna trakt,
där jag lidit så som jag gjort. — Men vet du
hvad man lider mest af, när man sitter därinne?
— Jo, du; det är af det, att de andra inte sitta
där också!

HERR X.

Hvilka andra?

HERR Y.

De ostraffade!

HERR X.

Alluderar du på mig?

HERR Y.

Ja!

HERR X.

Jag har icke begått något brott!

HERR Y.

Såå, inte det?

HERR X.

Nej, en olycka är icke något brott!

HERR Y.

Jaså, det är en olycka att man begår mord?

HERR X.

Jag har inte begått mord?

HERR Y.

Såå, det är inte mord att slå ihjäl en meniska?

HERR X.

Nej, inte alltid! Det finns dråp, vådadråp, misshandel med dödlig utgång, med underafdelningarne i afsikt och utan afsikt. Emellertid — nu är jag riktigt rädd för dig — ty du tillhör den farligaste kategorien af medmenniskor — de dumma!

HERR Y.

Jaså, du inbillar dig, att jag är dum! Hör du! Vill du ha ett bevis på, att jag är mycket slug?

HERR X.

Låt höra!

HERR Y.

Vill du erkänna, att jag resonnerar klokt och följdriktigt, när jag säger så här?

Du har råkat ut för en olycka, som skulle kunnat ådraga dig två års straffarbete. Du har sluppit undan det vanärande straffet, helt och hållet. Här sitter nu en man — som varit offer för en olycka — en omedveten ingifvelse — och fått lida två års straffarbete. Denna man

kan endast genom stora vetenskapliga meriter aftvå den fläck, som han ofrivilligt fått på sig — men för dessa meriters ernående måste han ha pengar — mycket pengar — och pengar nu genast!

Tycker inte du, att den andre — den ostraffade — skulle återställa jämvikten i de menckliga förhållandena, om han dömdes till en försvarlig mansbot? Tycker du inte det?

HERR X. (lugnt).

Joo!

HERR Y.

Nå, då förstå vi hvarann! — Hm!

(Paus.)

Hur mycket anser du skäligt?

HERR X.

Skäligt! Lagen bestämmer mansbot till minimum femtio kronor. Men som den affidne icke har några anhöriga, förfaller allt tal om den saken.

HERR Y.

Jaså, du vill inte förstå! Då ska jag tala tydligare: det är till mig du skall erlægga boten.

HERR X.

Det har jag aldrig hört, att dråpare ska erlægga mansbot till förfalskare. — Och här finns eljes ingen åklagare!

HERR Y.

Inte? — Jo — här har du mig!

HERR X.

Nu börjar det på att reda sig! — Hur mycket begär du för att bli medbrottsling i dråpet?

HERR Y.

Sex tusen kronor!

HERR X.

Det är för mycket! — Hvar ska jag ta dem ifrån?

HERR Y. (pekar på skrinet).

HERR X.

Det vill jag inte! Jag vill inte bli tjuf.

HERR Y.

Gör dig inte till. Vill du inbilla mig, att du inte huggit ur skrinet förut?

HERR X. (liksom för sig själf).

Tänk, att jag kunde misstaga mig så kaptalt! Men så är det med de mjuka! Man tycker om de mjuka naturerna, och så tror man så lätt, att man är omtyckt: och just därför har jag varit på min vakt mot dem jag tyckt om! — Jaså, det är din fulla öfvertygelse, att jag tagit ur skrinet förut?

HERR Y.

Jo, säkert!

HERR X.

Och nu anger du mig, om du inte får sex tusen kronor?

HERR Y.

Alldeles bestämdt! Det kan du inte komma ifrån, så att det inte är värdt att du försöker!

HERR X.

Du tror, att jag vill ge min far en tjuf till son, min hustru en tjuf till man, mina barn en tjuf till far och mina kamrater en tjuf till ämbetsbroder! Det skall aldrig komma att ske!
— Nu går jag till länsman och anger mig!

HERR Y. (springer upp och samlar sina saker).

Vänta lite!

HERR X.

På hvad?

HERR Y. (stammande).

Jag tänkte bara — att när jag inte behöfs mer — så behöfde jag inte vara närvarande — och kunde få gå!

HERR X.

Det får du intel! — Sitt nu ner på din plats vid bordet, där du satt, så ska vi tala litet först.

HERR Y. (sätter sig, sedan han tagit på en mörk rock).

Hva, hva ska bli af nu!

HERR X. (tittar i spegeln bakom herr Y).

Nu har jag det klart! Oh! —

HERR Y. (oroligt).

Hvad ser du nu för märkvärdigt?

HERR X.

Jag ser i spegeln, att du är en tjuf — en simpel, vanlig tjuf! — Nyss när du satt i hvita skjortan, märkte jag bara att det var något i olag på min bokhylla, men jag kunde inte fatta hvad, ty jag skulle höra på dig, och observera dig. Nu sedan du blef mig antipatisk, skärptes min blick, och sedan du fick din svarta rock på dig som färgmotsättning mot den röda bokryggen, som förr inte syntes mot dina röda hängslen, så ser jag, att du varit och läst öfver din förfalskningshistoria i Bernheims afhandling om införfälselser och ställt tillbaks boken upp och ner. Du stal alltså den historien också!

På grund af detta anser jag mig ha rätt att sluta, det du begått ditt brott af nöd eller njutningslystnad!

HERR Y.

Af nöd! Om du visste —

HERR X.

Om *du* visste, i hvilken nöd jag lefvat — och lefver! Men det hör inte hit! — Vidare! Att du suttit inne — det är nästan säkert; men det var i Amerika, ty det var amerikanskt fängelselif du skildrade; ett annat är nästan lika säkert, att du inte suttit af ditt straff här.

HERR Y.

Hur kan du säga det?

HERR X.

Vänta till länsman kommer, får du veta det!

HERR Y. (reser sig).

HERR X.

Ser du det! Första gången jag nämnde länsman i sammanhang med åskslaget, så ville du också springa! Och när en person suttit i ett fängelse, vill han aldrig gå till en kvarnbacke hvar dag och titta på det, eller ställa sig bakom en fönsterruta —

Med ett ord: du är både en straffad och en ostraffad! Och det var därför du var så ovanligt svår att komma på!

(Paus.)

HERR Y. (fullständigt slagen).

Får jag gå nu?

HERR X.

Nu får du gå!

HERR Y. (samlar sina saker).

Är du ond på mig?

HERR X.

Ja! — tycker du mer om, att jag ömkar dig!

HERR Y. (vresigt).

Ömkar? Anser du dig bättre än jag?

HERR X,

Visst gör jag det, efter som jag är bättre än du! Jag eger större klokhet än du och är förmånligare för den allmänna eganderätten.

HERR Y.

Du är ganska listig, men icke så listig som jag! Jag står själf i schack, men i nästa drag kan du vara matt — likafullt.

HERR X. (fixerar Y.).

Ska vi brytas ett tag till? — Hvad ämnar du nu göra för ondt?

HERR Y.

Det är min hemlighet.

HERR X.

Får jag se på dig? — Du tänker skriva ett anonymt bref till min hustru och tala om min hemlighet!

HERR Y.

Ja, och det kan du inte hindra! Fängsla mig, törs du inte; alltså måste du låta mig gå; och när jag gått, kan jag göra hvad jag vill!

HERR X.

Ack du djäfvell! Du träffade min Achilles-häl — vill du tvinga mig att bli mördare?

HERR Y.

Det kan du inte bli — stackare!

HERR X.

Ser du, att det är skilnad på folk! Och du känner det på dig, att jag inte kan begå sådana handlingar som du; därför har du öfvertaget. Men tänk, om du tvang mig att göra med dig, som jag gjorde med kusken!

(Lyfter handen såsom för att slå en halskaka.)

HERR Y. (ser X. stinnt i ansiktet).

Det kan du inte! Det kan den inte, som inte kunde ta sin räddning ur skrinet!

HERR X.

Du tror alltså inte, att jag tagit ur skrinet?

HERR Y.

Du var för feg! Liksom du var för feg, att tala om för din hustru, att hon var gift med en mördare.

HERR X.

Du är en annan slags människa än jag — om starkare eller svagare — det vet jag inte — brottsligare eller icke — rör mig inte! men att du är dummare, det är afgjort, ty du var dum när du skref en annans namn i stället för att titta — som jag fått lof att göra; du var dum, när du gick och stal ur min bok — kunde du inte begripa, att jag läst mina böcker? — Du var dum, när du trodde, att du var klokare än jag och att du kunde narra mig bli tjuf; du var dum, när du tyckte det skulle bli jämvikt därmed, att världen fick två tjuvar i stället för en, och du var allra dummast, när du inbillade dig, att jag gått och byggt upp mitt lufs lycka utan att ha lagt hörnstenen säkert! Gå du och skrif anonyma bref till min hustru om att hennes man är dråpare — det visste hon redan som fästmö!

Ger du dig nu?

HERR Y.

Får jag gå?

HERR X.

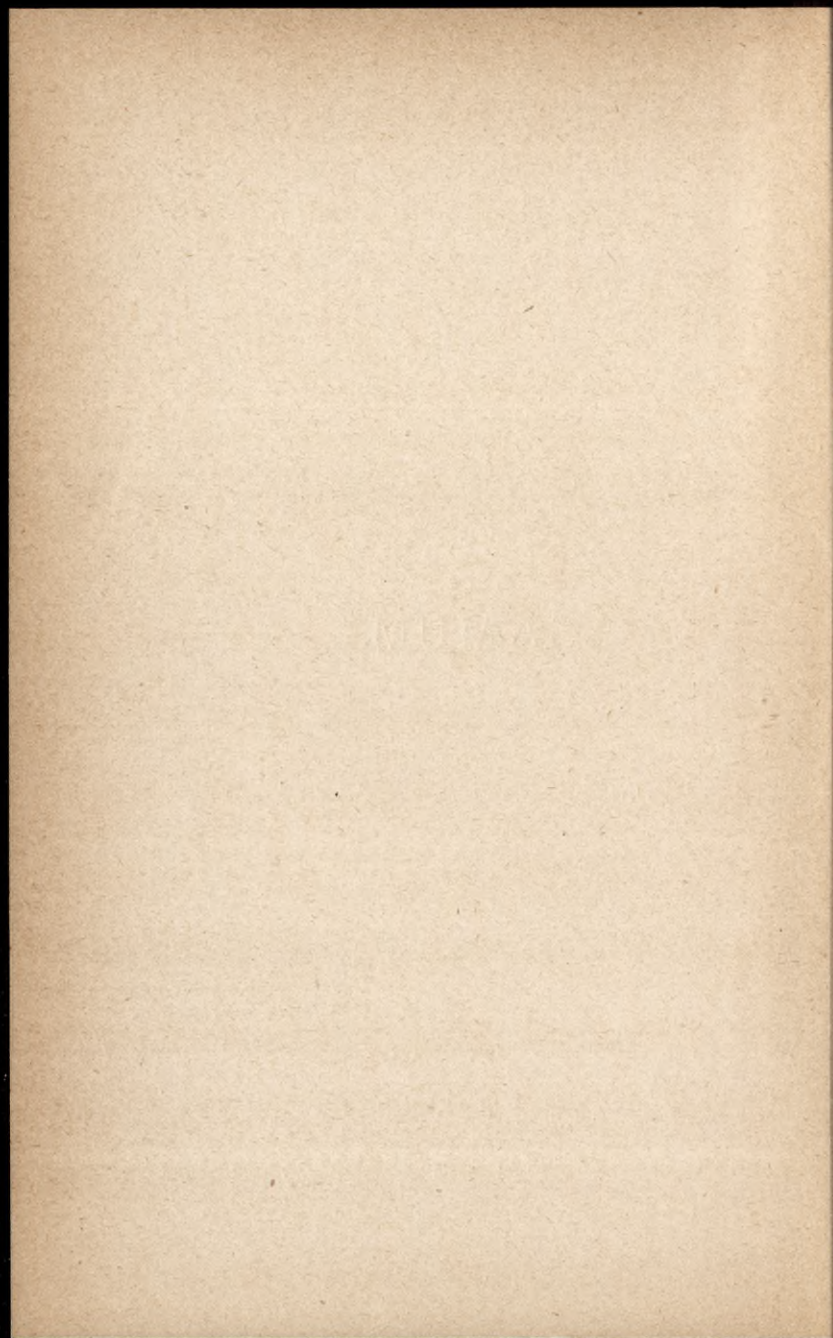
Nu *ska* du gå! Genast! — Dina saker ska komma efter! Ut!

SAMUM.

Personer:

BISKRA, arabisk flicka.

YOUSSEF, hennes älskare.

GUIMARD, löjtnant vid zuaverna.

I Algériet i våra dagar.

Sceneri:

En arabisk marabout (grafskammare) med en sarkofag midt på golfvet. Bönemattor här och hvar; i högra hörnet ett benhus.

Dörr i fonden med portar och förhängen; fönstergluggar på fondväggen. Små sandhögar här och där på golfvet; en uppryckt aloë, palmblad, alphagräs i en hög.

Första scenen.

BISKRA in med burnus-kapuschongen neddragen för ansiktet, och en guitarr på ryggen, kastar sig ner på en matta och gör bön med armarne öfver bröstet.

(Det blåser utanför.)

BISKRA.

La ilâha all allâh!

YOUSSEF (in hastigt).

Samum kommer! Hvar är franken?

BISKRA.

Han skall vara här inom ett ögonblick!

YOUSSEF.

Hvarför stack du inte ner honom genast?

BISKRA.

Nej! Därför att han skall göra det själf!
Om jag gjorde det, skulle de hvite döda hela
vår stam, ty de veta, att jag var vägvisaren Ali,
fast de ej veta, att jag är flickan Biskra!

YOUSSEF.

Han skall själf göra det? Hur går det till?

BISKRA.

Du vet ej, att Samum torkar de hvites hjärnor
som dadlar och att de få skräcksyner, som
göra dem lifvet så vidrigt, att de fly ut i det
stora okända.

YOUSSEF.

Jag har hört sådant, och vid sista träffningen
hade sex franker burit hand på sina lif, innan de
hunno fram. Men lita ej på Samum i dag, ty snö
har fallit på bergen och om en half timme kan
allt vara öfver. — Biskra! Kan du hata ännu?

BISKRA.

Om jag kan hata? — Mitt hat är gränslöst som öknen, brännande som solen och starkare än min kärlek! Hvarje stund af njutning de stulit från mig, sedan de dräpte Ali, har samlat sig som giftet under huggormens tand, och hvad Samum ej förmår, det förmår jag.

YOUSSEF.

Det är väl taladt, Biskra, och du skall utföra't. Mitt hat har vissnat, som alphagräset om hösten, sedan mina ögon sågo dig. Tag kraft af mig och blif pilen på min båge.

BISKRA.

Omfamna mig, Youssef! Omfamna mig!

YOUSSEF.

Icke här i den heliges närvaro; icke nu, — sedan, efteråt! sedan du förtjenat din lön!

BISKRA.

Stolte cheik, stolte man!

YOUSSEF.

Ja — den flicka, som skall bära min ättling under sitt hjärta, den skall visa sig värdig den hedern!

BISKRA.

Jag — ingen annan — skall bära Youssefs ättling! Jag, Biskra — den föraktade, den fula, men den starka!

YOUSSEF.

Nåväl! Nu går jag ner och sofver vid källan! — Behöfver jag lära dig de hemliga

konster, som du lärt af den store Marabout Siddi-cheik, och som du öfvar på marknader, sedan du var barn?

BISKRA.

Det behöfver du icke! — Jag kan alla hemligheter, som behöfvas för att skrämma lifvet ur en fege frank; den fege, som kryper på sin fiende och skickar blykulan före! Jag kan allt — ända intill buktalarkonsten. Och hvad min konst ej förmår, det skall solen göra, ty solen är med Youssef och Biskra.

YOUSSEF.

Solen är Muslims vän, men är ej att lita på. Du kan bränna dig, flicka!

Tag först en dryck vatten, ty jag ser, att dina händer skrumpna och — (har lyftat en matta, och går ner efter en skål vatten, som han räcker Biskra.)

BISKRA (lyfter skålen till munnen).

— Och mitt öga börjar redan se rödt — mina lungor torka — jag hör — jag hör — ser du sanden rinner redan genom taket — och det sjunger i gitarrens strängar — Samum är här!! Men franken icke!

YOUSSEF.

Kom hit ner, Biskra, och låt franken dö för sig själf!

BISKRA.

Först helvetet och sedan döden! Tror du jag sviker!

(Slår ut vattnet på en sandhög.)

Jag skall vattna på sanden, så växer hämden!
och jag skall torka mitt hjärta. Väx hat! Bränn
sol! Kväf vind!

YOUSSEF.

Hell dig, Ibn Youssefs moder, ty du skall
föda Youssefs son, hämnaren! Du!

(Vinden tilltager; förhänget för dörren fläktar; ett rött
sken lyser upp rummet, men öfvergår under det följande till
gult.)

BISKRA.

Franken kommer, och — Samum är här!
— Gå!

YOUSSEF.

Om en half timme ser du mig åter! Där
har du sanduret. (Pekar på en sandhög.) Himlen
mäter själf ut tiden åt de otrognes helvete!

Andra scenen.

BISKRA. GUIMARD (*in blek och vacklande, för-
virrad, talar med half röst*).

GUIMARD.

Samum är här! — Hvart tror du mitt folk
tagit vägen?

BISKRA.

Ditt folk ledde jag vester till öst!

GUIMARD.

Vester till — öst! — Låt mig se! — Det
är rätt i öster och — vester! — Sätt mig på
en stol och ge mig vatten!

BISKRA (leder Guimard till sandhögen, lägger honom på golfvet med hufvudet på sandhögen).

Sitter du bra så?

GUIMARD (ser på henne).

Jag sitter litet krokig. Lägg något under hufvet.

BISKRA (trafvar sandhögen upp under hufvudet).

Där har du en kudde under hufvet!

GUIMARD.

Hufvet? Där sitter ju fötterna! — Är inte fötterna där?

BISKRA.

Jo visst!

GUIMARD.

Jag tyckte väl det! — Ge mig nu en pall under — hufvet!

BISKRA (släpar fram aloen och lägger under knäna på Guimard).

Där har du en pall!

GUIMARD.

Och så vatten! — Vatten!

BISKRA (tar den tomma skålen, fyller den med sand och räcker Guimard).

Drick medan det är kallt!

GUIMARD (läppjar på skålen).

Det är kallt — men det släcker ändå inte törsten! — Jag kan inte dricka — jag afskyr vatten — tag bort det!

BISKRA.

Där har du hunden, som bet dig!

GUIMARD.

Hvilken hund? Jag har aldrig blifvit biten af någon hund.

BISKRA.

Ditt minne har Samum krympt — akta dig för Samums gyckelbilder! Du mins den rasande vindthunden, som bet dig vid näst sista jagten i Bab-el-Ouéd.

GUIMARD.

Jagten i Bab-el-Ouéd! Det är riktigt! — Var det en bäfverfärgad? —

BISKRA.

— tik? Ja! Ser du! Och han bet dig i vaden! Känner du inte såret sticka? —

GUIMARD (tar sig åt vaden, sticker sig på aloën).

Jo, jag känner det! — Vatten! Vatten!

BISKRA (räcker honom sandskålen).

Drick, drick!

GUIMARD.

Nej, jag kan inte! Heliga Maria, Guds Moder — jag har fått skräcken.

BISKRA.

Var inte rädd; jag skall läka dig och drifva ut demonen med musikens allmakt! Hör!

GUIMARD (skriker).

Ali! Ali! Icke musik! Jag kan icke lida det! Och hvad gagn har jag af den!

BISKRA.

Musiken tämjer ormens lömska ande, tror du ej den rår på en rasande hunds! Hör!

(Sjunger vid gitarren.)

Biskra-Biskra, Biskra-Biskra, Biskra-Biskra.
Samum! Samum!

YOUSSEF (underifrån).

Samum! Samum!

GUIMARD.

Hvad är det du sjunger? Ali!

BISKRA.

Har jag sjungit? Ser du, nu tar jag ett palmblad i munnen!

(Tar en palmkvist mellan tänderna. Sång uppifrån.)

Biskra-Biskra, Biskra-Biskra, Biskra-Biskra.

YOUSSEF (underifrån).

Samum! Samum!

GUIMARD.

Hvilket helvetets gyckelspel!

BISKRA.

Nu sjunger jag!

BISKRA och YOUSSEF (tillsammans).

Biskra-Biskra, Biskra-Biskra, Biskra-Biskra!
Samum!

GUIMARD (reser sig).

Hvem är du djäfvul, som sjunger med två röster! Är du en man eller en kvinna? Eller båda delarna?

BISKRA.

Jag är Ali, vägvisaren! Du känner icke igen mig, ty dina sinnen äro förvirrade; men vill du rädda dig från synens och tankens villor, så tro mig, tro hvad jag säger och gör som jag befäller.

GUIMARD.

Du behöfver icke be mig det, ty jag finner att allt *är* som du säger det vara!

BISKRA.

Ser du det, afgudadyrkare!

GUIMARD.

Afgudadyrkare?

BISKRA.

Ja! Tag fram den idol du bär på bröstet!

GUIMARD (tar fram en medaljong).

BISKRA.

Trampa den under fötterna, och anropa Gud den Ende, den Barmhertige, Förbarmaren.

GUIMARD (tvekande).

Den helige Eduard, min skyddspatron.

BISKRA.

Kan han skydda dig? Kan han?

GUIMARD.

Nej, det kan han icke! — (Vaknar.) Jo, det kan han!

BISKRA.

Låt se då!

(Öppnar dörren, gardinen fläktar och gräset rör sig.)

GUIMARD (håller för mun).

Stäng dörren!

BISKRA.

Ner med afguden!

GUIMARD.

Nej, jag kan inte.

BISKRA.

Ser du! Samum kröker icke ett hår på mig, men dig, otrogne, dödar han! Ner med afguden!

GUIMARD (kastar medaljongen på golvet).

Vatten! Jag dör!

BISKRA.

Bed den Ende, den Barmhertige, Förbar-
maren!

GUIMARD.

Hvad skall jag bedja?

BISKRA.

Säg mina ord!

GUIMARD.

Tala!

BISKRA.

Gud är en Ende, det gifves ingen annan
Gud än Han, den Barmhertige, Förbarmaren!

GUIMARD.

»Gud är en Ende, det gifves ingen annan
Gud än Han, den Barmhertige, Förbarmaren!»

BISKRA.

Lägg dig ner på golfvet!

GUIMARD (lägger sig ner motvilligt).

BISKRA.

Hvad hör du?

GUIMARD.

Jag hör en källa sorla!

BISKRA.

Ser du! Gud är en och det gifves ingen
annan än Han den Barmhertige, Förbarmaren! —
Hvad ser du?

GUIMARD.

Jag ser en källa sorla — jag hör en lampa
lysa — i ett fönster med gröna luckor — vid
en hvit gata —

BISKRA.

Hvem sitter vid fönstret?

GUIMARD.

Min hustru — Elise!

BISKRA.

Hvem står bakom gardinen och lägger sin hand om hennes hals? —

GUIMARD.

Det är min son — Georges!

BISKRA.

Hur gammal är din son?

GUIMARD.

Fyra år till Saint-Nicolas!

BISKRA.

Och han kan redan stå bakom gardinen och hålla en annans hustru om halsen?

GUIMARD.

Det kan han icke — men det *är* han!

BISKRA.

Fyra år gammal med blonda mustacher!

GUIMARD.

Blonda mustacher, säger du! — Ah, det är — Jules, min vän!

BISKRA.

Som står bakom gardinen och lägger sin hand om din hustrus hals!

GUIMARD.

Ah, djäfvul!

BISKRA.

Ser du din son?

GUIMARD.

Nej, icke nu mer!

BISKRA (imiterar klockringning på gitarren).

Hvad ser du nu?

GUIMARD.

Jag ser klockor ringa — och jag känner smaken af lik — det luktar i munnen som härsket smör — fy! —

BISKRA.

Hör du inte diakern sjunga ut barnlik?

GUIMARD.

Vänta nu! — Jag kan inte höra det — (svärmodigt) men önskar du det? — så — nu hör jag det!

BISKRA.

Ser du kransen på kistan, som de bära emellan sig?

GUIMARD.

Ja —

BISKRA.

Det är violetta band — och där står med silfver tryckt — »Farväl, min älskade Georges — Din Fader».

GUIMARD.

Ja, det står där! — (Gråter.) Min Georges! Georges! Mitt älskade barn! — Elise, min hustru, trösta mig! — Hjälp mig! (Famlar omkring sig.) Hvar är du? Elise! Har du gått ifrån mig? Svvara! Ropa din älskades namn!

EN RÖST (från taket).

Jules! Jules!

GUIMARD.

Jules! — Jag heter ju — Hvad heter jag?
— Charles heter jag! — Och hon ropade Jules!
— Elise — älskade hustru — svara mig, ty din
ande är här — jag känner det — och du lofvade
mig att aldrig älska någon annan —

(Rösten skrattar.)

GUIMARD.

Hvem skrattar!

BISKRA.

Elise! Din hustru!

GUIMARD.

Döda mig! — Jag vill inte lefva längre!
Lifvet äcklar mig som surkål i Saint-Doux —
vet du hvad Saint-Doux är, du? Svinister!
(Spottar för sig.) Jag har ingen saliv mer — vatten!
vatten! annars biter jag dig!

(Full storm utanför.)

BISKRA (håller för munnen och
hostar).

Nu dör du, frank! Skrif din sista vilja me-
dan tid är! — Hvar är din notisbok?

GUIMARD (tar upp notisboken och
en penna).

Hvad skall jag skrifva!

BISKRA.

En man tänker på sin hustru när han skall
dö — och på sina barn!

GUIMARD (skrifver).

»Elise — jag förbannar dig! Samum — jag dör —»

BISKRA.

Och så underteckna, eljes gäller ej testamentet!

GUIMARD.

Hvad underteckna?

BISKRA.

Skrif: La ilåha ill allåh!

GUIMARD (skrifver).

Det är skrifvet! Får jag dö nu?

BISKRA.

Nu får du dö, som en feg soldat, hvilken öfvergifvit sitt folk! — Och du lär få en vacker begrafning med schakalerna, som ska sjunga ut ditt lik! (Trummar anfall på gitarren.) Hör du trumman går — till anfall — de otrogne, som ha solen och Samum med sig, rycka fram — ur bakhållen — (Slår på gitarren.) skotten gå af efter hela linien — frankerna förmå icke ladda om — araberna skjuta i spridd ordning — frankerna fly! —

GUIMARD (reser sig).

Frankerna fly icke!

BISKRA (blåser »reträtt» på en flöjt hon tagit fram).

Frankerna fly, när det blåser reträtt!

GUIMARD.

De retirera — det är reträtten — och jag är här —

(Rifver af sig epåletterna.)

Jag är död!

(Faller ner på golfvvet.)

BISKRA.

Ja, du är död! — Du vet icke, att du varit det länge! —

(Går till benhuset, tar fram en döds-kalle.)

GUIMARD.

Har jag varit död?

(Tar sig i ansiktet.)

BISKRA.

Länge! Länge! — Se dig här i spegeln!

(Visar döds-kallen.)

GUIMARD.

Ah! Det är jag!

BISKRA.

Ser du ej dina utstående kinder — ser du ej hur gamarne ätit dina ögon — känner du ej igen hålet efter högra oxeltanden, som du lät rycka ut — ser du inte gropen i hakan, där det lilla vackra pipskägget växte, som din Elise tyckte om att smeka — ser du inte hvar örat satt, som din Georges brukade kyssa om morgnarne vid kaffebordet — ser du inte hvar bilan tog här i nacken — när bödeln aflifvade desertören! — —

GUIMARD (som med fasa sett och hört på, faller ner död).

BISKRA (som legat på knä, reser sig sedan hon undersökt hans pulsar. Sjunger).

Samum! Samum!

(Öppnar dörrarne; draperiet fladdrar, hon håller sig för munnen och faller baklänges.)

Youssef!

Tredje scenen.

DE FÖRRE. YOUSSEF (*upp ur källaren*).

YOUSSEF (undersöker Guimard, söker Biskra).

Biskra!

(Får se Biskra, lyfter henne i sina armar.)

Lefver du?

BISKRA.

Är franken död?

YOUSSEF.

Om han icke är, skall han bli! Samum!
Samum!

BISKRA.

Då lefver jag! Men gif mig vatten!

YOUSSEF (bär henne mot luckan).

Här! — Nu är Youssef din!

BISKRA.

Och Biskra blir din sons moder! Youssef,
store Youssef!

YOUSSEF.

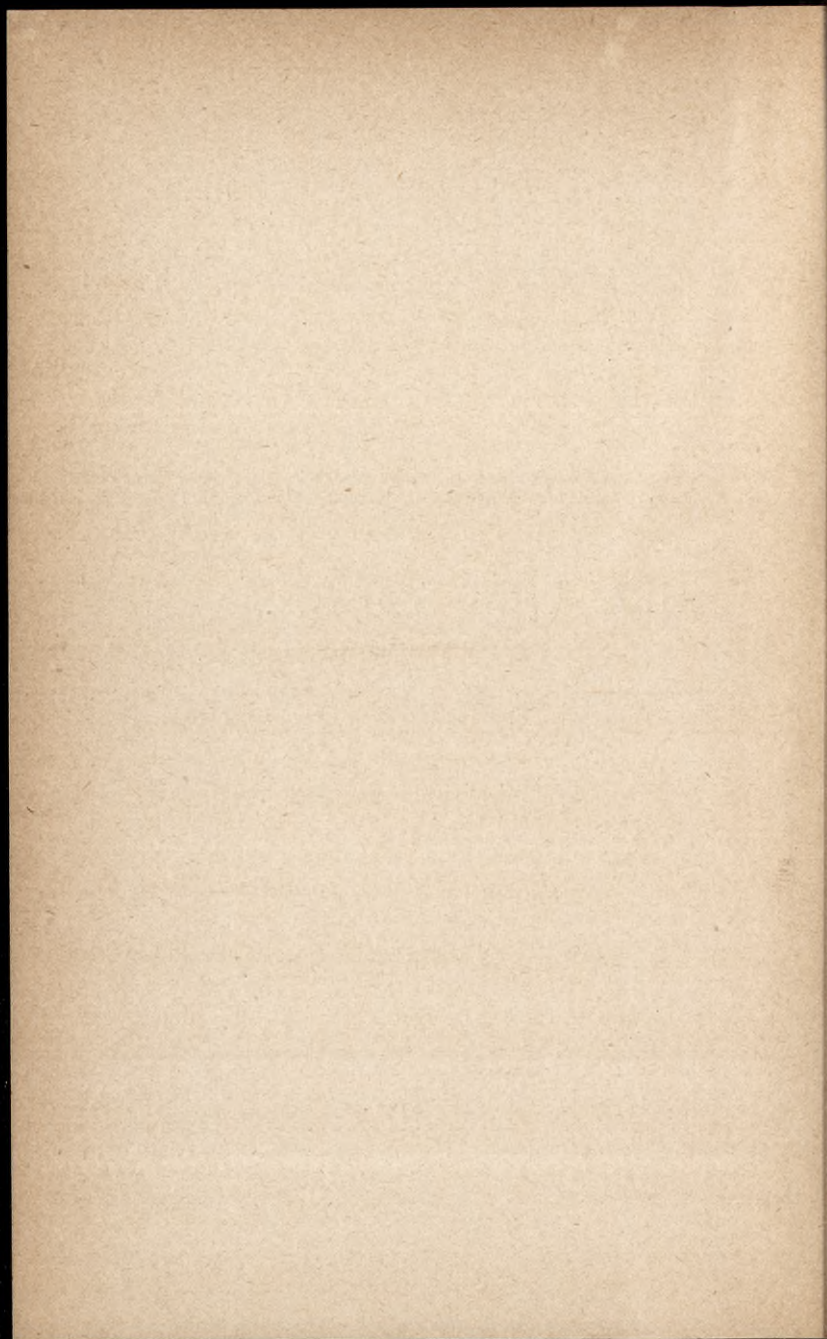
Starka Biskra! Starkare än Samum!

UPP TILL SOLEN.

olen har icke lyst på tre långa veckor i den lilla byn Gersau vid Vierwaldstättersjön, icke lyst sedan i början af oktober, då Föhn gick. Efter solnedgången blef det kaf lugnt och jag sof halfva natten tills jag väcktes af kyrkklockans ringande och ett buller, som kunde upplösas i stormens eget susande när den kastade sig öfver alperna på södra sjöstranden, pressades ihop i sjöns kittel, trängdes in i gränderna i vår by, rök i skyltar, skakade fönsterluckor, ruskade på takpannor, yrde i trädkronor och buskruskor. Sjöns vågor dunkade mot hamnfästena, fräste öfver skoningarne och plaskade mot båtar. Sanden piskade mot fönsterrutor, löfven dansade i hvirflar, spjällen röcko och huset skakade. När jag tittade ut, lyste det i kyrkan och klockan ringde alltjämt, för att väcka dem, som icke vaknat redan, ty Föhn anses vara farlig som en jordbäfning, både därför att den

kan själf rifva ner hus, och hvad värre är, störta ner klippstycken från bergen, och vi bo just vid roten af ett, som visserligen bara är femton hundra meter, men hvars toppar och åsar bära en lös ballast af klippblock, särdeles lämpliga till stenkastning i större skala. Efter tre timmars buller är faran öfver, och följande morgon meddelar byns krönika, att ett stenblock i Schwyz rusat midt igenom ett bondhus och borttagit högra flygeln utan vådlig påföljd för dem, som bodde i den venstra.

Men efter denna varma och häftiga vind har det lagt sig ett töcken öfver byn och Vierwaldstättersjön. Himlen syns vara inmolnad, men det faller intet regn, och det blir heller intet solsken. Så pågår det i tre veckor, och har man börjat se allting i grått, slutar man att se det i svart. Alplandskapet, som förr ryckte upp något, har nu förlorat sin karakter, sedan man icke mer ser längre än hundra meter uppåt vägarna, och sinnet blir tungt, beklämdt. Alla resande ha vändt hem, hotellen stå tomma och november månad inträder, mörk och hopplös. Dagarne släpa sig fram och man längtar att få tända ljus; himlen är tröstlös grå, sjön är grå, landskapet grått.

Ingen vind, intet regn, ingen åska. Den eljes så omväxlande naturen är odrägligt enformig, lugn, tyst, så fridfull, att man längtar efter en jordbäfning. Där ljuskällan upphört verka,

afstannar all färg; ögat blir slött och själen svepes i en dåsigheit som ligger nära lätjan.

En afton när jag beklagade mig för amtmannen öfver det långa afsked solen tagit, svarade han med det lugn, som är en tysk-schweizare eget:

— Solen! Den kan man se hela dagen uppe på Hochfluh.

Hochfluh är en af de mindre alpstockar, som bilda dalkitteln i hvilken vi bo, och är endast två hundra meter lägre än Sulitelma, hvarför den också begagnas till promenadplats af unga engelsmän. Jag beslöt därför såsom soldyrkare, att företaga vallfärden upp till solen, och en tidig morgon i november satte jag mig i gång.

Lefvande vid foten af en alpstock, hvilken som nämndes kan tjenstgöra som vulkan med stenregn, bereda sig gersauboerna sedan gammalt att gå in i evigheten och besöka därför kyrkan morgon, middag och kväll alla dagar. Därför möter jag nu klockan åtta på morgonen kyrkfolket med böcker i händerna. Två gummor, som vandra en half mil till morgonbön, läsa en rosenkrans på landsvägen. Den ena förestafvar englahelsningen Ave Maria och den andra sätter i refrängen *In secula seculorum*, amen! Och så hela vägen framåt! Gör det intet annat godt, denna radbandsläsning, så tyckes den afhålla tungan från missbruk, såsom den bekanta hvisslingen i vinkällaren, hvilken ålades grefvens betjent

i anekdoten. När jag lemnar gummorna och landsvägen för att börja stigningen, mötes jag genast af några starka intryck, bjärta, och därför varaktiga. Vid första krökningen står ett valnötsträd med påspikad kristusbild och en votivtafla, upplysande vandraren om att från detta valnötsträd nedstörtade under pågående skörd bonden Seppi eller dylikt och slog ihäl sig, Gud vare hans själ nådig, bed för honom, amen!

Vid nästa krok står en liten underlig nisch af hvitlimmadt tegel, så liten som en lekstuga, uppförd af barn. Och genom staketspjälorna synas taflor af den heliga familjen, målade kanske på femtonhundratalet, jämte upplysningar om, att vid detta kapell de lifdömde fingo stanna på vägen till afrättsplatsen och hålla sin sista andakt. Det är alltså galgbacksvägen jag vanrar och efter några minuter är jag på själfva afrättsplatsen. Det är en intagande öppen plan på en mot sjön framspringande udde med den härligaste utsikt, så att man föreställer sig som en verklig njutning att få säga lifvet farväl med en sådan vy, den man har af Pilatus, Axenstock, Buochserhorn, Bürgenstock; och själfva Voltaire skulle här ej erfara obehaget af att hängas i lönn (*obscurément*), som han afskydde mest af allt, hvarför han också mycket följdriktigt beskylldes Rousseau för att vara så fåfång, att han gärna skulle hänga, bara han fick sitt namn afficheradt på galgen. Härifrån skymtar nere vid stranden ett stycke längre bort det hemska

kapellet Kindlimord, där en bekymrad fader berättas ha dödat sitt hungriga barn. Det är sammanlagdt fyra dystra taflor i den gråa morgonbelysningen, och från de blodiga bilderna stiger jag med större fart uppåt mot ljusare trakter, där solen väntar.

De äkta kastanjernas region är snart passerad, valnötsträdens likaså, och bokskogen vidtager. Sedan jag hvilat vid en Senn hydda med sköna kor och en otäck hund, inträder jag i molnet, hvilket befinnes vara en dimma man kallar, som blir allt tätare och gör landskapet odrägligt. Svårigheten att se framkallar sveda i ögonen, träd och buskar äro såsom svepta i rök, och de millioner spindelnäten mellan kvistarne äro besatta med vattendroppar, så tätt att det ser ut som om skogsfrun, om det verkligen finns någon sådan, hängt ut spetsnäsdugar att torka per tusen.

Dimman gör det tungt att andas, fäller på rockens ludd, på skägg, hår och ögonbryn, sprider en elak, dufven lukt, gör stenarne klibbiga och hala att gå på och förmörkar allt inne i skogen, där stammarne hastigt tona bort och försvinna i ett grått-i-grått, som tränger synkretsen ihop till ett par famnar.

Denna dimbädd på ett tusen meter måste jag klättra igenom, en våt och kall skärseld innan jag kommer till himlen, och jag gör det med full tillförsikt till amtmannens hedersord

på, att den skall taga slut innan alpen upphört och det gråa intet vidtar.

Jag har ingen barometer med mig, men känner ändock att jag stigit, att töckenlagret minskats och att jag nalkas ren luft. En känsla som af ett ädelt virus börjar gripa mig och nu — i hålvägen, uppifrån, ljusnar det svagt som dagens första gryning på en rullgardins landskap; trädstammarne stå klarare, ögat ser längre framåt och örat hör koskällor — däroppifrån. Och nu längst uppe, står en gyllene sky; ett par raska steg och den låga underskogen af bok lyser i guld, koppar, bronz, silfver, när en ström af brutet solljus faller in på de gulnade kvar-sittande löfven. Jag står ännu i höstdagen, vätan och kölden och ser solbelyst sommarlandskap, erinrade i ett nu en segelfärd på Mälaren, där jag satt i solsken och såg den svarta hagelbyn draga förbi en kabellängd på sidan i lä. Och nu står jag midt i solen, ser ett nordiskt landskap däruppe, med tallar och björkar, ser gröna mattor med röda kor, små bruna stugor med gummor på förstukvistarne stickande strumpor åt far, som är på arbete nere i kantonen Tessin; ser potatistäppor och lavendelbuskar, dahlier och ringblommor.

Och jag låter solen torka mitt hår och min öfverrock, värma min ännu frusna kropp; lyfter min hatt för världsaltets glödande upphofsman och upprätthållare, han må nu bestå af evigt brinnande vätagaslägor eller af det ännu icke god-

kända urämnet Helium! Allfadern, som utan kvinna födde världskropparna, den Allsmäktige, som skänker lif och död, bestämmer om is och värme, sommar och vinter, missväxt och goår!

När jag läskat mina ögon med sommarstämning och gröngräs, ser jag ner under mig i det mörka, djupa jag genomströfvat. Där öfver sjön, som icke syns, ligger mörkret och kölden, men icke mera mörkt och kallt, utan som en ljusglänsande, hvit kardad ull, äfven den solbelyst ofvanifrån och döljer skymningen och den smutsiga jorden därnere, och öfver det hvita täcket resa sig gnistrande några snöalper, liksom danade af förtätad silfverdimma, kristalliserade ur en lösning af luft och solljus, drifisar simmande omkring på ett haf af nyfallen snö. Det är bokstafligen ett öfverjordiskt landskap, mot hvilken koskällsidyllen däruppe under björkarna blir banal.

Men nu höres nerifrån, sedan det blifvit dödstyst häruppe, nerifrån, där trista menniskor gå skälvande i gråväder, ett plaskande ljud som nalkas, och som ögat tror sig kunna följa under molntäcket. Det låter som ett kvarnfall, en regnbäck, en flodvåg! Nu stiger ett skrik, underifrån, ett skrik som om alla innevånarne i de fyra kantonerna ropade på hjälp mot Uri-Rothstock, men det är bara hjulbåten som hvisslar och Hochfluh som mångdubblar ekot, hvilket sväller ut i den rena luften sedan det genomträngt molngolfvet.

Och då är det middag!

Jag måste krypa ner igen, ner genom dimman, till gråvädret, mörkret, fukten och smutsen och vänta kanske tre veckor igen innan jag får se solen!

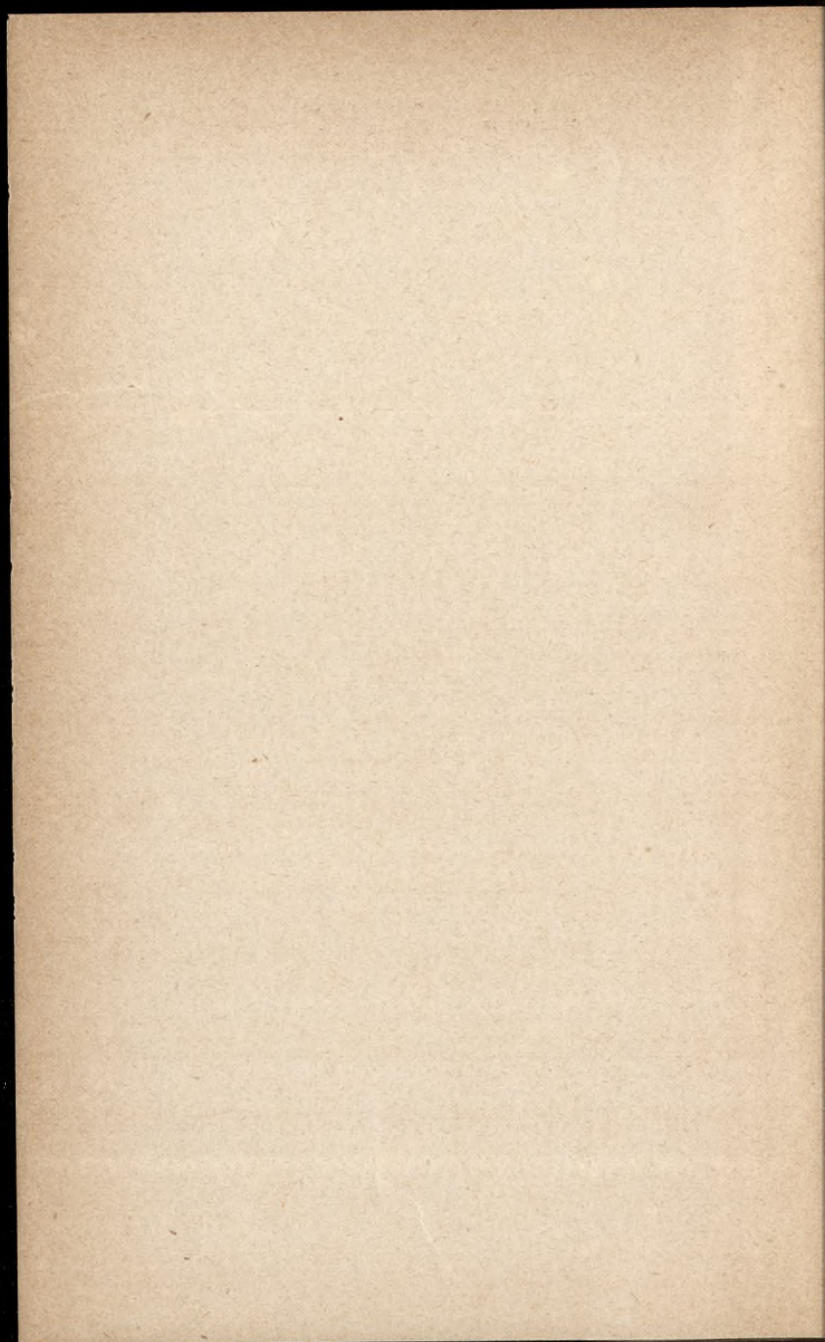
✧

VOLTAIRE.

(1694—1778.)

✧

Frankrikes historia företer det märkliga exemplet huru ett land springer öfver ett såsom nödvändigt ansedt led i utvecklingens gång och tar ut ett större steg med ens, i det den hoppar öfver reformationen och från katolsk religion öfvergår till fullständig frigörelse. Vi, som äro uppfödda i lutherskt land ha svårt att tänka oss ett Europa utan Luther, och likafullt räknar denna sekt af Europas 327 millioner innevånare i denna stund endast 30 millioner bekännare, af hvilka endast en ringa del äro det af öfvertygelse, och vi äro likaledes ingrodda i den vantron, att den mäktiga väckelse, som bär namnet Reformationen, utgick från och enbart rörde sig om kyrkans dogmer. Frankrike fick ingen Luther, som genom att uppsätta en samling skrifter af arkaistiskt värde såsom kanon för alla kommande tider, hindrade forskningen i otrolig grad, men Frankrike fick i dess ställe en rad

skriftställare och filosofer, som gingo löst på hela den föråldrade barbariska lärobyggnad, hvilken under namn af Kristendom endast kunnat vinna insteg i Europa efter det grekisk och romersk bildning begrafts under de vilda folkvandringshordernas inbrytande och hvilkas råa sinnen bildade en tacksam jordmån för österländsk vantro.

Rabelais, Montaigne, Charron, Descartes, Pascal, Bayle heta Frankrikes reformatorer, och dessa äro så långt framför en begränsad Luther och en trångsinnad Calvin, att de icke nöja sig att utbyta några orimligheter i religionen med nya, utan gå så djupt i saken, att de icke stanna vid dikterandet af nya lärosatser utan underkasta själfva den religiösa känslan och tankeförmågan sådana undersökningar, att de därmed pånyttföda vetenskaperna och filosofien. Skulle man vilja samla allt detta fördelade tankearbete kring ett enda namn, utan att vilja förringa värdet af de andras, så blir det kring Descartes', hvilken man skulle sätta såsom Voltaires andlige anherre, upphofsman och begynnare.

Descartes bryter med alla religiösa, vetenskapliga och filosofiska förutsättningar och börjar frigörelsen med tviflet. Med *De omnibus est dubitandum* = man måste tvifla på allt, börjar han sin nedbrytande verksamhet, och därmed har han öppnat vägen till andarnes frihet, till frihet att forska i allt, till möjlighet af framåt-

skridande, i tänkandet, och därmed står han såsom inledare af icke allenast den nya tid, utan af all tid framåt.* Och vid det inventarium han upprättat öfver människosjälens och finner medfödda, förvärfvade och själgjorda idéer, går han om de senare sensualisterna, hvilka ansågo själen såsom en tabula rasa, ett tomt rum, och träffas i våra dagar af Darwinisterna, hvilkas ärfthighet icke är annat än Descartes' medfödda idéer (anlag, instinkt). Och i sitt rent negativa tillvägagående har han en förkänsla af hvad i våra dagar, vår tids filosof, Herbert Spencer upptäcker rörande sanningens natur: att densamma är i evig rörelse stadd och därför icke kan fixeras i ett bestående system, hvaraf regeln för all reformatorisk verksamhet blir, att den skall förhålla sig negativt, tviflande, eller, populärt taladt, nedrivande, nedbrytande, upplösande, hvilket ord i vår tid svärtats med en ful betydelse af stillaståendets, trons och de många programmens förkämpar.

Protestantismen, sådan den med Calvin inträngde i Frankrike, lockade icke många till af fall från katolska kyrkan, ty påfvedömet, huru bristfälligt det än var, utgjorde dock ett slags fortsättning på romarväldet, hade som detta en

* Att Descartes liksom senare Voltaire och själfva Kant ankrade vid en operonlig »Gud», må väl få räknas som en svaghet, ett fejt medgifvande eller en opportunism, och en operonlig Gud är icke så farlig, utan kan nog hänföras till adiaphora eller likgiltiga tvistefrågor.

universelt europeisk karakter och egde förmåga af utveckling, just genom påfvens och konciliernas makt att ändra trosläran; hvarförutom kulten, såsom kommande söderifrån, innehöll mycket för skönhetsinnet tilltalande, jämte icke så litet glad hedendom och därbredvid en tolerans, som oftast var vidtgående, så snart det icke gällde påfvemonarkiens makt. När så Calvin med sin förfärliga fatalism om nådevalet, sina konst- och skönhetsfientliga tendenser, sin gammalkristliga askes och munkmoral, och framför allt sin ofördragsamhet, hvilken strax yttrade sig i resande af kättarbål, (Servets i Genève) höll intåg i Frankrike, så höjde sig den skeptiska nationalandan mot dessa zeloter, som med en ny formulerad bekännelse ville stänga all väg till frigörelse. Henrik IV får väl anses ha understödt protestanterna af politiska skäl, blandade med rent humana, likasom Richelieu i Tyskland sökte politiska bundsförvandter mot Österrike-Spanien, och denne senares, kardinalens, tolerans mot kättarne yttrade sig på ett storartadt sätt, då han till de högsta ämbeten nämner calvinister såsom Rohan, Sully, Turenne, Lesduigières och flera; och han anställde aldrig någon förföljelse mot protestanterna i Frankrike för deras tros skull. Först när de uppträdde fanatiskt, störande de katolskes gudstjenst, vägrande dessa fri religionsöfning och fräckt själfva anställde förföljelse i fullständig upprorsform, är det som han ingriper med den anfallnes rätt att försvara

sig och sitt parti. Nu kanske vi kunna förstå de åtgärder, som under namn af Nantes-ediktets upphäfvande, dragonaderna och noyaderna kväfde denna upplysningsfiendtliga, intoleranta, lifslusten dödande anda hvarmed calvinisterna sökte afmanna den nation, som direkt tagit arvet från Rom, och hvars rol det blef att civilisera det öfriga Europa. Att den falska protestantismens nedslående i Frankrike icke kunde hindra utvecklingen, det se vi af detta lands litteratur under hela det adertonde århundradet, som i sanning icke ville leda sina anor hvarken från Luther eller Calvin. Och det var det katolska Frankrike, som med en fallfärdig, undergräfd statskyrka, frambragte encyklopedien, revolutionen och dessförinnan — Voltaire.

* * *

Då Voltaire efter tjuguarig vistelse i en aflägsen bygd af Frankrike år 1778 återkom till Paris för att öfvervara uppförandet af sitt teaterstycke *Irène*, blef han föremål för en hyllning, hvars stormande art bragte den gamle mannens helsa i fara, så att han afled några månader därefter. Men det var icke den dramatiska skriftställaren, som det högtidliga mottagandet gällde, ty hans redan öfveråriga dramer i åldrad stil voro icke längre föremål för uppmärksamhet, sedan Diderots' och Beaumarchais' mera tidsenliga komedier intagit scenen; det var också

uttryckligen uttaladt genom jubelropen, att det var återställaren af den oskyldigt ihjältorterade Jean Calas' och hans familjs ära som firades.

Då man i våra dagar försöker att läsa de sjuttio band skrifter Voltaire efterlemnad, och med en litteraturhistorisk hjälpreda vill söka ut det njutbaraste, stannar man vid två pamfletter, som på sin tid trycktes anonymt och förföljdes såsom det smutsigaste någon skrifvit, nämligen de satiriska småromanerne *Candide* och *Zadig*, riktade mot religionen, presterskapet och den ytliga filosofiska uppfattningen af världen, som är känd under namn af optimism, eller åsikten, att denna värld vore den fullkomligaste och att dess skick icke behöfde förbättras.

Minnet af en religionsprocess jämte två pamfletter skulle sålunda vara det, som företrädesvis lefver efter den verksamme anden, hvilken från det ena seklets utgång till det följandes, ingrep så mäktigt i utvecklingen, att man icke kan nämna den största historiska händelsen från denna tid, utan att i sammanhang med den nämna Voltaire bland de främsta.

Dessa två fakta angifva i sin nakenhet både dominanten i mannens gerning och röja hemligheten af hans ofantliga verkan på sin samtid.

Voltaire stod nämligen i den lyckliga ställningen, att icke vara alltför långt framom sin tid och att icke börja ny bana, utan komma fram som en korad efterträdare, en fullbordare af den föregående tidsrymdens nyröjningsarbete. Där-

för blef han genast förstådd af alla, och därför kunde hans andes frukter strax smältas och förbrukas, och detta i så hög grad, att intet blef lemnadt kvar till eftervärldens behof. Och om man skulle vilja gifva själfva kärnan ur hans verksamhet, hvilken innehåller hela förklaringen af hans lif, så kunde hans gerning bäst nämnas: en omtaxering af alla äldre värden, en reducering af gamla tankens mynt efter en ny fot, en nyvärdering af hela kulturens lösa och fasta egendom. Därpå kunna vi också förstå denna negerande andes skenbara opposition mot allt bestående, ty då en ny världsåskådning gifvit nya synpunkter på allt, och då en ny kartläggning öfver andens hela rike skulle utföras, måste transporteringen efter den nya projektiions-skalan ju ske på alla punkter på en gång, att inga äldre fel skulle kvarstå och inga nya skulle insmyga sig. Det är denna ofantligt vidsträckt uppgift, som utföres af Voltaire, och därför träffa vi honom ute på alla områden, på teologiens, rättslärans, skönhetslärans, naturvetenskapens, och att ge en sammanträngd bild af hans verk och gerningar, blir ett reduktionsarbete till en förminskad skala, som icke kan ske utan sina vådor för bildens sanning, helst hvarje öga lider af det af astronomerna kända »personliga observationsfelet».

När Voltaire helt naturligt börjar sin bana som skald, rörande sig med föreställningarnes och inbillningens halfgångna skapelser, drogs han

instinktmässigt tillbaka till den antika världens stora skepnader, starka dygder och väldiga lidelser, för att genom sin uttryckta beundran för de svunna tiderna, ge luft åt sitt missnöje med den dåvarande. Men genom att skåda tillbaka på de döda kultur-rikena, Grekland och Rom, hvilka i förnuftighet, skönhet och frihet gingo långt öfver den kristna medeltiden, framstod kristendomen för honom plötsligt såsom ett förfärligt bakslag i utvecklingen, och därmed tändes hans gränslösa hat mot denna form af barbari, som för århundraden förkväft kulturens framträngande ur askhögarne och lavaströmmarne, hvilka ödelagt den antika världen.

Kristendomen blef för honom namnet på en tidrymd i historien, uppkallad efter en obetydlig person, hvars lif var inhöljdt i mystiskt dunkel; kristendomen blef folkvandrarhordernas religion, som påtvangs det bildade Europa med eld och svärd, men den blef också endast för dessa ett hölje, under hvilket den antika kulturströmmen välldes fram i underjordiskt lopp, och fastän skalet heter kristendomen, är det Rom som fortsätter traditionerna från Hellas. Kristus själf knytes vid orfeiska och andra myter; templet blir basilika; påfven kryper in i Cesars mantel och blir världsmonarkiens hufvud; romarspråket antages af kyrkan och bibehåller sitt öfvervälde; kristendomens sedeläror anpassas efter Platos och Sokrates; lagarne för tänkandet — äfven tänkandet öfver Gud och lifvet efter detta —

äro Aristoteles'; — romerska rätten, kejsarens gentemot Guds, fortlevver hela tiden framåt i Justiniani lagsamling Corpus Juris; bibeln får sin normalcodex på grekiska och latin.

Kristendomen blef sålunda icke någon ny världsreligion, framkommen genom ett andarnes samarbete att gifva uttrycksform åt ett hos alla inneboende behof. Ursprungligen, när den antika kulturens folk syntes ligga för döden af utmattning och urartning, och en allmän fruktan, som åtföljer svaghetstillståndet, bemäktigade sig sinnena, då allt hopp var ute att försvara sig mot de vildar, som härjande trängde på, hade kristendomens, de svages, de sjukas religion, blifvit passande såsom uttryck för de blodlöses ångest, hvilka, då de icke mera sågo någon glädje i ett lif med det förfärligaste andliga slafveri under vidskepliga barbarer, lätt fingo den vanföreställningen, att världens undergång förestod, och därför i sin mån böjde sig under trycket och antogo segrarnes bekännelse, formande den under hand efter sina synpunkter.

När så den nya blodstransfusionen genom folkvandringstammarna försiggått i Europa, och andarne vaknat till verksamhetslust, yttrande sig i barnsligt vanvettiga utbrott, såsom i korstågen, börja också de antika minnena stå upp. Efter året 1000, som man trott medföra världens undergång, börja människorna återfå sin spänstighet; kristendomen, ett sjukdomssymptom liknande förföljelsemani och hallucinationer, synes

med ens blifva öfverflödig; fruktan har upphört, barbarerna äro vordna civiliserade, staterna under ny bildning, rätt och sed grundlagda, och med lugnet kommer behof af glädje. Hedendomen med forskningslusta och skönhetsträngtan stiger fram vid renässansen; de gotiserade kyrkorna lappas på med bitar ur helleniska tempel; bibeln ger icke mer hvad den gaf, utan de gamle greker och romare läsas, föreläsas, och det synes som om kristendomens tid vore förbi, då filosofien och naturvetenskaperna skingra den okunnighet, som så länge ansetts vara vägen till himlen. Kristendomen var sålunda för Voltaire icke något nytt ljus, som kommit i världen, utan ett förfärligt tusenårigt mörker, följande de vilda hordernas framträngande, och dess världshistoriska humaniserande betydelse fanns icke för honom, som visste att de tusen åren efter Kristus voro de rysligaste som vesterlanden genomlevvat, och att den vildhet i sederna, som sedan förspordes, just var en följd af den hemska sinnessjuka nödfallsreligionens upplösning. Den hade redan spelat ut sin förfärliga rol och var nu icke allenast blifven öfverflödig, utan rent af hinderlig, ty den hade afsatt bottensyror, som tärde på själfva bildningens grundlager.

Kristendomen hade varit en söt lukt för vilden, hvilken under namnen af goter, vandaler, sachsare, longobarder fått höra att alla menniskor voro lika goda; tjufvar, mördare, sjuka, alla lägre former af existens, hvilka naturligtvis lefde under

ett visst nödvändigt tryck, helsade med jubel det glada budskapet, att de voro närmare himlen än de starka, hederliga, friska, och den villan hade fortlevvat, att allt sjukt var heligt, så att medeltidskyrkans förnämsta omsorg bestod i att hålla vid lif en folkstock af spetälska, dårar, krymplingar, hvilka ansågos heliga och stodo under särskild vård. Under seklernas gång hade denna vanföreställning om de andligen och kroppsligen fattiges helighet ingått i det allmänna medvetandet, så att hvarje yttring af andlig öfverlägsenhet, af vetgirighet, af upptäckar-ande straffades med bålet. Denna kristendomens mot allt framåtskridande fiendtliga ande hade Voltaire tidigt genomskådat, och ett gränslöst hat mot den föregifna kärlekens religion vaknar och växer hos honom, antager formen af ett lifspatos, som blir bakgrunden för hela hans verksamhet, hvilken under loppet af sextio arbetsår endast är en strid mot *l'Infâme*, hvarmed han icke menade annat än kristendomen såsom inbegreppet af barbari, mörker, okunnighet, fruktan, eller allt som kunde göra människorna osälla.

Det ser ut, som om i Voltaire den gamla romarandan vaknat till lif och tagit kropp efter tusenårig sömn och som om denna människosjäl med dess medvetna och starka själfkänsla, dess vördnad för allt mäktigt, förnuftigt, alstringsduktigt gentemot kristendomens dyrkan af det sjuka, kommit till världen såsom en atavism, en återgång till det förädlingsstadium, som vid

Roms förstöring lades i träde för att hvila efter öfverkultur tills tiden vore inne att komma med plogkonstruktioner och nytt utsädeskorn.

Att Voltaire måste vara fransman är nästan en nödvändighet, ty i det gotiserade heliga romerska kejsardömet, som i Germanien velat fortsätta romerska riket, kunde intet lifsens träd växa upp, då Frankrike däremot direkt ledde anorna först från Hellas genom kolonierna vid Medelhafvet, och sedan romaniserades grundligt under cesärerna, medan däremot germanerna endast besegrades. Han var äfven parisare, denna typ af korsafvel mellan den liflige, tappre, uppbrusande, stortalige kelten, den bildade, urbane och starke med världsmission utrustade romaren, och den rörlige, rikt begåfvade franken.

Hans uppfostran gjordes af jesuiter, från hvilka man möjligen kan härleda denna skärpa i bevisföringen, denna oräddhet att välja medel för det stora, ädla målets nående, och en opportunism, som icke söker det fjärran liggande med fara att förlora det närmare och därmed möjligheten att vinna allt.

Bestämd af fadern att studera jura, är det icke omöjligt, att han i denna vetenskaps stränga tukt fick en formell uppfostran i tankelära, på samma gång han kom i tillfälle att genomskåda det bristfälliga i samtidens rättsväsen, hvaraf han sedan förstod begagna sig. I tidigt umgänge med förnäma och talanger, lärde han sig det fina vettet, som sedan blef honom ett inträ-

deskort i de kretsar, där han lånade makthjälp vid sina krigståg.

Två gånger instängd i fängelset för farliga upptäckters meddelande, kom han till klarhet om, att den urartade och vanartiga furstesläkt, som med Guds nåd och arfvets rätt satt och vårdade landets angelägenheter, icke kunde vara på den platsen i annan egenskap än de urartades ställföreträdare, och hatet mot de andligen fattige, som beherskade jorden, växte till ett raseri, ur hvars elddop öfvertygelsen om att han gick fram med den högre rätten, härdades till det bitande stål, som många senare skulle känna.

Landsförvisad reste han öfver till England, och efter en treårig vistelse därstädes hemförde han mångahanda kunskaper, bland andra om den skeptiska verklighetsfilosofi, som af Locke blifvit satt i system och redan ingått i den engelska bildningen, och om en af parlament och ministrar starkt kontrollerad konungamakt, som själf utgjorde motvikt mot uppkomsten af ett tyranni af de sämre lottade och därför okunniga. Men af den praktiska handelsmanna-nationen hade han äfven lärt, att grundlaget till oberoende och andlig frihet endast kunde bestå i egandet af samlade existensmedel, och därför öppnar han en storartad affärsverksamhet med skeppsrederier och dylikt, hvarigenom han danade en oerhörd förmögenhet, som försatte honom i stånd att hela sitt återstående lif fritt förfoga öfver sin penna, utan att vara under boktryckarens

eller bokhandlarens råa censur, hvilken på ett högst hinderligt sätt fick erfaras af den berömde encyklopediens många författare.

Samtidigt med sin köpmansverksamhet skref han nu sorgespel, historiska afhandlingar (om Karl XII bland andra) och filosofiska bref om hvad han sett och hört i England.

Med den påföljd likväl, att en afresa från Paris blef nödtvungen. I Lothringen dolde han sig hos en markisinna och författade om Newtons filosofi, Ludvig XIV:s tidevarf och sitt kanske mest grundliga och märkvärdiga arbete om nationernas andliga lif och sedernas historia, i hvilket sistnämnda uppslaget till en ny art af historieskrifning blef gifvet. Äfven nu bryter hans kristendomshat ut i en lofdikt öfver Mahomet, hvilken väl som person och profet icke tilltalat Voltaire, utan här endast måste berömmas för att ådagalägga författarens beundran för all stor kraft, under hvilken form eller bekännelse den än yttrade sig.

Efter en påföljande kort resa till Berlin, måtte en viss saknad af hans talang, kanske blandad med fruktan att man fostrat en öfverlöpare, ha framkallat en inbjudning att återvända till Paris. Med sitt stora mål för ögonen, var Voltaire genast beredd att försona sig med de makt-egande, och strax efter finna vi honom som operatextförfattare för hofvet i Versailles, mottagande af madame Pompadours hand titeln hof-

historiegraf och kammarherre, samt en fätölj i franska akademien.

Denna opportunism, som nutidens demokrater svårligen kunna fatta, blef dock en af de mäktigaste häftygen, hvarigenom den numera med högsta auktoritet bemyndigade mannen kunde verka på sina samtida. I stället för att slita ut sig i en onyttig kamp mot de väldiga, ställde han sig till dessas förfogande, och med deras hjälp undergräfvade han deras ställning; men att han icke var deras andas barn, det insåg först senare Napoleon I, hvilken i Voltaire hatade absolutismens förderfvare. Ludvig XV:s hof var nämligen icke så oupplyst eller oemottagligt för upplysning, som man länge har berättat oss. Hofvet roade sig med sköna konstver, men försmådde icke höra föreläsningar i filosofi och naturvetenskaper, och mätressernas biggotteri var mera en konvenanssak, än en religionspartifråga, så att anförelsevis Voltaires hädiska och nakna dikt om Jungfrun af Orléans med stor tillfredsställelse lästes af det kyrktrogna hofvet.

Voltaire var aristokrat i så måtto, att han, oaktadt sin medkänsla med de vanlottade, icke ansåg sig kunna arbeta mot okunnigheten tillsammans med dem, som själfva voro okunniga. All bildning träffades denna tid på höjderna, ty allt som var bildadt höjde sig själf och var ärdt, äfven om det stundtals förföljdes i själf försvar. Det förefaller oss därför riktigt, att bildningens förnämsta målsman sökte först

sina lärjungar bland dem, som egde förutsättningarna att förstå honom, och att han, som icke trodde på de andligen fattiges öfverlägsenhet och helighet, helst dvaldes bland dem som både egde insikt och makt. Och det är icke till massorna, icke till bönder och handverkare han vänder sig, då han skall under tre år rifva opp processen mot Jean Calas' mördare, ty han var icke säker om icke dessa katoliker skulle gilla våldshandlingen mot den protestantiske kättaren, utan han vänder sig direkt till högsta maktinnehafvaren i staten, och detta med den påföljd, att familjens kränkta ära blir upprättad och Ludvig XV själf beviljade ett skadestånd af 30,000 livres. Och det är af Ludvig XVI han utverkar upprättelse åt Lally-Tollendal, den af fienden helt enkelt besegrade generalen i Pondichery, som fallit offer för ett formelt riktigt justitiemord.

Voltaire lekte nu emellertid för hofvet, en tid bortåt, men klorna måtte ha stuckit fram och rifvits, så att han återigen måste aflägsna sig. Denna gång hamnade han hos den upplyste despoten Fredrik den Store, hvilken icke kunde vara någon vän af den religiöse l'Infâme, men däremot naturligt nog hyste en stark böjelse för den politiske. Voltaire, som kände sig öfver sin krönte lärjunge, hade svårigheter vid att visa sig under, och skildes efter tre års bekantskap i osämja med monarken, hvars dåliga franska vers han tröttnat att korrigera.

Efter något irrande i Tyskland, Elsass och Schweiz, slog sig den nästan alltid sjuke mannen ner på landsbygden invid Génèvesjön, kanske lockad dit och till bondelif af Rousseaus retande skildringar af landtlivets fördelar för en tänkares verksamhet och särskildt af dennes odödliga målningar af de skönaste landskap i Europa, hvilka finnas att se just vid nämnda sjö.

Här lefde Voltaire, pariserbarnet och kammarherren, i tjugo år, ensam och planterande sin kål, bearbetande det stora tankematerial han under ett rikt och stormigt lif samlat, och härifrån utger han sin Filosofiska ordbok, författar filosofiens historia och kommenterar bibeln, skriver Rysslands historia under czar Peter, och roar sig dessemellan med sorgespel, som han fick uppföra själf, då hans calvinistiska grannar i Génève icke älskade detta slags förlustelse.

Och när han kände det långa, mödosamma och ärorika lefnadsloppet nalkas slutet, återvände han till sin födelsestad att dö, hvilket inträffade elfva år före franska revolutionens utbrott.

* * *

Voltaires hela verksamhet är ett negativt nedrifningsarbete af åldriga fästen för vidskepelse och vantro. Där århundradens ogräs rännt upp och hotade kväfva kulturgrödan, blef följdriktigt det förnämsta bestyret att rycka upp ogräs och icke att så nytt i öröjd, oarbetad

mark. Därför att han icke byggde något positivt system, icke utfärdade program, icke kastade ut planritningar till en samhällsbyggnad, som icke kan byggas, utan växer som en korall, oregelbundet, stickande en gren hit, en kvist dit, alltefter som vind och våg, tidvatten och strömmar hafva sitt spel, så besparade han sina efterföljare allt besvär att rifva ner hans verk för det kommandes.

Han experimenterar dikteriskt med alla problem, ser dem från många sidor, och därför har han gifvit uppslag till lösningen af alla, ehuru vedersakare velat i hans skenbara motsägelser se ett invecklande af frågor, som förefallit dem enkla, oaktadt de just på grund af sin sammansatta natur måste lösas med ekvationer af högre gradtal.

Han gick till verket med hela styrkan af sin ofantliga vilja, uppeldad till lidelse, hvars ena sida var kärleken till ljus och frihet, hvars andra var ett omätligt hat mot mörker och ändamålslost tryck. Han kallas af teologiska vildmän, hatets, bitterhetens, elakhetens och osedlighetens skald. Det är sant, att han hatade allt som stod i vägen för mensklig sällhet, samt att han var bitter, när han såg det låga och lilla upphöjas, att han var elak emot de elakaste, samt att han bröt gammal sed och sedvänja. Det är hans berömmelse, trots dem, som förfalskat allt, till och med ordens betydelse.

Han var fullt medveten om sitt personliga värde och om betydelsen af sitt värf, och med känslan af att ha den högsta, den världshistoriska rätten, kunde han icke förmå sig respektera det han måste förakta, icke tolerera intoleransen, icke förlåta dem, som traktade efter att förstöra hans lif och verk, icke skona en lönmördare, när han fått honom under sig. Han var en stark ande, som kunde gå sin egen väg utan att bilda hjord, och därför ville man sätta märket på hans länd, ringen i hans nos, men han löpte alltid ut. Han skänkte sin hjälp åt encyklopedisternas samverk, men han förde strid med dem; han beskyddade Rousseau, men han lär ha medverkat till bränningen af dennes Contrat Social, därför att han ansåg hvarje program vara hinderligt för utvecklingen, som skall växa fritt; han understödde Jean Calas, icke därför, att denne var protestant, ty Voltaire afskydde calvinister, utan därför, att han var plågad till döds af lögnare.

Hans fria ande kunde icke hata människorna därför, att så många voro okunniga; han hatade icke konungarne därför, att de voro konungar, ty han satte säkert Fredrik den Store högre än hela det inskränkta rådet i Génève; han hatade icke ens presterna, ty han umgicks med dem, som jätten med pysslingarna. Hvilken ställning Voltaire skulle ha intagit gentemot revolutionen, om han fått öfverleva densamma, är svårt att afgöra. Sannolikt är, att han icke gått längre fram, än

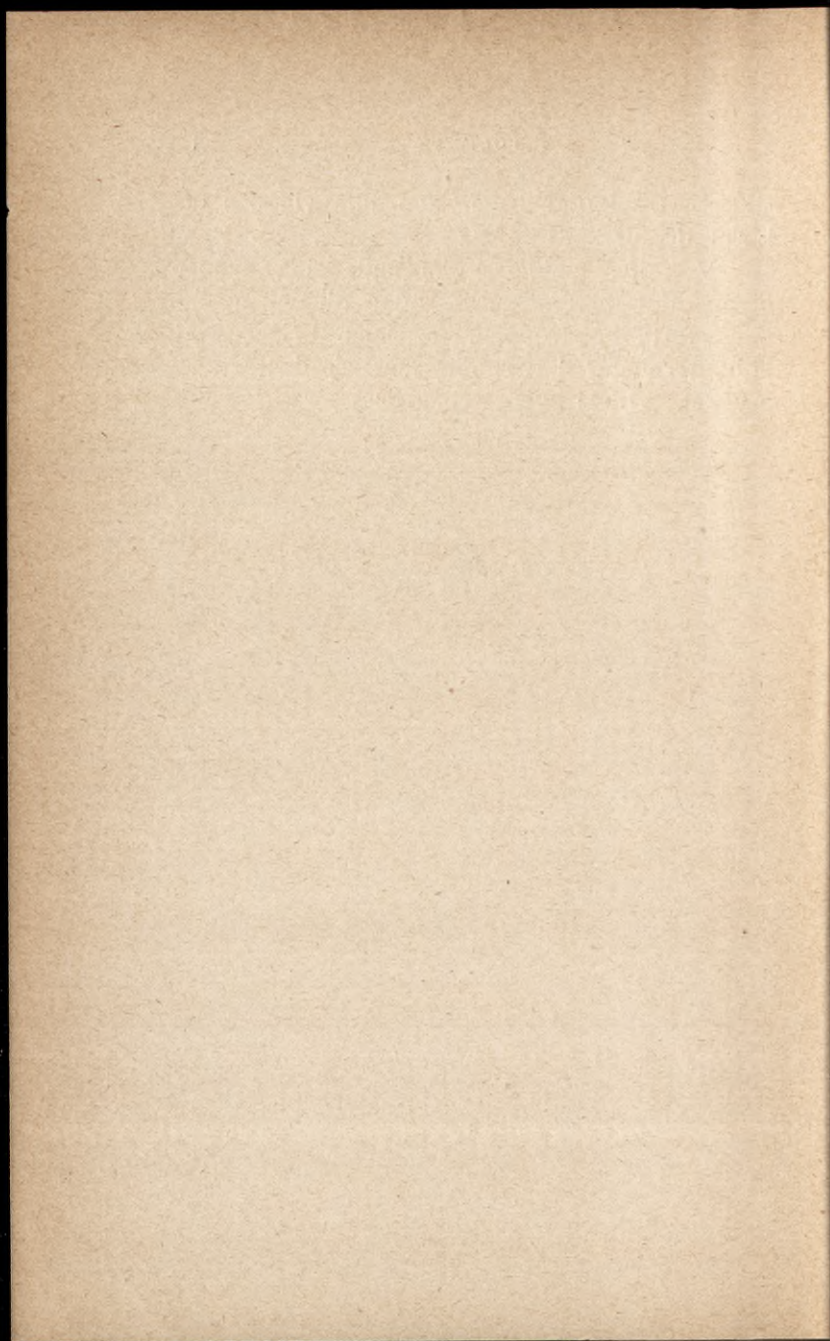
till lagstiftande församlingen och slutit sig till Mirabeau, kanske följt girondisterna, men troligt är, att om den ljusa, öppna anden funnit Ludvig XVI:s afrättning likgiltig, Konventets tillvägagående något våldsamma och Skräckväldets företaganden osympatiska, han aldrig skulle ha gråtit öfver historiska händelser, hvilka framgingo med nödvändighet.

Sist, såsom oviktigast, ett ord om Voltaires person. Låt litterärpsykologen söka en del psykologiska motiv ur mannens fysiologiska konstitution, må den lille kåsören förvånas öfver den store mannens berättigade kärlek till den frihet, oafhängighet och njutning, som penningen kan skänka, öfver hans kärlek till äran och anseendet, som meddelas af andra, tillåt moralteologen jäfva beviskraften i de skarpsinniga kommentarierna till bibeln, genom att framhäfva författarens kärlek till vin, kvinnor och sång, låt Voltaire själf, utbränd af arbete, utpinad af kärleksapostlarnes elakheter, med uttömda själsförmögenheter bli barn på nytt, och med barnets fruktan för mörkret och det annalkande okända, angripas af uppdykande minneshallucinationer, ja, om han också i otillräkneligt sinnesstillstånd jäfvat sig själf, så ha ännu icke hans verk och gerningar jäfvat sig, lika litet som Auguste Comtes därför, att han *blef* svagsint, eller Lassalles arbete för de vanlottades förkofran varit fruktlöst därför, att han, såsom

själf bättre lottad, begagnade äkta vin och turkiska divaner.

Voltaires smidiga, rika ande dog synbarligen, midt för teologernas ögon till och med, i hans förtärda kropp, men säden i hans verk och gerningar ha spirat, om ock fienden sått mycket ogräs i åkern sedan dess.

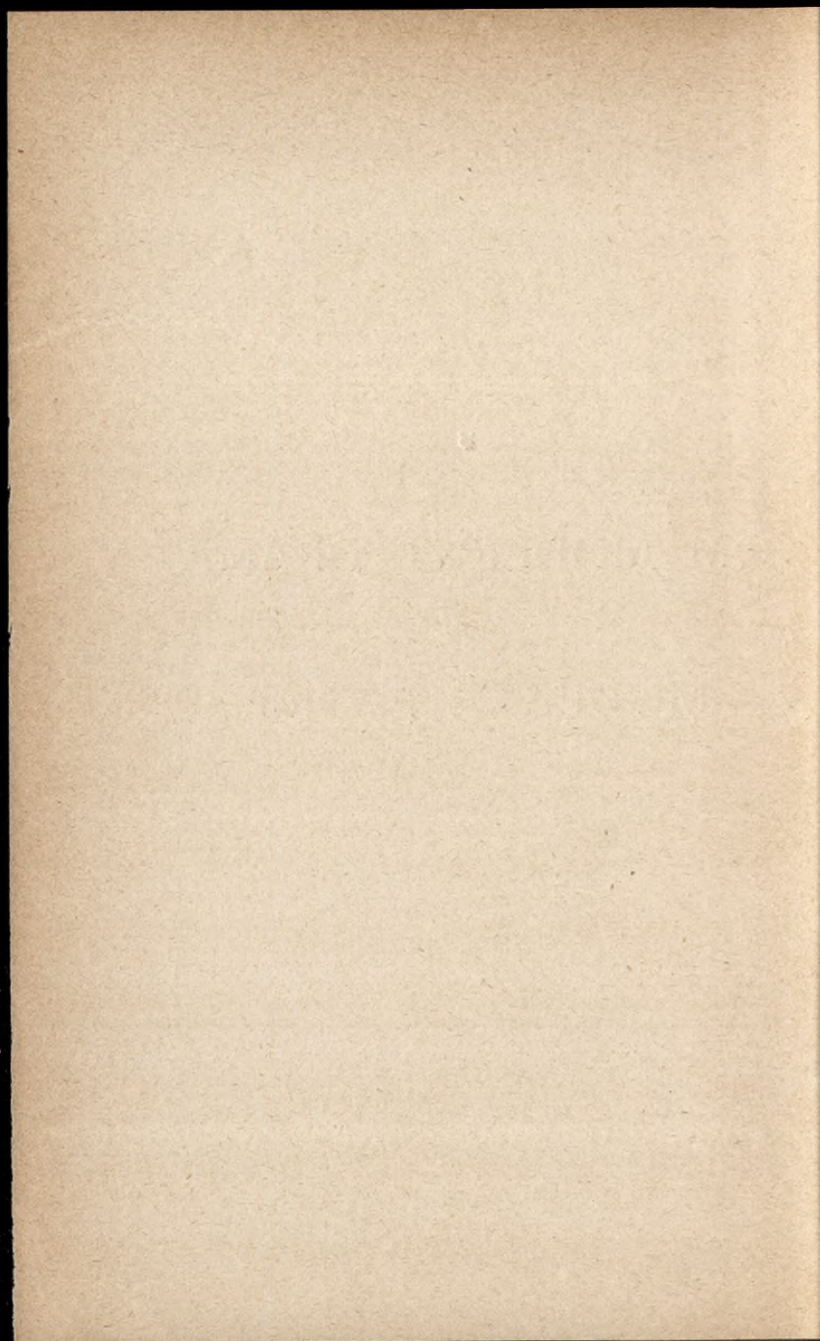
OM MODERNT DRAMA

OCH

MODERN TEATER.

Teaterfrågan är visserligen icke af de mest riksviktiga eller världsskakande, men har alltid förmågan att hålla sig uppe, vara outslitig och draga intresset till sig.

I filosofernas och köpmännens stora kulturländer, har man icke haft någon nationel dramatik på mansålder, och man har lefvat med ändå, till och med frambragt tidehvarfvets största tänkare, statsmän och uppfinnare, hvilket jäfvar den äldre sägnen att dramat skulle vara det högsta uttrycket af ett folks kulturtillstånd.

Af pågående teaterkriser har man å ena sidan velat draga den slutsatsen, att teatern vore en utdöende konst, å den andra, att denna konst endast vore på efterkälken och behöfde moderniseras efter tidens fordringar, för att åter kunna intaga sin tämligen anspråkslösa plats såsom bildningsmedel. Det kan icke nekas, att det ligger något arkaistiskt i teatern sådan den

ännu konstrueras, stor som en cirkus, öppnande sig till scenen med en grekisk-romersk triumfbåge, prydd med emblemer och mascarons, påminnande om århundradena före Kristus. Det röda draperiet, den lysande ridån, orkesterns från antiken bibehållna plats, falluckorna som leda ner till Karon, det vidlyftiga maskineriet, som skall nedföra gudar att avsluta femte akten, allt leder minnet tillbaka till uråldriga tider, då teatern var platsen för religiösa och nationella fester; och än synas massorna vandra till teatern med fordran att få se ett stycke världshistoria eller åtminstone bilder ur eget lands häfder, som upplifva stora minnen om betydelsefulla händelser. Och statsteatrarna må man därför icke förtänka att de behålla denna rol, på samma gång öppnande sina portar till minnesfesterna och erbjudande en mötesplats där statens hufvudmän träffa delegerade af folket att mottaga hyllning — eller något annat.

Denna sega folkföreställning om teatern såsom företrädesvis en festlokal, en arena där grannt klädda krigare, furstar och damer uppträda i massa, och där hemlighetsfulla, helst oförklarliga händelser passera i slottssalar, vildskogar eller löpgrafvar, hänger så fast att ett succèsstycke oftast måste gå i den genren.

Det är icke länge sedan jag i helt andra ärenden än att se en pjäs, besökte en af Köpenhamns teatrar. Jag hade min plats intagen klockan sju för att få vara med om presenta-

tionen af alla de spelande, hvilken ju skall ega rum i första akten. Affischen angaf namnen på tjugofyra skådespelare, hvaraf jag slöt att det ville blifva något riktigt handlingsrikt stycke af.

Ridån går upp och det händer något galant småäfventyr med värdshuspigan, som jag icke kunde få något intresse af. Därpå inträder en handfull banditer, af hvilka en mindre del återfunnos på affischen under rubriken fäktmästare, och hvilka skröto med bedrifter, utan all förmåga att locka mitt deltagande, då dessa bedrifter voro af den art, att de nu umgällas med tukthus. Det kommer en bättre klädd herre in och ackorderar om ett lönmord, hvars arvode rörde sig på höga siffror; därpå inträder en adelsman och för något spektakel med banditerna — det var mig omöjligt att utröna arten och ändamålet af förhandlingarna och när ridån föll kändes det riktigt lätt att vara fri från så intrasslade intriger.

Efter en stund befinnes hela teaterpersonalen samlad i en varggrop omkring en dragkärra; ett litet barn fuskas fram ur sidokulissen, en maskerad person, som jag visste var skådespelaren herr den och den — och sålunda hertig af Mantua — går smygande omkring och invecklar handlingen, så att jag med blyertspennan måste föra protokoll öfver de uppträdande, för att icke bli alldeles villrådlig, helst ett tumult uppstår, i hvilket jag icke kan skilja vän ifrån fiende; och när en af hjältarne stupar, hoppas jag vara fri

från att följa dens hopsnärjda öden, och efter en lämplig gallring af den talrika personalen faller ridån igen.

Efter sexton år går ridån upp ånyo, alldeles som i Ulysses von Ithacia, och utan att tidens tand satt något vanprydande spår på skådespelarens manliga skönhet; det köpes klingor för deras vikt i guld, och så impliceras några fruntimmer i komplotterna — några nya hufvudpersoner införas — men nu är klockan redan åtta och femton, och jag måste på Helsingörtåget. Därför fick jag aldrig se Den Puckelryggige själf, men jag hade sett nog för att af denna representation inse huru litet jag hade att hoppas från den stora publikens bevågenhet för framtiden.

Denna Paul Févals folkkomedi från 1852, ättling i nerstigande linie från Alexander Dumas' negerromantik, kunde ännu finna öron, i stånd att fatta sammanhanget af denna för mig olösliga rövvarhistoria, träffa åskådare, som kunde hålla i sär tjugofyra uppträdande personer, intressera sig för det som icke hade det minsta à propos. Jag hade frågat mig från början: hvad kommer allt detta mig vid? Det rör mitt hjärta och sinne lika litet som Polens affärer, och jag inbillade mig att de skickliga skådespelare, som nödgades agera äfventyret skulle känna sig bra litet uppbyggda af att spela på kostymen och intrigen.

Detta var dramat från 1830, återupplifvandet af Shakespeare och spanska dramat genom Victor Hugos Cromwell och Hernani, alltså redan då en återgång till äldre stadier, som ju var romantikens hufvudsakliga uppgift på alla områden, och därmed börjar kanske teaterns förfall.

Att nämligen upptaga en konstform från renässanstiden, hvilken ju kunde vara tidsenlig när människornas fantasi var så lifligt upprörd, att man kunde umbära dekorationer, var otvifvelaktigt ett missgrepp, ehuru mindre då vid 1830, när förtviflan öfver reaktionen framvingat längtan bort från samtid, antingen tillbaka i framtid eller långt framåt i utopier om det fullkomliga samhällsskicket. Men hvad som hos Shakespeare kunde bli hufvudsak, då utstyrseln var ingen, nämligen det psykologiska förloppet, det måste hos romantikerna bli försummadt, då så mycken tid åtgick till mellanakterna och apparatens skötande. Därför behöfde man bygga intresset på intrigen, om hvilken de handlande måste deklamera, tills de blefvo ihåliga.

Det romantiska dramat, eller det stora skådespelet, blef äfven anledningen till upprätthållandet af en stor skådespelarepersonal med dess vådor: uppkomsten af ett teaterproletariat, då ju endast styckena fordrade tre eller fyra skådespelare af rang och alla de tjugo andra voro dömda till sekunda- och tertiaroler för kanske lifstiden, för att icke tala om uppkomsten af

oberäkneliga utgifter för kostymer och dekorationer, med däraf följande kassabrister.

Bredvid denna urartade form af dramat, utvecklade sig dock en högre, som hade sina rötter i föregående tidevarf. Racine's och Corneille's psykologiska analyser hade icke blifvit föråldrade af formella skäl, utan de förlorade sin lifskraft under trycket af en oupplyst despots allväxtlighet förkväfvande regering.

I Molière hade det franska dramat inträdd i ett stadium, där all utstyrelse lemnades, och själslifvets skiftningar blefvo till den grad hufvudsak, att Tartuffe's härliga vivisektion försiggår på ett golf med två taburetter. Redan nu är personalen minskad och hufvudintresset håller sig strängt fast vid ett par första-plans figurer.

Därmed är stilen för den moderna komedien gifven, går fram med små variationer genom Diderot, Beaumarchais, föryngras i Scribe och Augier, höjer sig till stor stil i den med orätt förgätne Ponsard, för att falla ner i det obetydliga hos dekadenten Sardou.

Sardou är representanten för den sjunkande kejsarkomedien, slutet på en period, och får som sådan bära huggen när en ny tid bryter in. Men så hade Sardou missbrukat alla teaterns resurser för att hålla intresset omkring sina urlakade typer, sina trädslitna intriger. Allt spår af menskligt lif har försvunnit ur Sardous pjäser, där alla tala, som om de voro födda redaktörer af skämtblad, och där hufvudfrågan blir den-

samma, som folket ställer för sig när de läsa en kolportörföljetong: hur kommer det att gå? När så denne kejsardömet's man fortlevver som en anakronism under republiken, med hvilken en ny världsåskådning banar sig väg, måste han bli vittne till huru sökandet efter den nya formeln för nytidens drama antager karakteren af en kapplöpning, hvars pris ännu icke är taget, oaktadt många lyckade ansatser gifvas.

Det fins några, som vilja datera det nya dramat från bröderna Goncourts Henriette Maréchal, uppfördt på Théâtre Français redan 1865 och uthvissladt. Men skälen till denna datering äro icke väl grundade, då goncourt'erna representera en kristlig fysiologisk riktning från äldre tid och i formen endast begagnade några djärfheter, som hvarje periods realistiska riktning förr förstått att använda.

Säkrare kommer naturalismens drama att framdeles räkna Zolas Thérèse Raquin, som första milstolpen, och därbredvid sätta året 1873.

Man har i våra dagar af oförståndig demokrati velat upphäfva all rang mellan konstverk, för att därmed de många småtalangerna skulle få känna sig i nivå med de större; man har på andra områden än teaterns, dikterat majoritetsbeslutet att alla konstverk voro lika goda, bara de voro lika väl utförda, och man har till och med hört uttalas att Bastien Lepage's tråkiga och sentimentala tiggare hade lika värde som Munkaczys Kristus; man har med ett ord velat

upphöja det obetydliga till samma rang som det betydliga. Zola, hvilken i egenskap af naturalist icke kan försmå det oändligt lilla som *ingrediens*, har däremot aldrig dyrkat det lilla såsom stort efter kristen uppfattning, utan han har med fullt medvetande om det berättigade i sin kraft häfdat det starkas rätt, sökt det betydelsefulla, och ur den lilla verkligheten urtagit essensen, framvisat den regerande naturlagen, och insatt detaljen i sitt sammanhang, såsom den underordnade maskindelen.

När han därför nalkas teatern att på allvar pröfva nya metoder, så grips han genast af ett stort och starkt motiv, här ett mord på den ena maken för att den andra skall vinna friheten att välja om. Men han går icke till väga som Dumas eller Augier, och ursäktar mordet till en del med den då rådande lagstiftningen, som icke tillät skilsmässa, han hvarken ursäktar eller anklagar, ty dessa begrepp har han strukit, utan inskränker sig till att skildra förloppet, ange handlingens motiv, visa fram dess följder; och i de brottslikes samvetskval ser han endast en yttring af störd social harmoni, följderna af vana och ärfda föreställningar.

Thérèse Raquin är ett nytt uppslag, men såsom hemtad ur en roman ännu icke fullkomlig i formen. Den känslan har dock författaren haft, att hans publik skulle lättare illuderas af större enhet i rummet hvarigenom handlingen starkare inpräglade sina hufvuddrag, att åskådaren vid

hvarje ridå-uppgång måtte förföljas af minnena från föregående akt, och sålunda genom den återkommande miliöns inverkan fångslas af handlingen. Men för svårigheten att få ett före och efter brottet, faller han i felet att lägga ett år mellan första och andra akten. Förmodligen vågade han ej bryta mot gällande lag om enke-året, eljes skulle en dag mellan akterna varit nog och stycket verkat mera helt. Jag har därför en gång föreslagit en teaterdirektör, som jag ville förmå att uppföra Thérèse Raquin, att han skulle lyfta bort första akten, hvilket kan ske utan afsaknad, och jag har nyss sett en afliden fransk zolaist i ett arbete om naturalismen framlägga samma förslag*.

Med Renée synes Zola ha gjort ett återtåg till den häfdvunna pariserkomediens former, med större språng i tiden och rummet än som är förenligt med ett modernt skeptiskt sinnes svårighet att låta narra sig att tro på teaterns konventioner. Samtidigt blir i denna pjäs psykologien försummad, karaktersteckningen förtunnad och det hela melodramskizzeradt i behandlingen, kanske den vanliga följderna af romaners bearbetning för scenen.

Med Thérèse Raquin hade den stora stilen, det djupa gräfvandet i människosjälens för en stund dragit uppmärksamheten åt sig, men inga efterföljare synas våga sig fram. Likväl har man sedan 1882 velat inregistrera Henri Becque's

* Louis Desprez, L'Evolution naturaliste.

Corbeaux såsom vägbrytare. Mig synes denna pjes vara ett missförstånd. Om konsten skall vara, som man sagdt, ett stycke natur sedt genom ett temperament, så finnes verkligen i Becque's Korpar ett stycke natur, men temperamentet saknas.

En fabrikant dör i första akten, efter att, bland mycket annat, hans son i första scenen skämtsamt uppträdt kostymerad i faderns nattrock — ett alldeles obehöfligt litet puts, hvars betydelse jag icke fattar, och som dramaturgen troligen tagit med, därför att det händt i verkligheten, ur hvilken den tråkiga och tämligen betydelselösa händelsen är tagen. Efter fabrikanstens död komma advokater, kompanjonen och obetalda eller betalda fordringsegare och spoliera arvet, så att familjen kommer på obestånd. Det är allt!

Där ha vi det så mycket efterlängtade *vanliga* fallet, *regeln*, det allmänt-menskliga, som är så banalt, så intetsägande, så tråkigt, att man frågar sig efter fyra timmars pina den gamla frågan: hvad rör detta mig? Detta är det objektiva, som är så älskadt af dem som sakna subjekt, af de temperamentslösa, själlösa som de borde kallas!

Detta är fotografi, som tar med allt, till och med damkornet på kamerans glas; detta är realismen, en arbetsmetod upphöjd till konst, eller den lilla konsten, som icke ser skogen för trädens skull; detta är den missförstådda natura-

lismen, som trodde att konsten endast bestod i att rita af ett stycke natur på ett naturligt sätt, men det är icke den stora naturalismen, som söker de punkter där de stora slagen stå, som älskar se det man icke får se hvar dag, som glädjes åt naturmakternas kamp antingen dessa makter heta kärlek och hat, revoltanda eller sociabla instinkter, som finner skönt eller fult likgiltigt, endast det är stort. Det är denna grandiosa konst vi träffat i *Germinal* och *La Terre*, och som vi ett ögonblick sågo skymta i *Thérèse Raquin* och som vi väntade få se igen hålla sitt intåg på teatern, men som icke kom med *Becque's Corbeaux* eller *Zola's Renée*, utan som skulle uppstå så småningom genom öppnandet af den nya scen, som under namn af *Théâtre Libre* öfvar sin verksamhet midt i hjärtat af Paris.

Teatern, i synnerhet den parisiska, har länge varit en art industriell verksamhet, där en kapitalist varit den första drifkraften. Därpå har man samlat en stab omtyckta skådespelare, och så har man beställt roler af författarne, spelat på stjärnor och däraf fått en stjärndramatik, med *Dumas* och *Pailleron* i tètén.

Detta var nu det bakvända sättet för att framkalla en teater och en dramatik, ty ett stycke blef ej antaget till spelning, om det ej fanns roler för sommiteterna, och man kan i många moderna komedier, skrifna för *Théâtre Français*, spåra *Coquelin* och *Reichemberg* bakom hufvudfigu-

terna, hvilkas karakterer stundom bli sneddragna för att få dem att passa till de omtyckta artisterna. Och den repertoar, som vuxit ut på Sarah Bernhard och Ristori, är fullständigt värdelös.

Men hvarje gång en författare haft en teater till sitt förfogande har en verklig dramatik uppstått, från Shakespeare och Molière att räkna, och med repertoaren ha skådespelare vuxit upp, hvilket ju varit att gå den rätta vägen från hufvudsak till bisak.

När M. Antoine i Paris, i en sal vid Place Pigalle, öppnade sina subskriberade föreställningar, hade han hvarken kapital, skådespelare eller teater, och han var hvarken författare eller skådespelare själf, men han hade repertoar och han visste, att det skulle komma stycken utan att han behöfde annonsera.

Han var employé vid gasvefket helt enkelt, men hade intagits af den tron, att få vi en repertoar, så få vi nog skådespelare. Han börjar därför med en samling dilettanter som han själf, hvilka om aftnarne efter arbetets slut träffades och repeterade intill midnatt och än längre. Grinet var icke måttligt innan man fått se det fruktade »sällskapsspektaklet», ty man har nu en fasa för dilettantföreställningar, kanske mest därför att amatörer af oförståndig blygsamhet välja små, utspelade och dåliga stycken, som hvarken kunna inspirera dem eller publiken.

Lessing hade däremot andra meningar om dilettantspel, hvilket han i sin Hamburgische Dramaturgie anbefaller till åtanka af herrar teaterdirektörer, och han fruktar mera de stora skådespelarne med deras invanda stelnade uttrycks-sätt, när de skulle inträda i en ny repertoar, än han fruktade lekmän utan kännedom om yrkets hemligheter.

I sitt sextonde bref af Dramaturgin berättar han följande om några lyckade försök i den vägen:

»De engelska skådespelarne, säger han, voro på Voltaires yngre tid blifna något väl mycket onaturliga; i synnerhet var deras tragiska spel ytterst vildt och öfverdrifvet; där de hade att uttrycka häftiga lidelser, buro de sig åt såsom besatte; och det öfriga af innehållet framdånade de med en styf uppblåst högtidlighet, som i hvarje stafvelse förrådde komedianten.

»Då den bekante engelske teaterdirektören Hill ämnade uppföra Voltaires *Zaire*, anförtrodde han hufvudrolen åt ett ungt fruntimmer, som ännu aldrig spelat tragedi. Han dömde så om saken: detta unga fruntimmer har känsla, röstmedel, figur och värdigt uppförande; hon har ännu icke antagit teaterns falska ton, behöfver därför icke lära glömma inrotade fel; — om hon blott kan öfvertala sig, att under några timmar verkligen vara den hon skall föreställa, så behöfver hon blott tala såsom munnen är till, och allt skall gå väl.

»Så gick det också, och teaterpedanterna, hvilka gentemot Hill påstått, att blott en öfvad, mycket erfaren person kunde gå i land med den rolen, finga skammen. Denna unga aktris var skådespelaren Colley Cibbers maka, och hennes första försök i detta hennes adertonde år blef ett mästerstycke. Det är märkvärdigt att äfven de franska skådespelerskor, som gifvo Zaires rol första gångerna voro nybörjare. Den unga behagfulla mademoiselle Gossin blef därigenom på en gång berömd, och själfva Voltaire blef så hänryckt, att han måste beklaga sin ålder.

»Osmans roll hade en Hills släkting påtagit sig, hvilken icke var skådespelare till yrket. Han spelte af liebhäberi och hyste icke det ringaste betänkande att visa en talang lika god som någon annan. I England äro dylika fall, där högt uppsatta personer spelat med för nöjets skull, icke ovanliga. Allt som därvid skulle förvåna oss, säger Voltaire, är det, att det förvånar oss. Vi borde dock betänka att allting i världen afhänger af vana och opinion. Det franska hofvet har förr uppträdt i operans ballett; och man har icke funnit därvid annat att anmärka än att denna slags lustbarhet kommit ur modet.»

Emellertid för att återvända till M. Antoine, hade denna en liflig känsla af att den nya repertoaren icke kunde spelas af gamla skådespelare och därför började han från början. Men han insåg äfven att det nya psykologiska dramat, som han gissade skulle komma, och af

hvilket han redan egde några prof, icke kunde framställas på den stora scen där man uppförde torneringar, utan började han därför sin verksamhet i en sal och med dilettanter, med den påföljd att efter ett halft års verksamhet Théâtre Libre helsades som ett banbrytande företag då de i årtionden förkättrade, smädade, förföljda bröderna Goncourts Soeur Philomène ifrån romanen inflyttade på scenen.

Om den i litteraturen epokgörande föreställningen skref Emile Blavet i den konservative Figaro följande redogörelse, hvilken jag tillåter mig återgifva i dess helhet.

»Det timade denna afton en stor tilldragelse där uppe, högst uppe på Buttes Montmartre. Théâtre Libre återöppnade sina portar för publiken.

»Många kallade, få utvalde; Théâtre Libre bär icke sitt namn däraf, att det står hvar och en fritt att träda därin blott han betalar sin plats.

»Det är tvärtom på gunst och nåd och endast medelst inbjudning man kan finna tillträde. Därför var de församlades antal ej större än hos Socrates de dagar han, vid någon filosofisk föreläsning, såg alla sina vänner hos sig.

»Men utsökt!

»Inbjudningsbrefven — utfärdade på velinpapper, som bröllopskort, voro sålunda affattade:

Théâtre Libre — den 9 okt. 1887.

Grefve de Villiers de l'Isle-Adam, herr Jules Vidal, herr Artur Byl hafva den äran inbjuda eder att öfvervara representationen å Théâtre Libre — tisdag den 11 i denna månad, kl. half 9.

L' Evasion

Pièce i en akt på prosa.

Soeur Philomène

Pièce i två akter på prosa.

»Jag har återgifvit texten till denna inbjudning emedan den i all sin enkelhet är betecknande för ställets karakter.

»Vid de flesta teatrar äro författarne, synnerligen de unga, nätt och jämt tolererade och de bli där mottagna med en gästfrihet, som ofta icke är utan sin bitterhet.

»Vid Théâtre Libre äro skådespelarne hemma hos sig och göra själfva les honneurs inför publiken såväl för sitt hus som för sin talang.

»Impressarion håller sig artigt i skuggan och ställer sig, så snart de inbjudna öfverskridit tröskeln, som vore han deras gäst.

»Detta är en nyhet, som ådagalägger den stora originaliteten vid denna excentriska lilla scen. Och det är inte den enda. Det finnes få teatrar vid hvilka de dramatiska verken produceras i all sin naturliga friskhet, sin medfödda rättframhet, i sin ursprunglighet med andra ord. Först och främst måste de passera genom censurens såll och så undergå en routinerad, systematisk och hvad än värre är, kanske en okunnig

direktörs medarbetarskap. Vid Théâtre Libre framtråda de i sitt naiva behag i sin fullständighet utan återupprepade grannlåter och utan puerila förkortningar. Är framgången medelmåttig så utvecklar sig däraf en sträng men nyttig lära för författaren; är den däremot lysande så får författaren odeladt njuta äran däraf. Dubbel vinning!

»Och både äran och lärdomen äro så mycket värdefullare, som de icke stå i skuld till en förförande iscensättning.

»Här finnes icke dessa superba dekorationer, hvilka blända ögonen och komma en att förbise handlingens tomhet; inga af dessa vidtberömda virtuositeter, hvilka, liksom med en purpurmantel skylla formens fattigdom.

»Här finnes blott en enkel mise-en-scène och utförarne bestå af en handfull unga lärjungar, hvilka förena hela oerfarenhetens naivitet med ungdomens öfvertygelse och entusiasm.

»Shakespeare var inte bättre tolkad, då han skref sina mästerverk.

»Herr Antoine är själen i Théâtre Libre, han har gjort den till sin bana, jag skulle vilja säga lifsgerning. Ensam, hänvisad till sina egna resurser och med detta enda mål »konsten för konstens skull», har han dock lyckats förverkliga den uppgift, hvars lösning de bästa hufvuden ansett chimerisk och hvilken ännu stör den olycklige Laforets sömn och vaka. Redan förra året har jag skizzerat porträttet af denne teaterns

Mäster Jacques, samtidigt direktör, skådespelare, målare, kostymordonnator och maskinist.

»För att mäta sig med Molière fattas det honom endast att ha skrivit Tartuffe eller Scapins skälmstycken. Men hans blygsamhet skulle godt bekväma sig till att endast vara dess tolkare.

»Jag har vid föregående tillfälle beskrivit den egendomliga och pittoreska lokalen där denne insiktsfulle man verkar. Det fins inte en enda retouche att göra på denna tafla. Brandkomitens myndighet slutar vid tröskeln till denna fristad; hvilket icke hindrar mig att för tjugonde gången återupptaga ett försvar till förmån för järnridån, brandkåren och hufvudkorridoren.

»Det förefaller mig att mise-en-scènen på Théâtre Libre gjort framsteg sedan »En Famille» och »La Nuit bergamasque» gingo af stapeln. Första akten af Soeur Philomène, hvilken pjes herrar Vidal och Byl, två helt unga författare, dragit ur bröderne Goncourts roman, ger oss det gripande intrycket af undervisningsrummet på ett hospital. Allt finnes där, till och med det lilla koppartvättstället där kandidaterna verkställa sina tvagningar efter väl förrättade styckningar af några menskliga kroppar. När den vakthafvande kvinnan kommer in och afbryter dessa ungdomars aftonmåltid, sägande: »Mr Bar-nier, man väntar på er för att förlösa kvinnan i tjugunian!» tyckte jag mig tydligt höra de första barnvarkarnes jämmerfulla nödrop.

»Andra akten är än mer realistisk. Här befinna vi oss midt opp i en hospitalsal, med sina två rader sängar, bakom hvilkas svepningshvita gardiner man tydligt känner döden fläkta.

»Hospitalet på Théâtre Libre är ännu icke laiciseradt. Och det är lyckligt, ty hade våra ediler gått den vägen skulle vi gått miste om m:lle Deneuilly's förtjusande uppenbarelse, särskildt utsökt under den hvita augustinerhufvudbonaden. En mycket intelligent elev från Conservatorium, m:lle Sylviac, spelte i Soeur Philomène en patient på hvilken man bortopererat det högra bröstet.

»Ni har lurat oss, mademoiselle! . . . Och på vissa indiskreta rundningar af täcket kunde man godt märka att ifall ni vore amazon, så vore det åtminstone inte i det antika ordets egentliga betydelse.

»Man är eklektisk vid Théâtre Libre. Efter Goncourt, Villiers de l'Isle-Adam; efter Soeur Philomène, L'Evasion.

»Det är väl sina tjugo år sedan Villiers hade L'Evasion i portföljen. Den är samtida med la Revolte, en liten akt som speltes förr på Vaudeville, hvaruti Fargueil var helt enkelt beundransvärd, men hvilken icke röntte den framgång den skulle ha förtjent.

»Ehuru L'Evasion spelar med tio personer, är den hufvudsakligast en monolog i hvilken herr Mevisto — kom ihåg detta namn, det är ett artistnamn — låter alla fasans strängar vibrera

med samma virtuositet, som föregående år i »En Famille».

»Herr Mevisto, hvilken excellerar i att skapa karakterer, har drifvit noggrannheten ända därhän att spela galerslafven Pagnol barfota och att inrista på fotknölen brännjärnets blodiga märke.

»Théâtre Libre var hittills endast en sällskapsteater. Nu är den en artistteater af rang!»

* * *

Hastigt hade en repertoar vuxit upp, så att på ett år inemot tjugo stycken blifvit uppförda, *och naturalismen, som af teoretici och andra räddhågade förklarats omöjlig på scenen, hade nu därstädes hållit ett lysande intåg.* Redan nu märker man spår till ett sökande efter en form, som synes leda det nya dramat i en riktning något skild från de första ansatserna i Thérèse Raquin, och som totalt bryter med både Zolas apteringar af L'Assommoir och Germinal med deras massverkan och stora apparat.

Knappt ett helaftonstycke synes till, och Zola själf debuterar med en enaktare; och där treaktstycken förekommo, märktes en stark lutning åt enheterna i tid och rum. Därjämte tycktes allt försök till intrig vara uppgifvet, och hufvudintresset vara lagdt på det psykologiska förloppet. Det finns i dessa symptom en an-

tydan om, att man litet hvar upptäckt det osanna i intrigstycket.

Drama lär i den äldre grekiskan ha betydtt tilldragelse, icke handling, eller hvad vi kalla medveten intrig. Lifvet passerar nämligen icke alls så regelmässigt, som ett konstrueradt drama, och medvetna intrigörer få så ytterst sällan tillfälle att i detalj utföra sina planer, så att vi ha förlorat tron på dessa lömska ränksmidare, som få obehindradt styra och ställa med människors öden, att teaterbofven redan i sin medvetna falskhet endast väcker vårt löje såsom osann.

I det nya naturalistdramat märktes strax en sträfvan till det betydelsefulla motivets uppsökande. Därför rörde det sig helst om lifvets två poler, lif och död, födelseakten och dödsakten, kampen om makan, om existensmedlen, om äran, alla dessa strider, med deras slagfält, jämmerskri, sårade och döde, hvarunder man hörde den nya världsåskådningen om lifvet såsom kamp blåsa sina befruktande sunnanvindar.

Det var tragedier, sådana man icke sett förr; men de unga författarne af ett slägte, hvars skola hittills varit en lidandets, det förfärligaste kanske som finns, strängt andligt förtryck, tillbakatvingning i växten, ja, till och med i så råa former som förföljelse med fängelse och svält, tycktes själfva rygga för att påtruga sina lidanden på andra mera än nödigt var, och därför göra de pinan så kort som möjligt, låta smärtan rasa ut i en akt, stundom i en enda

scen. Ett sådant litet mästerverk var till exempel *Entre Frères* af Guiche och Lavedan. Stycket är så kort att det spelas på femton minuter och genren fick strax namnet en *Quart d'heure*.

Handlingen är följande, om man kan kalla det handling. I en säng ligger en gammal kvinna döende, och bredvid stå de tre sönerna. Den döende ger ett tecken att hon vill tala, och så yppar hon sitt lifs hemlighet: att en af sönerna är född af ett äktenskapsbrott, hvarpå hon faller tillbaka i medvetlöshet och anses död, innan hon hunnit säga hvilken af sönerna som är den oäkta.

Dessa deliberera nu och utpeka på vissa grunder den yngste såsom den laglige. Markisen, familjens hufvud, föreslår att hemligheten bevaras, men att den ogiltige arvingen aflägsnar sig.

I detsamma vaknar modern till lif och hinner endast framsäga orden: det är markisen! — Slut!

Det är dramat reduceradt till en scen, och hvarför icke *också* det? Den som haft den sysslan att läsa åt en teaterdirektör inlemnade pjäser, har snart hunnit göra den anmärkningen att hvarje stycke tyckes egentligen vara skrifvet för en enda scens skull, och att författarens hela produktionsglädje rörde sig omkring denna scen, som uppehållet hans mod under de förfärliga smärtor exposition, presentation, inveckling, utredning, omkastning och katastrof vållat honom.

För sitt nöje att få ha gjort ett helaftonstycke, skall han plåga publiken med att väcka dess nyfikenhet på saker som den vet förut, pina teaterdirektören med att hålla en stor personal, göra lifvet surt för dessa olyckliga skådespelare som skola besätta birolerna, anmälarne, confidenterna, räsonnörerna, utan hvilka intrig- eller helaftonspektakel ej kan komma till stånd, och hvilka han själf skall ha omaket att sätta *karakter* på.

Därför äro genomarbetade femaktstycken ytterst sällsynta och man får hålla till godo med så mycket skal och skräp för att få komma åt nöten. Sedan jag nyligen läst väl tjugofem inlemnade teaterstycken hvaraf ett på fyrahundra sidor med sjutton personer, har jag fått bekräftelse på vissa misstankar om orsaken till bristen på god dramatik. Hvarje nybörjare synes mig kunna göra en god akt; då är han sann, hvarje ord blir honnett, och handlingen är ärlig. Så snart han kommer ut på de stora styckena, är allting skrufvadt, beräknadt, tillgjordt och osannt, Tvåaktstyckena bilda en egen genre för sig, icke alltför lycklig. Det är hufvudet och svansen, men där kroppen fattas; det är före och efter katastrofen; vanligen med ett år emellan; andra akten innehåller oftast moralkakan; så här går det, när man gör så och så; som det gjordes i första akten. Vackrast i byggnad äro treaktstyckena med behållande af enhet i tid och rum — när nämligen ämnet är stort; exempel Ibsens

Gengångere, hvilket bör ställas till jämförelse mot Rosmersholm, som befanns vara alldeles för långt. Tidens smak, den brådstörtade, hektiska tidens, synes gå åt det korta och uttrycksfulla, och Tolstois pinsamma Mörkrets makt, visade sig på Théâtre Libre icke kunna hålla intresset vid lif och behöfde ändock ta Franco-Russisk politik till hjälp.

En scène, en *quart d'heure* tyckes vilja blifva typen för nutidsmänniskors teaterstycke och den har gamla anor. Den kan nämligen räkna härstamningen, ja, hvarför icke, från den grekiska tragedien, som innehåller en koncentrerad händelse i en enda akt, då vi räkna trilogien som tre särskilda stycken. Men om vi ej vilja gå tillbaka till paradiset, så ha vi på sjuttonhundratalet en herre som hette Carmontelle, hvilken först odlade den genren i stor skala, som af honom uppkallades *Proverbes Dramatiques*, hvaraf han tryckte tio band och lär ha lemnat hundra (?) band i manuskript efter sig. Arten utvecklas sedan af Leclerq, vinner sin högsta fullkomning i Mussets och Feuillet's kända mästestycken för att nu sist i Henri Becques' *La Navette* bilda öfvergången till den utförda enakturen, som kanske blir det kommande dramats *formule*.

I proverbet fick man sakens kärna, hela utredningen, själarnes strid, hos Musset stundom närmande sig tragedien, utan att man behöfde störas af vapenlarm eller statistprocessioner. Med

hjälp af ett bord och två stolar kunde man få framställda de starkaste konflikter lifvet bjuder; och i den konstarten kunde först alla den moderna psykologiens upptäckter användas i populär utspädning.

Proverbet tog, som bekant i våra dagar, en storartad fart, brukades till missbruk, blef en lätt föda och man föråt sig på den. Proverbet visade sig dock vara fröet till en blifvande form, då författarne och allmänheten omhuldade detsamma, men det förföll, graflades och håna-des, emedan ingen vågade begagna detsamma till större uppgifter, såsom Musset dock hade gjort, ehuru icke alltid lyckligt.

Härmed har jag icke sagt att *detta skall vara precis detta*; och Théâtre Libre har aldrig börjat sin verksamhet med att utskrifva något program, aldrig utfärdat någon estetik, aldrig velat bilda någon skola. Författarne hafva därför begagnat denna frihet, och teaterns affisch har visat de mest skiftande former; nya och gamla om hvarandra, så gamla till och med som tragiparaden, mysteriet och pantomimen; och ur den moderna estetikens lag-codex har man också eliminerat förordningen att ej få förlägga en handling till förfluten historisk tid; alla prohibitiva lagar äro upphäfdade och endast smakens och den moderna andens fordringar få bestämma konstformen.

Här har man fått förnya bekantskapen med Pierrot, men det nittonde århundradets som stu-

derat sin Charcot; här har Jesus Kristus — den bibliska nämligen — uppträdt som älskare; här får man se komedianten Tabarins teaterbarack från Ludvig XIII:s pittoreska tidehvarf; här begås själamord efter alla dårhuspsykologiens regler; men här spelas också féeri, — i en akt likväl — här ges tragikomedi — på vers — tänk på vers, som nyss bannlystes från scenen! — af ny-haugianarne! — Detta är frihet, frihet i högsta grad — man skulle vilja säga; anarkism!

Är icke detta möjligen en konstens frigörelse, en renässans, en förlossning från en gruflig estetik, som höll på att göra människorna olyckliga, som ville förvandla teatern till ett politiskt ridhus, till en söndagsskola, till ett bönehus? Kanske!

Må vi också få en sådan teater, där man kan rysa åt det rysligaste, le åt det löjliga, läka med leksaker; där man kan få se allt, och icke såras om man får se hvad som hittills varit doldt bakom teologiska och estetiska förlåter, äfven om gamla konvenanslagar skola brytas, må vi få en fri teater, där man har frihet till allt, utom att sakna talang och vara hycklare eller dumbom!

Och skulle vi inte få någon, så få vi väl lefva ändå!

Mars 1889.

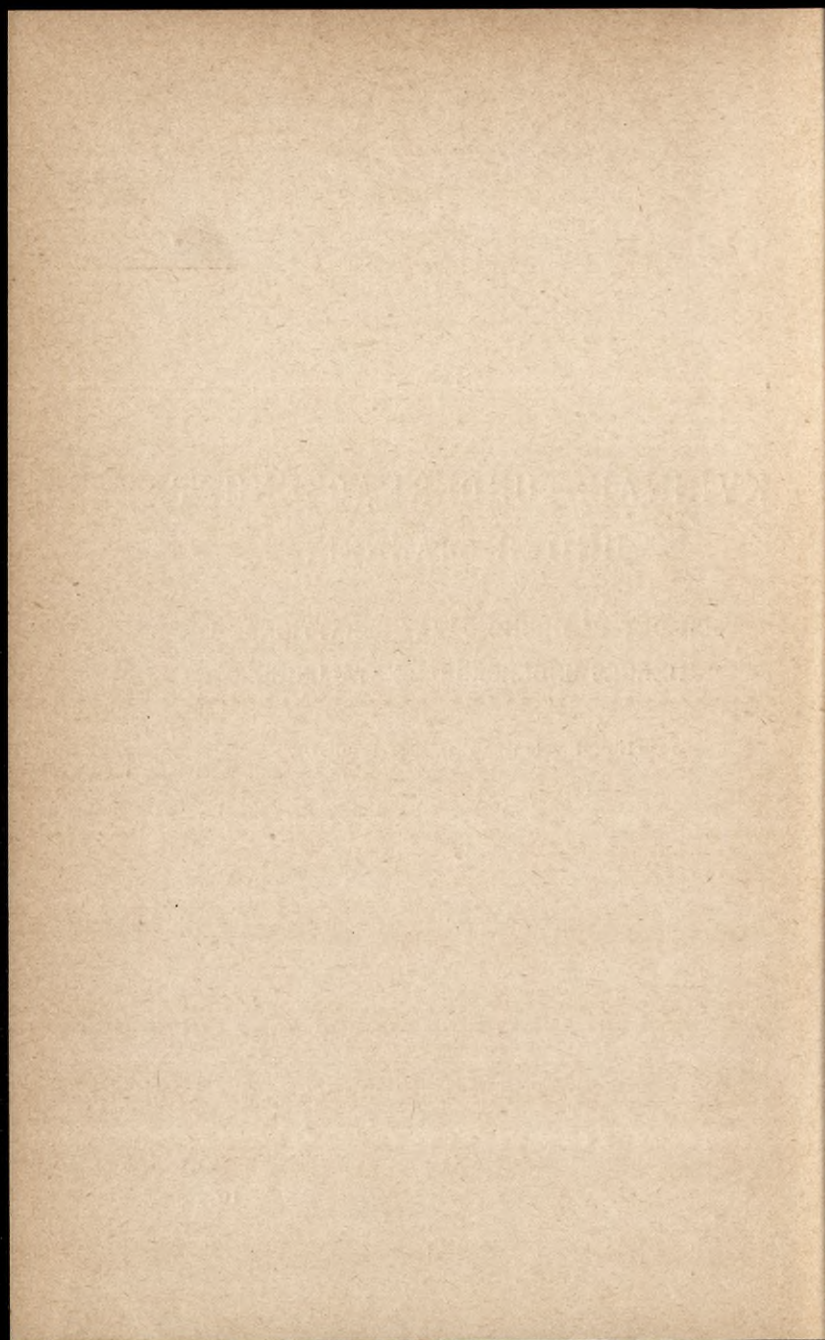
✿

KVINNANS UNDERLÄGSENHET
UNDER MANNEN,

OCH DET PÅ GRUND DÄRAF BERÄTTIGADE I
HENNES UNDERORDNADE STÄLLNING.

(Enligt vetenskapens sista resultat.)

✿

Det var förbehållet vår tid att göra äfven den stora upptäckten, att kvinnan var en förkrympt form af menniska, som stannade i utveckling mellan mannen och ynglingen. Och vi ha män sådana som Darwin, Spencer, Mill, Hæckel, Virchow, Edv. v. Hartmann, Fr. Nietsche, Welcker (kraniologen), Letourneau (biologen), Robin (fysiologen), Topinard (antropologen) att tacka för denna upptäckt, som filosoferna från Aristoteles till Rousseau och Schopenhauer gjort förut.

De fysiologiska bevisen, såsom de mest påtagliga, vill jag utan vidare anföra först.

Kvinnans hela konstitution med den mjukare huden, den klenare benbyggnaden, det skägglösa ansiktet, den späda rösten, närmar sig mera ynglingens (den outvecklade mannens) än den närmar sig mannens.

Kvinnans ägg är en lägre form af cell, utan själfständig rörelse, hvilket den högre utvecklade

zoospermen eger och hvilken därför aktivt befruktar under det ägget passivt befruktas. (Mannen eger rudimentära ägg, men kvinnan eger inga rudimentära zoospermer, hvaraf framgår att mannen är den högsta formen.)

Kvinnans blodmassa anger tydligen genom sin sammansättning hennes plats i utvecklingskedjan. De hvita blodkulorna äro till antalet, ungefär:

Hos embryo	1	på	80
» nyfödda	1	»	100
» kvinnan	1	»	250
» mannen	1	»	300.

Hvaraf synes, att kvinnan intager en intermediär ståndpunkt mellan man och barn, de hvita blodkulorna må nu betraktas som outvecklade röda eller hvad annat som helst.

Med de röda blodkulorna är förhållandet omvändt:

Hos barnet	600	på	1,000
» kvinnan	400	»	»
» mannen	300	»	»

Men här af får man ej sluta att kvinnan, såsom innehafvande större mängd röda blodkolor, skulle vara mannen öfverlägsen, ty då skulle ju barnet (med 600) vara öfverlägset både mannen och kvinnan.

En detalj, som för darwinister kan ega beviskraft är den, att kvinnan behåller en svanskota mer än mannen, därmed närmande sig barnet och embryot.

En *skilnad*, men som endast anföres såsom *skilnad* på könen, icke såsom ett yrkande på ett högre eller lägre, förefinnes äfven i sättet för andhemtningen.

Mannen hemtar andan öfvervägande med bukpressen (diafragmatiskt). Kvinnan öfvervägande med bröstkorgen (refbenens och nyckelbenens höjning och sänkning (costaliskt). Jfr operasångerskans andhemtning med operasångarens.

Gossar inandas mera syre än flickor.

Om könsdelarnes olikhet skulle jag icke behöfva tala, men vill med få ord antyda skilnaden, hvilken synes vara densamma ungefär, som mellan en kropp och en kavitet, något positivt och något negativt, aktivt och passivt, rörelse och hvila, hufvudsak och dess komplement.

Viktigare är frågan om kraniebildningen, hvilken lär vara ett uttryck från det inifrån verkande intellektorganet eller hjärnan.

Kvinnans kranium liknar barnets.

Kvinnans hjärna har mindre antal vindlingar än mannens, och den gråa hjärnbarken är tunnare än mannens, men däremot nerverna gröfre — likasom barnets.* Antropologer hafva funnit och afrikaresande hafva bestyrkt, att den hvita

* Däraf kvinnans förmåga att lättare fördraga vissa fysiska smärtor, hvori hon liknar vilden och bevisar sig ega ett gröfre nervsystem.

kvinnans kranium närmar sig negermannens, och att negerkvinnans står under negerns, hvaraf slutledningen skulle bli den, att den hvita kvinnans kranium närmade sig en typ, som antydde lägre ras. Och eget är att negerns (den lägre rasens) utmärkande sjäsegenskaper återfinnas hos den hvita kvinnan om än i förädlad form.

»Negern», säger Pruner-Bey, »eger såsom dominerande karaktärsdrag, sinligheten, tendensen till slafvisk härmning, brist på initiativ, fruktan för ensamheten, öfverdrifven kärlek till sång, dans och rörligt lif.»

Härvid måste märkas, att i våra dagar den hvita kvinnotypen redan delvis undergått en utveckling, som närmar den till den förflutna periodens hvita man, liksom äfven negertypen undantagsvis utvecklats på sina ställen.

Och om det hvita barnet eger alla negerns karakterer: sinlighet, imitationsdrift, brist på initiativ, fruktan för ensamheten, kärlek till sång, dans och rörlighet, så visar detta en analogi mellan barn, kvinna och lägre ras, som icke kan lätteligen utstrykas ur den invecklade beräkningen af kvinnans ekvation.

Huru vår hvita kvinna kommit att bli underlägsen den hvite mannen kan ännu icke sägas bestämdt. Darwin själf anser att hon ingen intellektuell förmåga ärfver af mannen, annat än undantagsvis (Rosa Bonheur, M:me Staël).

En misstänkt omständighet vid undersökningen af vissa sten- och bronsåldersgrafvar, i hvilka man funnit blandade brakycefaler och dolikocefaler, har gifvit anledning till en hypotes att de förra (de underlägsna) skulle tillhöra kvinnor, de senare (de högre) män. Och vidare utfördt: kvinnorna (brakycefalerna) skulle hafva tillhört den underkufvade rasen (den lägre), hvilkas män blifvit dödade eller drifna bort, och efter eröfringen ha blifvit äktade af de inträngande. Så skulle i allmänhet ha tillgått, menar författaren, äfven vid uppståendet af de europeiska nationerna, så att t. ex. i Frankrike de nu levande kvinnorna, som äro starkt prognatiska skulle vara kelter, och männen de kvarlevande segrande romarne, hvilka icke medförde hustrur på de långa eröfringstågen.

Och romarne själfva, när de intogo och koloniserade Italien, röfvade ju hustrur från sabinerna, den underkufvade lägre rasen.

Hypotesen må gälla hvad den kan, men innan jag lemnar frågan om kraniet måste jag besvara en stående invändning, hur barnlig den än är.

Om kraniets och hjärnans storlek skulle bevisa högre eller lägre intelligens, säger man, måste hvalfiskens och elefantens vara högre begåfvade än människans.

Felslutet märkes väl genast, då här endast kan vara fråga om relativ storlek och icke absolut.

Men nu fogar olyckan att kvinnan af somliga anatomer uppges ha större kraniekapacitet, jämförd med hennes kroppsvolym, än mannen, och hvad värre är, barnet har ändå större och fostret allra störst.

Alltså få vi utstryka för framtiden all kraniekapacitet, om icke vi vilja antaga kvinnans större kranium såsom bevis för hennes underlägsenhet, då hon i det fallet mera närmar sig barnet än mannen.

Och äfven om kvinnan egde större hjärnmassa än mannen, så kunde väl hända, att de partier af hjärnan, som bilda öfvervikten, icke äro säte för intelligensen eller de högre förmögenheterna, och då utrönt blifvit, att den hvita substansen endast spelar en sekundär rol, men den grå barken förarbetar förnimmelserna till föreställningar, kombinerar dem till omdömen och associerar dessa till slutledningar, så skulle måttet af intelligensen framgå af den grå hjärnbarkens tjocklek och utbredning genom vindlingarnes större antal, i hvilket mannens hjärna står öfver kvinnans.

Hvad nu kvinnans själsförmögenheter angår, äro desamma lättare att kontrollera genom resultatet af hennes verksamhet.

Sinnena, hvilka gifva oss det första kunskapsmaterialet, synas redan efter de få forskningar, som i ämnet äro anställda, hos kvinnan vara underlägsna mannens.

Känseln sådan den i handen, särskildt i fingerspetsarna, finnes lokaliserad, är ej så utbildad hos kvinnan som hos mannen. Hennes hand har kallats fin och mjuk, men detta beror endast på en rikare fettlagring under huden, under det mannens hand lättare lyder nervimpulserna, och eger förmågan att mottaga kvalitativt finare intryck. Ingen kvinnohand har ännu behandlat musikinstrument som en mans hand (Liszt, Rubinstein, Paganini); ingen kvinnohand läser så väl typerna i tryckeriet med vidrörandet, som mannens hand; ingen kvinnohand kan sy en mans doffelöfverrock, som mannens hand, och *de allra flesta* kvinnor, öfverlemnade åt sig själfva, skrifva en svag, regellös handstil, som dock kan bli manlig genom uppfostran i en skrifskola.

Mannens hand är både starkare, smidigare och skickligare än kvinnans och därför är äfven hans arbete i regeln mera värdt, hvarför han också följdriktigt har mera betaldt.

Kvinnans öga är ännu icke jämfördt med mannens annat än i afseende på färgblindheten, där hon endast företer 2 pro mille af färgblinda under det mannen gifver 3 à 4 procent. Detta förhållande, som tillskrifves hennes sysslande från urtiden med väfgarnets färger, lär dock* icke antyda högre färgsinne, hvilket ju visar sig däraf att icke kvinnorna frambragt en enda stor kolorist. Någon tecknare som Doré eller Gavarni, kan ej heller bland kvinnor företes, och i roma-

* Enligt Holmgren.

nen se författarinnorna i allmänhet endast till de närmaste föremålen, och när de skola skildra ett landskap blir det alltid inkorrekt.

Om förmågan af musikalisk konception skall ange ett fint utveckladt öra, så synes genast kvinnans underlägsenhet i anseende till hörselorganets utveckling, ty det finns ej en enda symfoni eller en opera af värde, frambragt af kvinna.

Och det finns icke heller en kvinlig telegrafist, som kan med *örat* upptaga ett telegram *så* snabbt och *så* korrekt som en manlig telegrafist.

Hvad lukten beträffar, har man nyligen i amerikanska sällskapet för vetenskapernas framåtskridande, fått resultatet af herrar Nichols och Baileys komparativa undersökningar framlagda, och af dessa framgår, att mannens luktsinne är ofantligt mycket finare än kvinnans. (Männen kunde känna lukten af blåsyra löst i 100 tusen gånger sin tyngd vatten, under det kvinnorna upphörde att känna den i en lösning af 20 tusen viktdeklar).

Alldenstund man verkligen, i trots af ordstäfvet, kan disputerat om smak, så utfaller jämförelsen af smaksinnets skärpa ofördelaktigt för kvinnan. Hon berömmar sig gärna att vara mindre »kinkig» på mat än mannen, och vin uppger hon sig själf ej förstå. Göres mera vittne behof, så ha vi fruntimrens kokböcker, hvilka om de äro goda, äro skrifna af män, och om de ock äro signerade med fruntimmers namn,

dock icke lemna någon garanti, att författarin-
nan kan laga de rätter hon beskriver. Mäster-
kocken blir väl allt framgent före kokfrun när
en mönstermiddag skall anrättas.

Nu har man invändt, och med anspråk såsom
jäf, att kvinnorna icke fått utveckla sina sinnen
så som mannen.

Antagom att detta vore sant, så upphäfves
ju icke verkan därigenom att orsaken angifves,
tvärtom: det stärker påståendet.

»Kvinnan är underlägsen mannen» därför
att hon icke fått utbildas, ergo är kvinnan er-
känd vara underlägsen mannen (på den och den
grunden).

Men nu är dessutom detta icke sant, att
kvinnan icke fått, hvilket skall betyda, att hon
 varit hindrad af mannen.

Hon har aldrig varit hindrad af mannen att
utveckla sin hand med handarbete! Tvärtom!

Hon har aldrig varit hindrad utbilda sitt öga
genom sysslade med väfgarnets eller palettens
färger! Tvärtom.

Hon har aldrig varit hindrad förfina sitt öra,
då musik och sång varit ett af »slafvinnans»
göromål, sedermera nunnans, sedermera opera-
sångerskans, skollärarynnans, orgelnistens!

Hon har aldrig varit hindrad odla sin lukt,
då parfymernas handterande nästan ensamt till-
kommit henne, likasom matinköpen, matlagningen,
kaffekokningen, blomsterbindningen och blomster-
skötseln!

Och att drifva upp smaksinnet till en högre grad, har väl aldrig varit »matlagerskan» förment!

Om vi så skulle gå vidare till en undersökning af de högre själsförmögenheterna och fatta dem utan någon ordning, efter som så litet är utforskadt på detta område, stöta vi strax på en gammal sägen om kvinnans större känslighet såsom en dygd.

Om härmed skulle menas impressionabilitet, förmågan att taga hastiga intryck utan att kunna reagera mot dem, så är kvinnan öfverlägsen, men denna öfverlägsenhet är en brist. Barnet är den största intrycksmenniskan, och erfar olust eller lust, utan att kunna styra sig. Skriker och ler omvexlande, ger luft åt sina passioner, utan att kunna betvinga dem.

Öfverdrifven känslighet är en odygd, och kvinnans hysteri vid en motsägelse eller ett tryck af en annans vilja är ofta icke annat än barnets skrik när det icke får sin vilja fram.

Kvinnan förmår äfven mycket litet fasthålla sin uppmärksamhet vid ett gifvet föremål. Däraf hennes rörlighet och hennes oförmåga att utbilda sig grundligt i hvad som helst. Däraf hennes oförmåga att vara punktlig, passa på tid, organisera sina göromål, så att ej två eller flera saker skola ske på en gång,* hvaraf de ständiga och

* Däraf äfven kvinnors vanliga oförmåga att aldrig kunna lära den enkla kaffekokningen, till hvilken endast fordras uppmärksamhet och sinne för tid, eller påpasslighet.

berättigade klagomålen öfver de kvinliga tjenarnes slarf. Brist på reflexion eller besinning synes lika ofta i öfverlagda handlingar, brotts begående utan beräkning af följderna och utan kalkylering af sannolikheten för brottets upptäckande.

Svårare defekter visa sig vid bildandet af omdömen och slutledningar.

De vanligaste felen i kvinlig logik äro:

|| att döma utan tillräcklig grund, och oförmågan att göra ett omdöme oberoende af fördel, tycke eller lidelse.

Ex: Kvinnans ställning är underordnad mannens, *alltså* är mannen en omoralisk usling och en tyrann.

(Men pigans underordnade ställning till frun får icke göra denna till en tyrann.)

|| att sätta saker och händelser i falska kausalsammanhang.

Ex: Gusten fick icke pastoratet, men han dog i den tron att han fått det, och var därför lycklig, ergo skola vi behålla tron på Kristi gudom och nattvarden, för att dö lyckliga.

(Oafsedt om tron på Kristi gudom och nattvarden gör oss lyckliga eller ej.)

|| att sluta från ett enskildt fall till upphäfvandet af regeln eller det vanliga fallet.

Ex: Rosa Bonheur målade bra djurmålningar, ergo är kvinnan icke underlägsen mannen.

(Hvarken i filosofi, vetenskap, handel, industri, mekanik o. s. v.)

|| inskjutning af falska begrepp under ord som icke ha dålig betydelse, och sätandet af falska kontrapositioner.

Ex: Det skulle vara svårt att afgöra om denna skrift är en hederlig mans arbete eller en bokhandelsspekulation.

(Är då en bokhandelsspekulation en ohederlig mans arbete? Hvad säga bokhandlaro och förläggare om det?)

|| att sätta saken på sin spets eller oförmågan att se mellantoner, öfvergångar.

Ex: Denne man är kvinnohatare, därför att han skrifer elakt om kvinnorna.

(Därför att en tänkare gör upptäckter om förhållandet mellan könen behöfver han icke vara kvinnohatare, och därför att han är nog modig att meddela dem, behöfver han icke vara elak.)

|| oförmågan att se den matematiska rättvisan, eller jämviktsförhållandet.

Ex: Kvinnan är också en menniska, därför skall hon ha rösträtt som mannen.

(Barnet är också en menniska, men har ej rösträtt, och mannen har rösträtt därför att han är man, eger försörjningsskyldighet och värnpliktstunga, hvilket kvinnan ej har. Alltså fordrande orättvisa där hon tror sig begära rättvisa.)

|| byggandet af fordringsfulla slutledningar på falsk eller obevisad grund.

Ex: Denne man opponerar mot allt, därför betyder hans ord intet.

(Det skall bevisas först att denne man opponerat mot allt: mot kvinnans underordnade ställning, mot konungadömets afskaffande, mot kristendomens utrotande, mot akademiers upphäfvande, mot besoldade teatrarers indragning, mot darwinismens tillämpning på litteraturen, mot vidskepelsens motverkande, mot barns menskligare behandling, mot de mellaneuropeiska krigens ersättande med skiljedomstolar, mot kvinnans förnuftiga uppfostran *till sitt värf*, mot förbättrandet af de fattigarens vilkor, mot prestväldets störtande, etc. Har han opponerat mot allt detta, ja då är hans ord utan betydelse för dem som arbeta för dessa saker, men har han icke gjort det, utan tvärtom motsatsen, och hvad mera är experimenterat diktande, sökt att se sakerna från många sidor, pröfvat äfven sina älsklings-teorier och dialektiskt sökt sofa dem genom vederläggning — då förfaller slutsatsens beskyllning.)

Med ett ord, kvinnans underlägsenhet i den viktigaste och högsta af alla själens förmågor är så tydlig att man frågar sig om orsaken huru ett så ovanligt förhållande kunnat uppstå, att en stor del män än i dag kunna tro och vara öfvertygade om att kvinnan är mannens jämlike i intelligens.

Jag kan icke förklara denna tros uppkomst från annan än samma grund som all annan öfvertro och vidskepelse, och när jag hör män, som sätta kvinnan öfver mannen i intelligens och moral, till och med fysisk styrka, så måste jag tro att dessa män i verkligheten äro underlägsna kvinnorna i gemen, och att de tillhöra

en klass degenererade, som förlorat känslan af manlighet och öfverlägsenhet. — De äro väl underlägsna efter de känna det så! Men så ha icke Darwin, Spencer, Mill, Schopenhauer, Hartmann, Nietsche, Hæckel, känt det och jag har starka anledningar mera tro dem än herrar X, Y, Z.

Och när man äntligen har aftvungit ett halft medgifvande att kvinnan är intellektuelt mannen underlägsen, genom att utfordra antagonisten nämna namn på en kvinlig filosof, en vetenskapsman, en uppfinnare som ingripit djupt i utvecklingens gång, så framskjutes kvinnans moraliska öfverlägsenhet, hvilken skall med statistik bevisas. Nu är statistik mycket farlig, i synnerhet när den handhafves af fruntimmer och vederlikar, och jag har nyss sett en fransk författare påstå, att en hög brottmålssiffra i fängelsestatistiken ej *behöfver* ange stor immoralitet, ty att många brott antecknas i år, *kan* visa att brotten beifras mer nu än i fjor, och ett ifrigare åtalande af brott kan utvisa en allmänt stigande opposition mot immoralitet. Vidare får man ej af siffrorna veta annat än de *beifrade* brotten; och om mannen figurerar med en större siffra, skulle man kunna tänka sig att kvinnorna åtminstone vore lika brottsliga, då ju det manliga galanteriet och öfverseendet med den svagare, det »sjuka barnet», ofta hindrar mannen att ange en kvinlig förbrytare.

Vidare har åtminstone den danska statistiken för 1861—85 gifvit vid handen, att i Dan-

mark under nämde år det var relativt *flera* kvinnliga fångar än mansfångar dömda för enkelt tjuveri, mordbrand, bedrägeri, blodskam och mord, under det männen lågo öfver i groft tjuveri och förfalskning. Härtill kommer en viktig faktor, som af artighet mot könet blifvit utlemnad, men som nu måste dragas fram.

Lombroso, italiensk vägbrytande fysiolog, har i sitt ryktbara arbete »L'Homme Criminel» visat att brottslighet öfver hufvud består i oförmåga att tillbakahålla de samhällsfientliga drifterna. Denna oförmåga är konstant hos barnet, dåren, epileptikern och hos hela den grupp af samhällsmedlemmar som icke kunna styra sig, och hvilka träffas i alla samhällsklasser men mest hos de lägre och obildade, hvilka författaren tror utgöra en särskild typ, utmärkta genom psykiska och fysiska defekter.

Till denna typ, nästan predestinerad till brottet, räknar han den prostituerade kvinnan. Han tror icke att nöd drifver kvinnan till den handlingen utan njutningslystnad, ohejdade begär och olust att arbeta.* Den manliga brottslingstypen blir tjuf, den kvinnliga prostituerad, menar han, och därför ser han i statskontrollen öfver dessa kvinnor endast en säkerhets- och sanitetsåtgärd; och skulle alla de stölder, som prostituerade kvinnor begå, kunna angifvas utan att

* Helst det visat sig att de som slå sig på yrket ega besparingar till att etablera sig med toalett o. s. v.

den bestulne komprometterades, skulle snart arten hos dessa i våra dagar så sympatiska olyckliga snart röjas.

Härmed har Lombroso icke tagit upp det äldre talet om skuld eller icke, utan rent deterministiskt föreslagit: å ena sidan samhällets åtgärder att skydda sig, och å andra förbättrings-metoder där sådana äro möjliga.

Jag vill sålunda icke välta någon skuld på kvinnorna, när jag på många anförda grunder anser dem vara mera omoraliska än männen, då de ju genom sin oförmåga att beherrska sig, stå nära barnets och brottslingens typ, och skulle man döma brott relativt efter den börda och frestelse hvar och en fått sig ålagd, så blir mannens mindre, emedan han ensam har fått försörjningsskyldigheten af hustru och barn och hela det tyngre arbetet. Och det är icke sant att kvinnan genom brist på förvärf är i större frestelse, ty det står hvarje kvinna fritt att få en man, om hon bemödar sig därom och uppför sig anständigt och redbart och icke sätter för höga fordringar. Och för den lilla rest som kan bli öfver ändå, finnas rikliga tillfällen att tjena i hus, arbeta på fabriker, sy, bli barnmorskor, telegrafister, bankbokhållare, bodmamseller, aktriser, sångerskor, litteratörer och artister.

Till Lombrosos anförda arbete följer ett förbrytaralbum med inemot ett tusen fotografier af brottslingar. Eget är, att när man bland männen tycker sig se ett utprägladt banditutseende,

man bland kvinnorna finner de mest hederliga, alldagliga anleten, och när någon afviker härifrån, faller typen genast samman med den prostituerade kvinnans!

Om orsakerna till kvinnans fysiska och intellektuella underlägsenhet äro många gissningar i rörelse. De antagligaste synas mig vara könsdifferensen och arbetsdelningen ända från urtiden.

Skulle det kunna vara likgiltigt för kvinnan att, äfven om hon är ogift, en fjärdedel af hennes tid från det 12:e (eller 14:e) året till det 45:e upptagas af procreationsarbetet? Hvar fjärde vecka återkommer som bekant brunsttiden, hvilken åtföljes af en blodförlust, som kan gå upp till och öfver 200 gram. Om man nu frånser den nervösa störningen, allmän sjuklighet och rubbningar i sinnets jämvikt, och endast fäster sig vid blodförlusten, så faller det strax i ögonen att en människokropp icke kan utveckla sig normalt, under det den periodiskt beröfvas så stor del af näringsvätskan som 200 gram, då känt är, att hos en normal mansperson förlusten af 500 gram på en gång framkallar vanmakt, och att förlusten af 30 gram dödar en nyfödd.

Dessa periodiska åderlätningar måste väl till en del förorsaka denna afstanning i växt och utveckling, och denna kroniska anemi skall nödvändigt atrofiera hjärnan. Läger man härtill det hos ogifta ofta nödvändiga undertryckandet af driften, så måste man vara frestad erkänna,

att till en stor del uttrycket »ett sjukt barn» är berättigadt rörande kvinnan. Och när sjukligheten omkring fyrtiofemte året upphör med blödnigen, inträder den s. k. menopausen, som ofast åtföljes af verklig sinnesrubbnig, ohejdade begär och lagstridiga handlingar.

Att kvinnan under naturtillståndet lefde i mera jämlikhetsförhållande med mannen än nu, berodde däraf, att jämlikheten i ett enkelt primitivt samhälle kunde vara större, då alla voro jämlikar under chefens envælde, och sysselsättningarna ännu icke voro så mångfaldiga. Därför har man, utom i sagorna, äfven i fornålderns grafvar funnit kvinnolik jordade med vapen, hvilket skulle antyda tillvaron af en kvinlig krigar eller amazonkast (sköldmör).* Men när samhället utvecklade sig till en rikare mångfald och arbetet delades, fick kvinnan den plats som bäst passade henne, och där hon mest behöfdes, eller i familjen såsom moder och husmoder.

Men detta var endast en naturlig placering, icke något undertryckande, ty hela medeltiden igenom stod det hvarje kvinna med begåfning fritt att i klostren inhemta hvad männen i sina kloster lärde: vetenskap, filosofi, medicin, teologi, sköna konster. Detta oaktadt har medeltiden ingen kvinlig Bartold Swartz, ingen kvinlig Columbus, ingen kvinlig Faust eller Gutenberg, och

* Tacitus berättar att germanernas hustrur passivt deltog i striden, stående *bakpå* stridsvagnarne och uppmuntrande männen.

oaktadt arfsrätt till troner gafs här och hvar uppstod ingen kvinlig Karl den store.

Naturligtvis tänkte ingen på länge att ordna arfsrätt åt kvinnorna, som ingenting kunde förvärfva och hvilka i regeln åtnjöto underhåll, men till vederlag anslogos af föräldrarne morgongåfva och hemgift åt giftasvuxna döttrar. Och när slutligen (i Sverige genom Birger Jarl) det blef lag att syster skulle ärfva hälften mot broder, utgick detta från de manliga lagstiftarne och icke från något missnöje från kvinnans sida. Det var ett drag af riddartidens galanteri, intet vidare, ty det låg icke något spår af yrkande på orättvisas upphäfvande i detta, då ju bröderna skulle fortsätta ättens nerstamning med försörjarskyldigheter. Emellertid synes utvecklingens gång icke ha varit alldeles så regelbunden, och oaktadt kvinnorna i allmänhet icke deltog i statsangelägenheter i ett samhälle ordnad af män och därför styrdt af män, så läto nationer sig stundom representeras af en kvinna, hvilket ju kunde ske i länder där råd och parlament funnos, och det icke var vidare maktpåliggande att synas såsom ett fingeradt öfverhufvud. Galanteriet i historien har dock senare velat dikta stora politiska personer af en Margaretha i Norden och en Elisabeth i England. Men dessa dikter måste falla för en nyare tids forskning, så att till exempel drottning Margaretha, som lefde under renässansen, måste räknas till de mindre andarne, då hon

prejade adeln för att rikta presterna och själf gjorde sig till nunna i Vadstena, hvarförutom Kalmarunionen icke får betraktas som hennes verk, utan många omständigheters, »en händelse som såg ut som en tanke,» efter hvad Geijer påstår.

Kvinnan fortfor nog att vara underlägsen och blef det allt framgent, utan att därför vara undertryckt. En och annan sticker undantagsvis upp öfver hopen, men nästan alltid få vi bedöma deras storhet »såsom kvinnor betraktade» och alltid träffa vi dem på områden af underordnad betydelse, såsom i konst och litteratur, aldrig i vetenskap. Eget är därvid att märka, att ärftlighet eller starkt manligt inflytande alltid spåras.

Lagarne för nedärfningen äro ännu icke utforskade, men som regel synes, att son aldrig ärfver intellektuella anlag från moder, kanske därför att ingenting finnes att ärfva, och dotter nästan aldrig från fader *såvida icke en ofullgången impuls fortsätter sin rörelse* i ett följande led. Hos stora män tyckas anlagen ha uttömt kraften, ty de aflä icke stora män, men hos medelmåttiga begåfningar med starka ansatser utan förmåga, tyckes kraftströmmen bryta ut i ett kommande individ. Sålunda ser man Rafael fortsätta sin medelmåttiga fader och Mozart likaså. Ofullgångna anlag ärfvas sålunda stundom nedåt, och med många sammanstötande

gynsamma omständigheter kan en tämligen talangfull kvinna uppstå.*

Madame Staël, som i nyare tider gjort mesta uppseende, synes mig vara en fortsättning af den halfgångne Necker; härtill kom: uppfostran af A. W. Schlegel, gratisumgänge med alla Europas store män, resor i alla länder med skumsleffen. Och af allt detta blef en mycket omtalad kvinna, en ganska god romanförfattarinna, en pueril filosof och en dålig politiker. Den som nu läser »Sur l'Allemagne» eller »La Litterature» etc. skall snart se hvad som är eget och andras, och af denna blandning af andras genialiteter med egna futiliteter kan man bäst studera kvinnan i sitt maximum af storhet.

Bredvid Georges Sands få goda arbeten kan man alltid inskjuta den manlige medarbetarens namn, antingen han skrifvit boken eller konverseerat den. Vid debuten »Rose och Blanche» sätter man strax Jules Sandeau, som dessutom fick släppa till halfva sitt namn. Och dem, som vilja räkna Georges Sands medarbeteri såsom lejonparten, måste jag erinra att Sandeau gjorde sitt ännu beundrade mästerverk »Klädeshandlaren och hans måg» tillsammans med Augier, men kunde aldrig tillsammans med Georges Sand frambringa något

* Drottningarne kan man lätt reducera: *Elisabeth*: till Essex, Burleigh, Leicester, Drake, Cavendish, Hawkins o. fl.; *Maria Theresia*: till Kaunitz, Daun, Frans I, Josef II (»medregenten») o. s. v.

stort. Frukten af de senares bolag blef Indiana året efter debuten.

Vid året 1833 skrifver man Mussets namn, med hvilken hon »reste» till Italien, och vid 1838 Chopins, med hvilken hon »reste» till Majorca.

Vid hennes enda dramatiska arbete af värde, Le Marquis de Villemer, inristar man utan vidare namnet Alexandre Dumas fils. Hvarförutom hela den väldiga konjunkturströmmen, satt i gång af Saint-Simon, Pierre Leroux och Père Enfantin, hvilkas »idéer» äro bearbetade af Georges Sand, få skrivas på denna räkning, liksom Franska Revolutionen på Madame Staëls. De djupa vatten skulle först röras upp af män, innan böljorna kunde skjuta fram två kvinnor på skvalpet.

Nog af, denna underlägsenhet, som jag anser bevisad tills någon framlägger starkare motbevis, är nu en gång fixerad, och att kvinnokönet ej på en gång genom uppfostran kan nå mannen, hafva de emancipationsförsök bevisat, som nu i mer än en mansålder tillåtit kvinnan att begagna den högre undervisningen. Hvarför har på denna tid, som ju enligt kvinnornas teori om uppfostrans allmakt, skulle vara tillräcklig, ej ett enda första rangens snille uppstått.

Tror man att differentieringslagen rubbas så snart; eller att en menniskoform, som behöft årtusenden att fixeras, skulle ändra karakter på en generation, utan att man först upphäver bland annat lagen för den periodiska blodförlusten.

Så synes mig kvinnans ekvation kunna uppställas såsom varande *släktets* fortplantare, under det mannen är *artbildaren*, differentieringens ombesörjare. Därför kan man också tala om kvinnan såsom något generelt liksom om barnet («skära alla öfver en kam»), och därför kan man ha kvinnofråga, kvinno föreningar, telegrafera i svenska kvinnans namn, under det man ej kan ha manfråga, manföreningar, eller tala i svenska mannens namn.

Kvinnan är endast ett komplement till mannen, och mannen dublerar sig ofta genom en kvinna, fyller henne med sitt innehåll och kan ha en god hjälpreda i detta sitt andra jag, som han uppfostrat åt sig, men man har sett att hvarje kvinnans försök till själfständig existens utan hjälp och stöd af mannen slutar illa, och alla kvinno saksföreningar, tidskrifter, associationer börja sin bana med att engagera män.

Och denna emancipationens sträfvan till likställighet, utan förhandenvarande likhet, är en chimèr, vid hvars krossande det förestår kvinnan ett smärtsamt uppvaknande såsom efter krossade förhoppningar. Jämlikhet finns endast i samhällets urstadium, där alla vildar äro lika stora slafvar under chefen, eller under despotier, där alla äro undersåter, men i demokratier där friheten tillåter individen att fritt variera och utveckla sig, där är jämlikheten minst, ty där stiger talangen fram från djupen eller höjderna, och där finnas knappast två skriftställare som tänka lika,

två politici som ha samma mening.* Därför blir också utvecklingen rikare, ju större frihet att icke behöfva vara jämtjock förefinnes, och därför är kvinnans fordran att bli jämlik med mannen endast en despotisk fordran att få trycka ner honom till sig, ty höja sig till honom kan hon ej, något som jag ville uttrycka med formeln:

A (mannen) och *B* (kvinnan) utgå nu från en punkt *C*. *A* med en hastighet af 100, *B* med en hastighet af 60. När skall *B*. hinna *A*? Svar: aldrig! (Utföres formeln så att *A*, mannens försprång upptages, så blir orimligheten än starkare bevisad.)

För att göra denna kapplöpning rättvis har mannen ändock fritagit den svagare kvinnan bördorna af barnförsörjning och krigstjenst, vården om allmänna angelägenheter, gröfre arbete o. s. v. Och ändock har kvinnan ej upphunnit honom.

Att kvinnan intager en jämförelsevis underordnad ställning är således alldeles som det kan och bör vara, och vissa symptom af återgång i nutidens utveckling, såsom religiös vidskepelse, munkmoral, förföljelser mot olika tänkande i så allmänna frågor som kvinnofrågan t. ex., vill jag tillskrifva kvinnans redan ökade makt på opinionen. Om detta åter anger ett mankönets sjunkande är svårt att säga, då männen gått jättesteg framåt just i vårt århundrade.

I emancipationen ligga många element dolda, och de som visa sig, äro icke lugnande: En van-

* Tocqueville: Folkväldet i Amerika.

sinnig kamp mot naturlagarna, och ett alldeles oberättigadt raseri mot mannen, hvilken kvinnan dock har att tacka för alla kulturens verkliga välgärningar, sina privilegier såsom försörjd hustru med gift kvinnas eganderätt*, pockande på ändå mera privilegier utan ökade skyldigheter.

Kvinnans enda möjlighet att komma ifrån beroendet af mannen skulle bestå i större arbetskicklighet, som hon aldrig kan förvärfva (annat än på mycket underordnade platser, dem mannen ratar), ty differentieringen är en gång gjord, arbetsfördelningen genomförd och specialiseringen skedd.** Och om en enstaka kvinna kan föda sig själf, kan hon därför icke försörja sina barn, och egendomligt nog synes modern lagstiftning gå i riktningen att taga brödet från familjeförsörjaren och ge det åt den emanciperade kvinnan, hvilken såsom vanligen barnlös är nästan öfverflödig. Mannen har redan varit kvinnans lastdjur, men ändock kunnat behålla sin naturliga öfverhöghet; skall han kunna

* Genomförd i svensk lag 1871, men ännu föremål för petitioner!

** Härmed svar på en mycket kvinlig anmärkning mot min påstådda själfmotsägelse, då jag å ena sidan motsätter (?) mig kvinnans inträngande i mannens arbetsmarknad, å den andra förebrår henne att hon lefver på mannen. Det första faktum, är bevisadt försvåra mannens ställning såsom försörjare; den andra satsen är en gensaga mot kvinnans påstådda flit, arbetslusta och duglighet. Jag har aldrig satt satserna i sammanhang. Det har en kvinna gjort!

bibehålla denna ställning under ändå större börda och beröfvad all makt, blir en fråga som lagstiftarne borde begrunda djupare än de gjort.

Dessa ha funnit det så »enkelt och naturligt» att kvinna skall ha rösträtt, oaktadt hon blott har en understödttagares plats i samhället, om ock någon har ärft sin förmögenhet af far eller man (ty ingen kvinna, annan än möjligen en enstaka sångerska eller aktris, har förvärfvat förmögenhet på arbete, talang eller spekulation), och för hvilken hon betalar skatt.

Jag och många som drömt om ett samhälle, där de bästa, de starkaste, de klokaste, skulle ha mera att säga och råda än nu de okunnigaste som ledas af degenerade furstar och ett presterskap, som jag vill jämföra med indianens medicin-män, vi ha svårt att förlika oss med tanken att se det underlägsna ofvanpå, de af naturen underordnade öfverordnade, nertryckande allt stort och starkt, hindrande framåtskridandet mot lyckan, som endast befordras af de bästa, och vi hysa naturalistens fruktan att få se de små, de lytta, de dårliga herska i ett samhälle, som skulle styras af privilegierade men alltid sjuka barn!

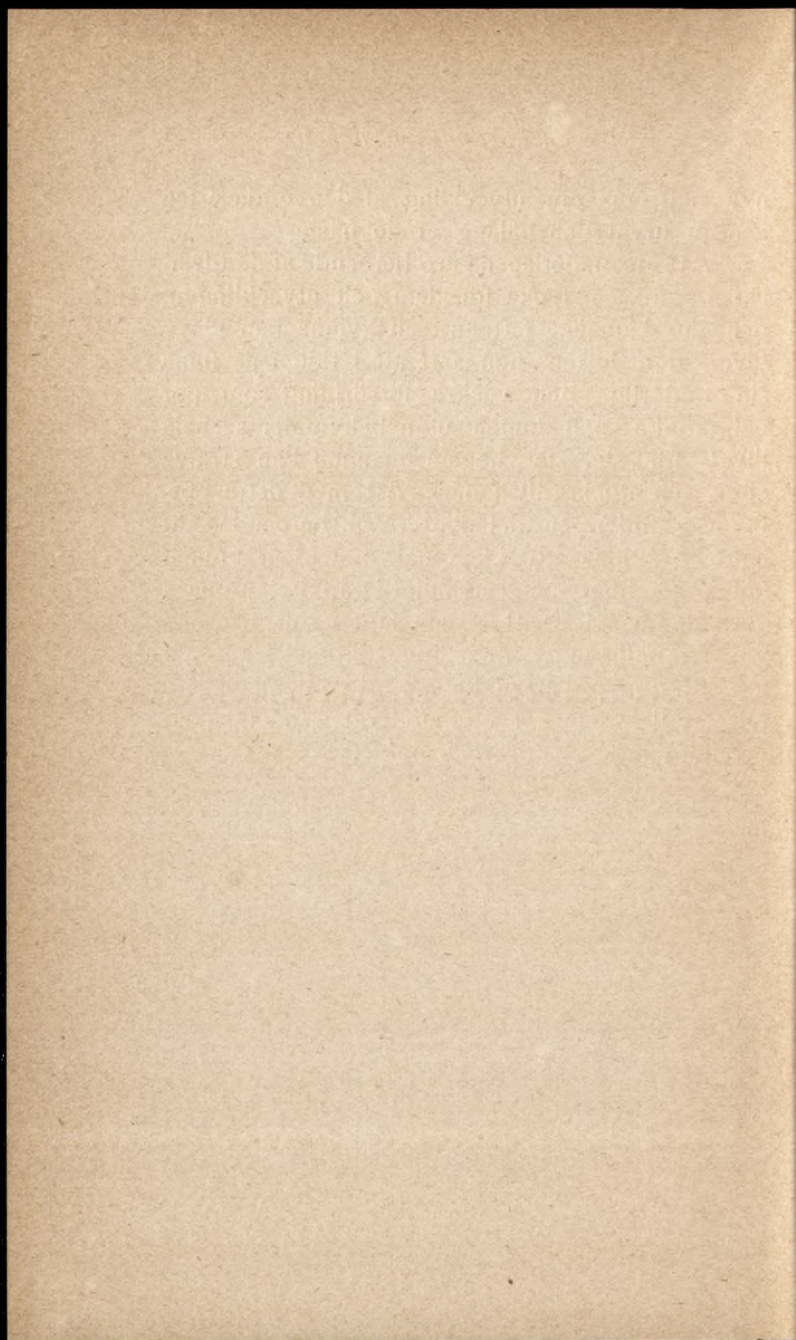
För mig synes hela emancipationsrörelsen vara dyningen af ett romantiskt böljeslag från Saint-Simonismen, som ändtligen nått fram till kvinnorna, hvilka äro ett par mansåldrar efter, en baksträfvän mot falsk demokrati eller småvälde med miniatur-despoter, och gående emot

nya begrepp om utveckling af den goda arten genom urval och pålägg af de bästa.

Att de underlägsna äro beroende af de öfverlägsna är en lycka för dem och utvecklingen, och jag kan icke fatta att en kvinna kan klaga öfver den lotten hon fått att i tidiga år finna sin hederliga och vackra försörjning som mor och maka, och kunna utan bekymmer se hela lifvet för sig, det högsta mannen kan sträfva efter och dock sällan når. Att med detta oberoende följer en del pligter och beroenden, är naturligt, men att klagomål mot dem kunnat höjas så högt och ursinnigt från kvinnorna i våra dagar, visar att de stå lågt i sina begrepp om samhällspligter, och att de inte på långt när äro mogna för att deltaga i ett samhällets styrelse, allra minst i ett modernt samhälle, där privilegierade stånd äro bannlysta.

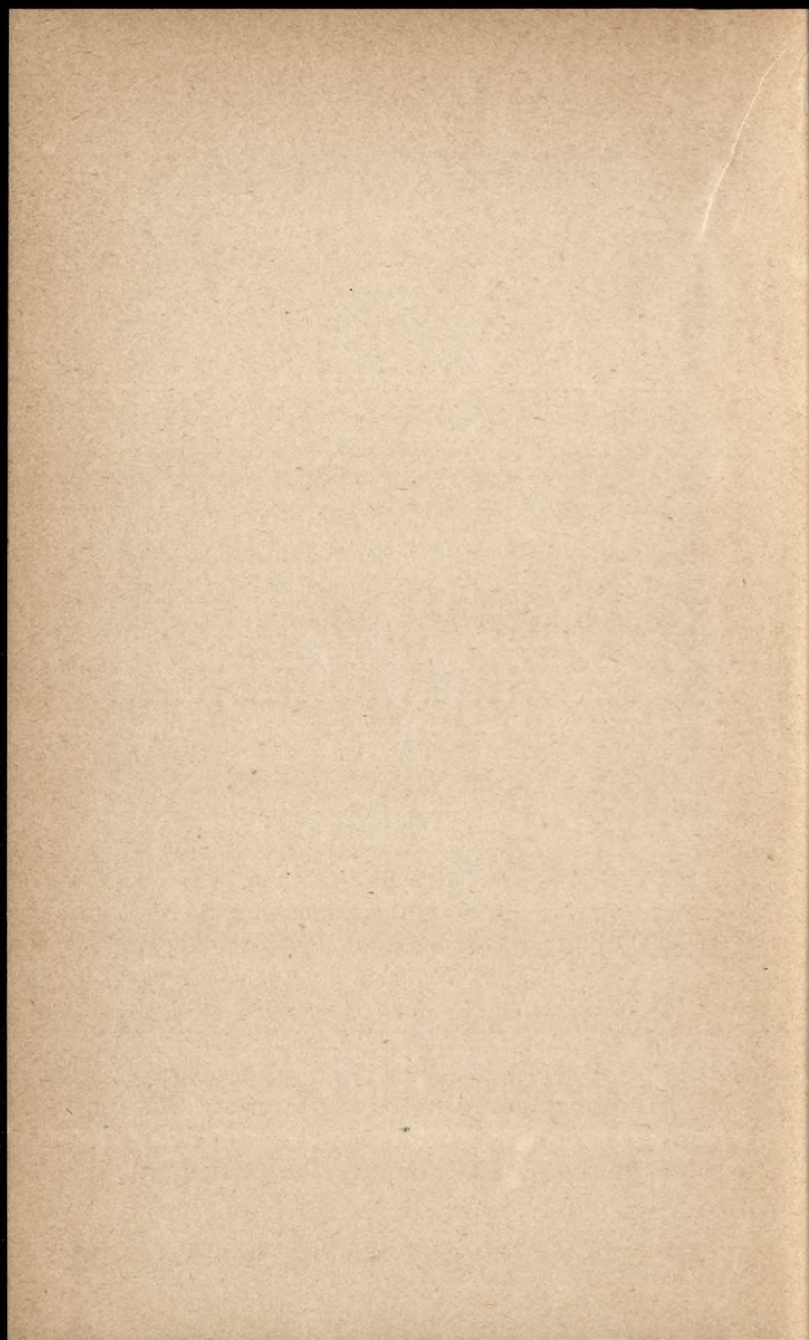

✻

MIN JUBELFEST — 89.

✻

om bekant är det snart ett hundra år sedan den stora franska revolutionen kom till utbrott. I egenskap af »liberal» hade jag ämnat förhårliga året 1889 medelst ett dramatiskt spelbart verk, som skulle uppföras på en sekund-teater någonstans i Skandinavien. Stycket skulle ju sluta sig själf med Bastiljens stormande, och de olycklige, som försmäktat i årtal i dess underjordiska hålor, för okända brott, skulle komma ut och falla i armarne på sina befriare.

Som en samvetsgrann diktare ville jag ha reda på huru många hundra af dessa olyckliga, som funnos instängda när portarne öppnades, och till den ändan slog jag upp i böckerna.

Min förvåning liknade nästan ledsnad då jag erfor, att vid det dramatiska tillfället endast sju olyckliga funnos inspärrade i den hemska byggnaden. Till råga på missödet uppgifver den trovärdige källan att af dessa sju offer

för feodalväldet och monarkien, fyra voro vexelförfalskare, två sinnessjuka och den sjunde var en förlorad son, som blifvit insatt på sin egen fars begäran. Hur skulle jag nu reda mig med detta historiska dokument, som icke gaf mig de politiska offer jag ovilkorligen behöfde för min femte akt. De fyra vexelförfalskarna kunde jag inte begagna, såvida jag icke ville krysta ur deras brott något politiskt ändamål, såsom anskaffande af pengar för propagandaarbeten; de två vansinniga vågade jag inte på, eftersom problemet nyss varit före på scenen, och den förlorade, troligen förrumlade sonen kunde jag svårligen limma något guldpaper på och få till offer för århundradens förtryck. Det återstod mig då endast att begagna diktarens rätt att ljuga: och jag ljög. Det är ju en vacker bekännelse.

Därpå skulle jag, alltjämt i samma tilltänkta drama predika den eviga freden, och till det ändamålet ville jag anspela på våra dagars bedröfliga förhållanden i Europas stora krigarstat, där hela den manliga ungdomen ryckes från nyttigt arbete för att ligga bort sin tid i kaseraner. Slog alltså upp om Tyskland för att utröna armékontingentens förhållande till folk mängden. Jag hade hoppats få en mycket stor procentsiffra, som kunde ta sig bra ut i en mellansats och verka kort och slående genom sin storhet. Tyvärr gaf mig boken endast en liten tunn etta, en liten mager uppgift om att

tyska rikets armé endast utgjorde en procent af befolkningen. En procent! Det vore som om man hade hundra människor samlade i ett rum och en smög sig ut. Man skulle inte märka det.

Därpå skulle jag också såsom bakgrund mot det förderfvade *gamla régime* sätta våra dagars förtryckta arbetsklass, som utsuges af kapitalisterna och hålles vid ett minimum af inkomst. Sökte därför upp ett arbete, som gaf mig en tablå öfver alla kroppsarbeters ställning i alla Europas länder och började forska. Under forskningens gång fick jag se, att den samvetsgranne författaren — han hette René Lavollée — funnit att det gafs fattige och rika kroppsarbetare liksom det gafs fattiga och rika inom alla andra samhällsklasser. Sålunda fanns det glasblåsare i Belgien, som förtjenade 20,000 francs och som hade handtlångare att aflöna på egen bekostnad, hvilka dock klagade öfver att de exploaterades af den rike arbetaren. I Amsterdam hittade jag på diamantslipare med 30 francs om dagen, eller 9,000 francs om året; i Paris sutto finsnickeriarbetare med 6,000 francs och i Rom kunde en juvelerarearbetare vinna 7,500 francs om året. Hur skulle jag nu kunna våga generalisera och göra en typ af den förtryckta arbetaren utan att upptaga i beräkningen de anförda exemplen med deras ministerlöner.

Min pjes började bli allt vanskligare och jag fruktade den skulle bli oskrifven om jag fortsatte att forska, men som jag icke tänkt bli

riksdagsman och därför icke var beroende af någon valkorporation eller besvurit något program, tog jag mod till mig och fortsatte.

För att få alla faktorer och alla tidens strömmar med, måste jag göra en kolritning af det fjärde ståndets lidanden och elände, och jag sökte upp några hårresande skildringar om jordbrukarne i Irland.

Olyckligtvis hade jag ingen annan till hands än den aktade Philippe Daryl, som skrifver i den trovärdigaste af alla franska tidningar: *Le Temps*. I Irland eges jorden som bekant af egendomsegare, hvilka hafva för sed att arrendera ut sin egendom, och det kan man ju inte säga något om. Arrendatorerna hafva nu beslutat att icke betala arrendet, och det kan ju åtminstone vara två meningar om det berättigade i ett sådant förfarande. Helt säkert är, att egaren från sin synpunkt finner det oskickligt. När nu arrendatoren icke vill betala så ber egaren honom gå. Det är ju inte att undra på. Nu går inte arrendatorn, utan sitter kvar. Det är ju inte riktigt? Nå? Då låter egaren drifva ut honom med kraft af lagen och på grund af kontraktets bestämmelser. Som jag hvarken är egare eller arrendator finner jag hela förfarandet ytterst logiskt för att inte säga sundt, och jag fattas af svarta tvifvel om arrendatorns förtryckta läge när jag läser följande:

En egendom utbyres för 1,500 francs. Arrendatorn älskar nöjet och deltagar i kapplöp-

ningarne, måste därför sälja sina kreatur och har slutligen bara en ko kvar och underlåter betala arrendet. Egaren låter drifva ut honom. Som agrarligan, bildad af arrendatorer, icke tillåter egaren, vid lifvets förlust, mera arrendera ut sin egendom, så lemnar den olycklige egendomsherren sin egendom åt en vaktman (care-taker) och öfverlåter åt hans vård trettio kor. Inom loppet af en månad äro djurens svansar afhuggna och ett par äro döda i kolik. Till egendomens och kreaturens skydd måste egaren nu anställa en polisstyrka, som kostar 30 francs i veckan per konstapel. Efter tre månaders förlopp har egaren förlorat 1,500 francs.

Jag kan inte neka till att mina sympatier började svalna för *den* arrendatorn, och min frihetskärlek lockade mig, om icke att omfatta den förtryckte egendomsegaren med någon lifligare kärlek, dock att inte gå med på att förhärliga förtryckare, som ville med böss-skott hindra någon i sin lofliga handtering att arrendera ut jordegendom.

Det började växa hos mig en tanke, gammal för resten, att det fanns två synpunkter, minst två, på saker och ting och jag stärktes i mina tvifvel om det menskliga omdömet's frihet från intressets mäktiga förmåga att förvända synen. Jag erinrade mig detta just, då jag fick under ögonen en parallel mellan mr Gladstone's, den vise gubbens olika synpunkter på sakerna då han sitter i regeringen och då han står utanför

den, ledande oppositionen. Då Gladstone är vid makten hämnar han mordet på mr Burke; då han är störtad gillar han mordet på konstapeln Whelehan. Vid makten betjenar han sig af angifvare för att undertrycka brottsliga handlingar; i oppositionen förklarar han att det är angifvare, som uppmuntra till brott; vid makten förklarar han Parnell vara en skurk; i oppositionen applåderar han Parnell som en patriot; som minister finner han icke att Irland har något att beklaga sig öfver England; som oppositionschef har Irland 700 års engelskt förtryck att hämnas; ministern Gladstone motarbetar tunneln under engelska kanalen; oppositionschefen Gladstone arbetar för densamma o. s. v.

Emellertid, tviflande på att kunna vinna några fasta vänner till min panegyrik öfver franska revolutionen, när jag måst lemna i sticket Bastiljen, den förtryckte arbetaren, Irlands arrendator, den eviga freden och mr Gladstone, vänder jag åter och söker min sista tillflykt hos de mäktigaste af alla förtryckta, och gör mig i ordning återöfra fruntimmernas ostadiga gunst. Jag vill till det ändamålet förhårliga franska revolutionens kvinnor i två af dess mest lysande representanter. Madame Roland och madame Tallien. Som jag icke vet något utantill om de båda frihetskämparne, och som jag icke vågar dikta något på fri hand, måste jag gå till böckerna. Jag tar hvad jag har till hands och måste be-

känna, att jag endast väljer pålitliga tendenslösa böcker att få uppgifter ur.

Alltså Roland, Manon Jeanne, född o. s. v. Efter sin gemåls flykt, förde hon i kontrarevolutionens intresse en brevvexling med girondisterna (det var högerpartiet), blir därför fängslad och afrättad.

Hon ledde sålunda kontrarevolutionen; men det var revolutionen i hela dess prakt som ett ohejdadt utbrott af komprimerade naturkrafter jag ville förhårliga. Måste alltså lemna madame Roland och hennes högermän till stor afsaknad för min pjes.

Återstod madame Tallien. Jag läste: Therèse Tallien gjorde bekantskap med konventsledamoten Jean Lambert Tallien, som förälskade sig i henne och under hennes inflytande utförde konventets beslut mindre strängt än han åtagit sig. Det där var inte för mig! — Vidare! Robespierres fall räddade hennes lif! Högerman alltså madame Tallien också!

Senare lefde hon i vänskap med Josephine Beauharnais, Barras, Hoche och Napoleon.

Detta var just ingen rekommendation hos mig. Beauharnais och Napoleon, dem kände jag nog, men om Barras läste jag att hans palats var ett samlingsställe för spelare, galanta damer och penningespekulanter, samt att han slutade med starka stämplingar för det rojalistiska partiet.

Jag hade emellertid blifvit skrämnd af att forska vidare, fruktande att det skulle gå med mig, som med den frisinnade Taine, hvilken sätter sig att undersöka samma franska revolution såsom vensterman, med den påföljd, att han blir högerman, eller som med sjöfaranden, hvilken seglar så långt vesterut, att han slutligen kommer upp i öster.

Återstod nu endast att göra en boulevard-melodram och sluta med Ludvig XVI:s hals-huggning, förkroppsligande i honom alla tide-hvarfvets laster, alla despotens lågheter. Men det kunde jag inte heller med godt samvete, ty Ludvig XVI var icke sådan, det var snarare en hyggelig karl, vi skulle kalla, med goda seder, en arbetarnes vän, och snarare en demokratisk adels-hatare med afgjord motvilja för statslyx; ja, han var äfven en reformvän, som emot de högre ståndens önskan ville genomdrifva skråtvångets afskaffande, väghållningsskyldigheternas lyftande från det lägre folket, samt till och med ville belägga adelns och presternas egendom med grundskatt och stämpelafgift. Frisinnad var han till och med, när han ingick på anhållan om ständernas inkallande, hvilket just vållade hans undergång. Såsom offer för sina företrädares skulder blef han på visst sätt martyr, men det var ju såsom den store brottslingen han skulle afrättas i femte akten och icke som offret.

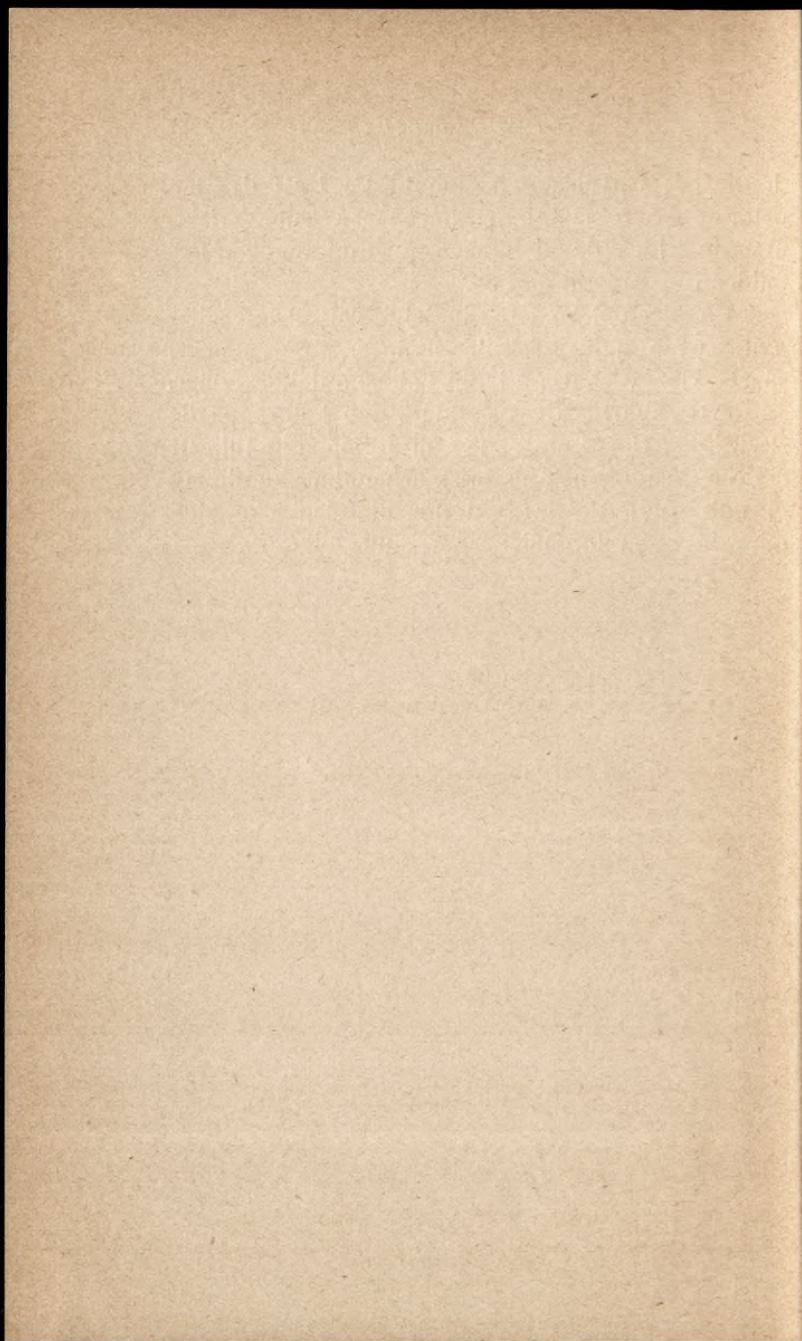
Jag må erkänna, att min pjäs syntes mig förlorad. Det finns nämligen något som kallas

dramatisk rättvisa och som består i att dygden belönas och lasten straffas, men summariskt, utan inskjutande af hänsyn, utan införande af förmildrande omständigheter.

På scenen måste ju allt vara svart eller hvitt, utan halftoner eller nyanser, bredt måladt, så att det verkar på långt håll som dekorationer.

Att svärta de oskyldiga och kalkrappa de skyldiga, det kunde jag ej förmå mig till, att skriva en filosofisk-historisk afhandling kunde jag ej och behöfde inte, därför blef jag icke med på min egen jubelfest, som skulle bli 89.

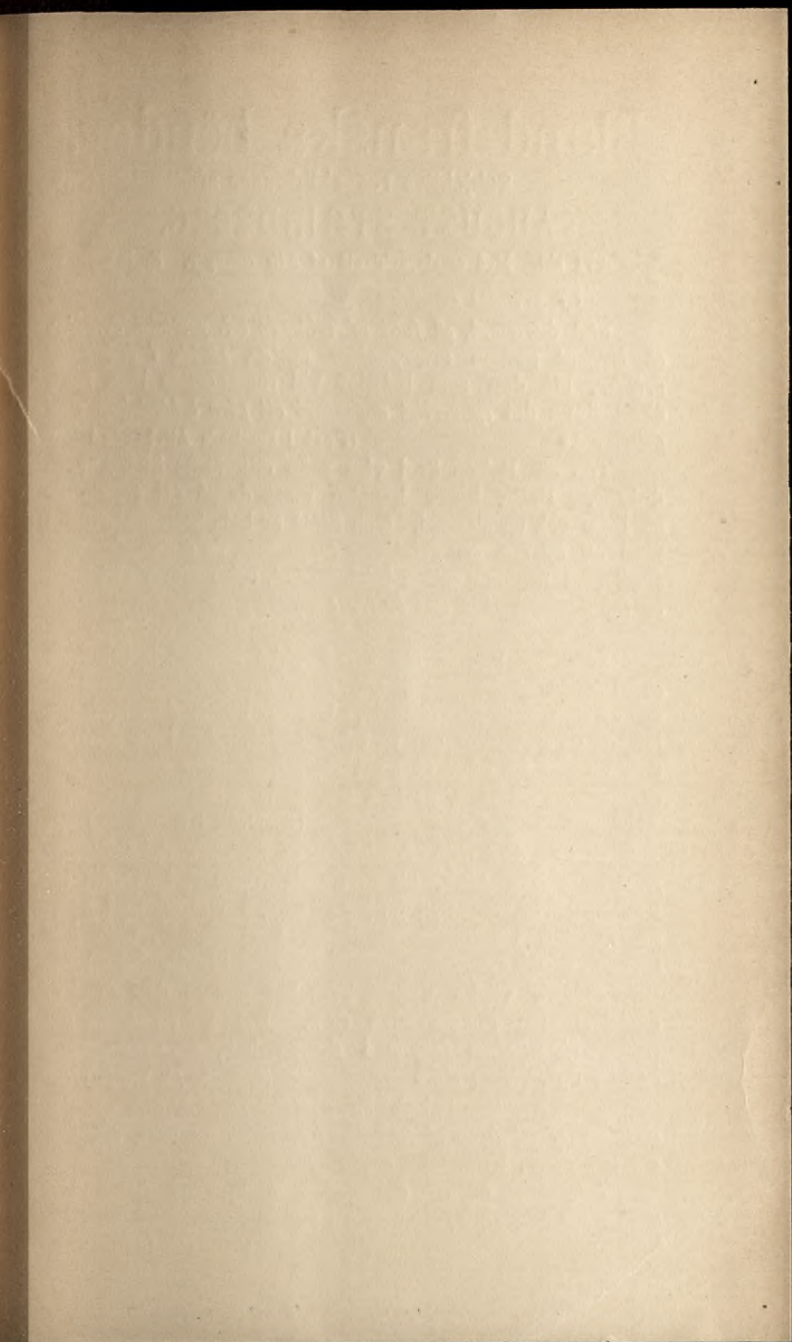
Innehåll:

Sömngångarnätter. (Hemkomsten)	1.
Fordringsegare. Tragi-komedi	15.
Paria. En akt. Fritt efter en novell af Ola Hansson .	103.
Samum	135.
Upp till solen	155.
Voltaire. (1694—1778)	165.
Om modernt drama och modern teater	189.
Kvinnans underlägsenhet under mannen. (Enligt vetenskapens sista resultat)	217.
Min jubelfest — 89	247.

UNIVERSITETSBIBLIOTEKET
UMEÅ

X1974/42

Bland franska bönder.

Subjektiva reseskildringar af
AUGUST STRINDBERG.

271 sid. Med omslagsvignett af Nils Kreuger. 3: 50.

Ur pressens omdömen:

»Så intressant, så fullt af målande och poetiska detaljer, så brillant genom ursprungliga tankar, klädda i originella dragter, att den som ledsnat vid romanernas lösa mat, skall finna det synnerligt angenämt att göra bekantskap med detsamma.»
(Puck i Smålands Allehanda.)

»— Boken är i viss mån olik förfäs öfriga produkter. Detta beror kanske mest derpå att tonen är så lugn och passionsfri. Och ändå är hela boken skriven med ett lif som gör detaljerna intressanta, en impressionistisk kraft som förlänar stilen åskådlighet, och framför allt med en iakttagelseförmåga som är för Strindberg egendomlig. — —»
(Dagens Nyheter.)

»— Bogen om de franske Bönder innehåller en Rigdom af Iagttagelser som er af störste Interesse. Den er en liden Kulturhistorie, hvoraf hvert Afsnit indeholder Oplysninger om et eller andet. Alt i alt danner den en Studie over et stort Spørgsmaal saa indtrængende og dygtigt udarbejdet, at den overgaar Strindbergs øvrige Afhandlinger — —»
(Dagbladet i Kristiania.)

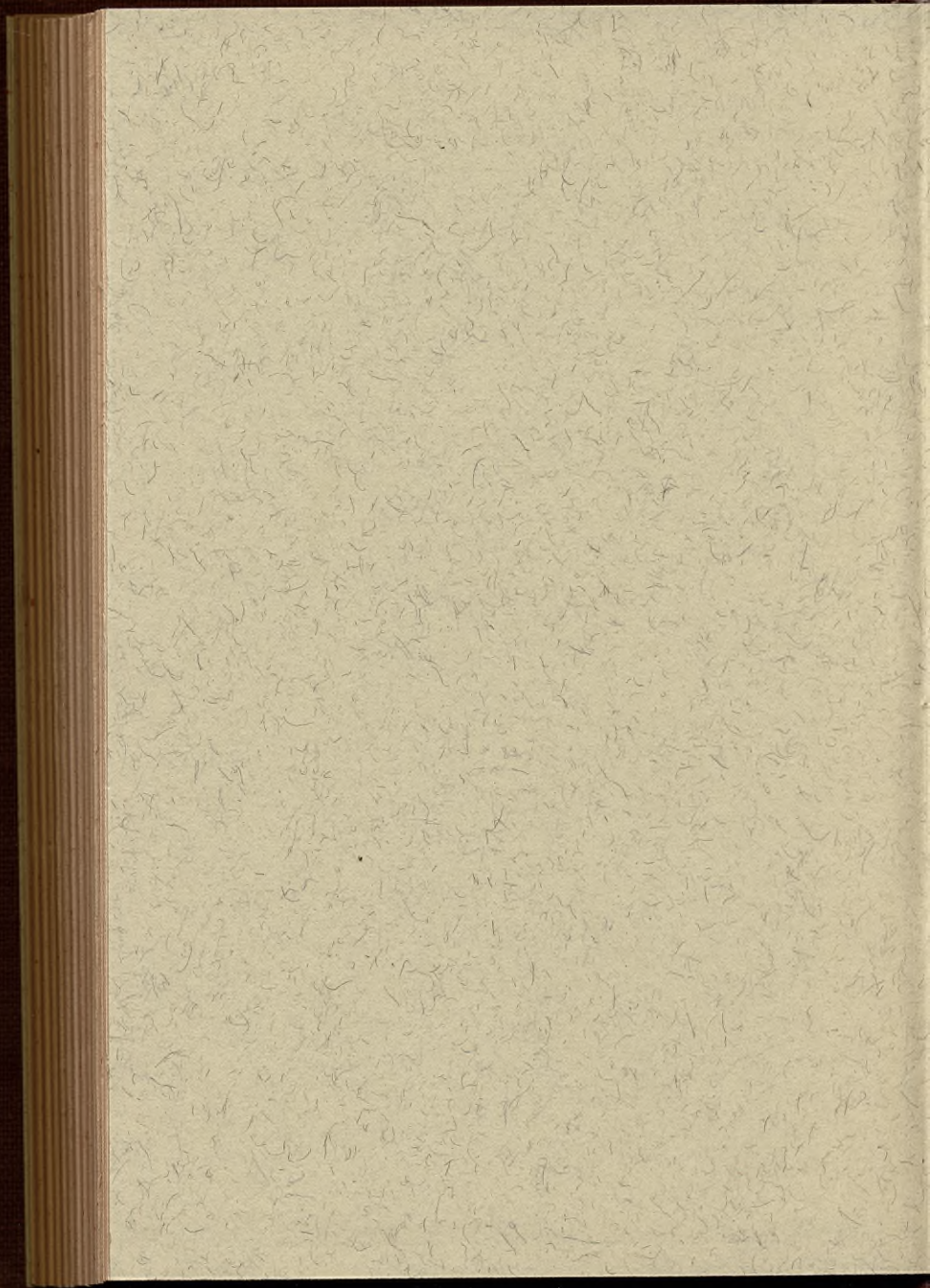
»— Strindbergs öfverlägsna uppfattnings- och skildrareförmåga måste göra, att äfven den, som sist af allt intresserar sig för den sociala frågan i allmänhet eller de franska böndernas ställning i synnerhet, skall läsa boken med nöje.»
(Norrlänningen.)

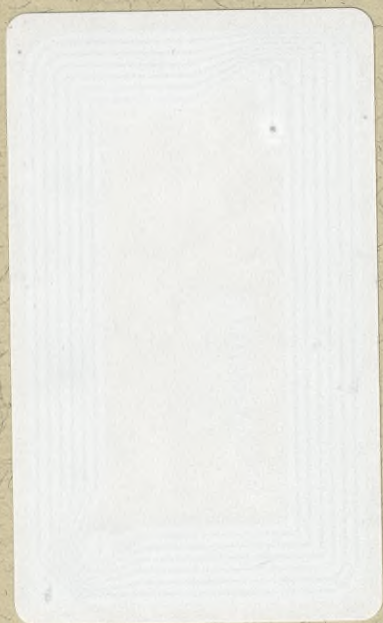
»Måste väcka uppmärksamhet genom den fläkt af genialitet som genomandas den. Det finnes godt om friska, själfständiga tankar i denna bok, som dessutom äger en förträfflig stil.»
(Gotlands Allehanda.)

»— Hans bok är präktigt skriven och sprakar stundom af ett formligt fyrverkeri af idéer, hugskott, teoremer och paradoxer, hvilka ha snillets fulla stämpel. — —

Strindberg är ett snille, och man läser hvad han skriver under intrycket af en egendomligt medryckande makt.»
(Göteborgs-Posten.)

UMEÅ
BOKBINDERI

